

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

RESUL ALKAN

TÜRK ORDUSUNDA SON ALMAN GENERAL

HILMAR VON MITTELBERGER

**TÜRK ORDUSUNDA SON ALMAN GENERAL (1933-1939):
HILMAR VON MITTELBERGER**

Resul Alkan

TİMAŞ YAYINLARI | 5643
Tarih Kitaplığı | Biyografi | 2

EDİTÖR
Zeynep Berktaş

KAPAK TASARIMI
Erdi Demir

İÇ TASARIM
Nur Kayaalp

1. BASKI
Ekim 2022, İstanbul

ISBN

ISBN: 978-605-08-4581-5

TİMAŞ YAYINLARI
Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
 timasyayinrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 45587

BASKI VE CİLT
Meteksan Matbaacılık
Beytepe Köyü Yolu:3, 06800
Çankaya / Ankara
Tel: (0312) 266 41 50
Matbaa Sertifika No: 46519

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

RESUL ALKAN
TÜRK ORDUSUNDA
SON ALMAN
GENERAL
HILMAR VON MITTELBERGER

RESUL ALKAN

İstanbul'da doğdu. Lise eğitiminin ardından gittiği Almanya'da, Freiburg Albert Ludwigs Üniversitesi'nde Yakınçağ Avrupa Tarihi ana dal, Ekonomi ve Sosyal Tarihi ve Önasya Arkeolojisi yan dallarında lisansını tamamladı. Aynı üniversitede, 2011'de, *Die politischen Beziehungen zwischen Deutschland und der Türkei während der Weimarer Zeit 1919-1933/Weimar Dönemi Türk-Alman Siyasi İlişkileri 1919-1933* başlıklı yüksek lisans tezini tamamladı. Ardından Bochum Ruhr Üniversitesi'nde, Doğu Avrupa Tarihi bölümünde, Prof. Dr. Stefan Plaggenborg'un danışmanlığında, *Die Türkische Post: Eine deutsche Propagandazeitung in der Türkei 1926-1944/Türkiye'de bir Alman Propaganda Gazetesi 1926-1944*, başlıklı doktora teziyle doktor unvanını aldı.

Hâlen Çanakkale 18 Mart Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler bölümü Siyasi Tarih anabilim dalında Dr. öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Akademik çalışmalarında 19. ve 20. yüzyıl Türk-Alman siyasi, askerî ve kültürel ilişkilerine ağırlık vermektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ / 9

GİRİŞ / 11

1. BÖLÜM

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E ALMAN ASKERÎ HEYETLERİ / 17

Helmuth von Moltke Askerî Heyeti ve Alman Geleneğinin
Başlaması / 17

Sultan II. Abdülhamid Devrinde Alman Askerî Heyetleri
(1882-1895) ve Alman Geleneğinin Yerleşmesi / 24

İttihat Terakki İktidarında Alman Geleneğinin
Devamı (1913-1918) / 30

2. BÖLÜM

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE HARP AKADEMİLERİNDE ALMAN SUBAYLAR VE FAALİYETLERİ / 39

Genç Cumhuriyet'in İlk Yıllarda Askerî Uzman Arayışları ve
Eski Alman Geleneğine Dönüş / 39

Kara Harp Akademisi'nde Alman Subayları / 40

Deniz Harp Akademisi de Almanlara Teslim / 45

Alman Silah Şirketleri ve Alman Askeri İstihbarat Teşkilatı
Abwehr'in Türkiye'deki Faaliyetleri / 52

3. BÖLÜM

TÜRK ORDUSUNDAKİ SON ALMAN HILMAR VON MITTELBERGER: HAYATI, EĞİTİMİ VE ASKERİ KARIYERİ / 59

Liseden Askerî Okula Geçmesi / 60

Bavyera Ordusundaki İlk Yılları / 63

Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa'dan Galiçya Cephesi'ne / 66

Birinci Dünya Savaşı Sonrasında von Mittelberger / 72

Hitler'in Münih'teki Darbesine Engel Olması / 75

4. BÖLÜM

VON MITTELBERGER TÜRK HARP AKADEMİSİ'NDE / 79

Türkiye'deki Maaşı ve Hayat Şartları / 79

Akademide Görevine Başlaması / 83

İkinci Dünya Savaşı'nın Patlak Vermesi ve
Almanya'ya Geri Dönmesi / 90

Führer Hitler Karşısı von Mittelberger / 93

Savaş Sonrasında Nazi Meselesinden Yargılanması ve
Beraatı / 99

Yokluk Yıllarında Yardımına Koşan Eski
Öğrencileri Türk Subayları / 103

5. BÖLÜM

VON MITTELBERGER'İN ANILARINDA YENİ TÜRKİYE VE LİDERLERİ / 109

Türk Ordusu ve Kurmayları Hakkındaki İzlenimleri / 109

Türk Ordusu Hakkındaki Görüşleri / 112

Atatürk ve İnönü Hakkındaki İzlenimleri / 115

SONUÇ / 119

KAYNAKÇA / 124

DİZİN / 127

Sevgili Ağabeyim
Hakan Alkan'a...

ÖNSÖZ

Geçmişî asırlara dayanan Osmanlı/Türk ordusunun modernizasyonunda yüzlerce Alman subay görev almıştır. Bu anlamda bir Alman geleneğinden bahsedilebilir. Son yüzyılın Osmanlı askerî reformunun önemli figürleri Alman Helmuth von Moltke ve Colmar von der Goltz Paşa gibi isimler Türk tarihçiliğinde önemli yer edinirken, Erken Cumhuriyet dönemi Türk-Alman askerî ilişkilerinin gelişimine katkı sunan Alman generalleri Türkiye’de pek bilinmiyor. Bu anlamda Türk ordusundaki son Alman General Hilmar von Mittelberger’dir. Elinizdeki bu kitap, Alman general hakkındaki Türk tarih yazımındaki boşluğu doldurmak ve Türk askerî tarihi meraklılarının istifadesine sunulmak için kaleme alınmıştır.

Her eserde olduğu gibi, bu kitabın da bir yazım hikâyesi vardır: Dil kursu, lisans eğitimi ve doktora tezimi tamamladığım Freiburg şehrinde Alman Askerî Arşivi bulunuyor. Akademik çalışmalar için sıkça ziyaret ettiğim askerî arşivde muhafaza edilen belgelerin bir bölümü, Potsdam’da bulunduğu İkinci Dünya Savaşı’ndaki tahribattan nasibini fazlasıyla almıştır. Fakat yine de özellikle Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı’ndan 1980’li yıllara kadar kara, deniz ve havacılık alanlarını kapsayan Türk-Alman askerî ilişkilerine ilgi duyan araştırmacılar için ana kaynak merkezlerinden biri olmuştur. İki Dünya Savaşı arası Türk-Alman askerî ilişkileri üzerine yaptığım araştırmalarda 1756’dan 1939’a kadar Osmanlı ve Türk ordusunda bulunan Alman asker ve subayların listesinden yola çıkarak listede geçen isimler üzerinden daha da derinleştirdim. Nihayetinde Hilmar von Mittelberger’in arşiv evraklarına ulaşma imkânı bularak Alman

general hakkındaki bu eseri yazmak için gerekli ana kaynakları elde ettim. Türkiye'ye dönünce de Türk arşivlerinde gerekli taramaları yaptım. Nihayetinde ulaştığım kaynaklardan istifade ederek elinizdeki telif eseri yazmaya başlamadım.

Bu vesileyle kitabın yazımı aşamasında Almanya'dan ihtiyaç duyduğum bazı arşiv belgelerini istifademe sunan değerli tarihçi meslektaşlarım Yeşen Dursun'a ve Yasemin Daşçı Heitzler'e olan minnet borcumu dile getirmek istiyorum. Beni bu kitabın yazımına teşvik etmekle kalmayıp çok yönlü katkılarını ve kıymetli yorumlarını eksik etmeyen sevgili ağabeyim Prof. Dr. Necmettin Alkan'a en kalbî teşekkürlerimi sunarım.

Resul Alkan

Çanakkale/Ağustos 2022

GİRİŞ

Avrupa karşısında askerî üstünlüğünü kaybeden Osmanlı Devleti'nin idarecileri, temel sorunu askerî alanda görmüşlerdi. Nitekim Avrupalı büyük devletler karşısında Osmanlı Devleti'ni eski gücüne kavuşturmak yolunda çare, ordunun Avrupa'dan askerî danışmanlar tarafından modernizasyonu olarak görülmüştür. Sultan II. Mahmud (1808-1838) döneminden, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Alman ordusundan sırasıyla Helmuth von Moltke, Otto von Kähler, Colmar Freiherr von der Goltz ve Liman von Sanders başkanlığındaki askerî danışman heyetler, ordunun yenileşmesine katkı sağlamışlardır. Bu şekilde Osmanlı ordusunda ciddi bir Alman geleneği ortaya çıkmıştır.

Daha sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurmayları da, son dönem Osmanlı askerî reformunda önemli bir konuma sahip Alman geleneğinin, Türk ordusunun modernizasyonunda devam ettirilmesinden yana bir tercihte bulunmuştur. Türk ordusunun kurmay kadrosunu oluşturan subayların yetiştiği Harp Akademilerinde ders vermek, ayrıca ihtiyaç duyulduğunda ordunun modernizasyonunda danışmanlık hizmetinde bulunmak suretiyle 1925'ten 1939 yılına kadar sayıları 36'yı bulan Alman subay, Türk Kara ve Deniz Harp Akademilerinde eğitmen ve danışman olarak görev yapmışlardır.

Tarih alanı çalışmalarında ortaya konan eserin önemi ve niteliğini belirleyen ana unsurlardan biri de konuya dair birincil elden kaynakların içerik bakımından zenginliğidir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nı yaşayan, siyasi ve askerî türbülansların derinden hissedildiği yılların tanığı olarak tarihteki yerini alan Hilmar von

Mittelberger hakkında biyografik bir eseri tarihe ilgi duyanlarla buluşturmayı amaçlayan bu kitap, büyük oranda Alman generalin İkinci Dünya Savaşı sonrasında yazdığı otobiyografisine dayanmaktadır. Nedeni bilinmemekle beraber günümüze kadar Almanya'da herhangi bir yayınevi tarafından yayımlanmayan hatıratına von Mittelberger ileride raflarda yerini alacağı umuduyla *Wanderer in vier Welten* yani *Dört Dünyada Gezgin* başlığını vermiştir. Eklerle beraber 354 sayfadan oluşan hatırat, çocukluk yıllarından İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Alman generalin hayatını kendi kaleminden kronolojik olarak yansıtmaktadır.

Otobiyografisinin yanı sıra von Mittelberger'in arşiv evrakları, Alman generalin İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllarda karşılaştığı yokluk ve sefalet dönemine de tanıklık etmemizi sağlıyor. Mayıs 1933 itibarıyla İstanbul'da Adolf Hitler'in lideri olduğu Nasyonal Sosyalist Parti, NSDAP'ye üye olan von Mittelberger'in İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulan Nazilerden arındırılma mahkemelerindeki yargılaması sonrasında bir süreliğine emekli maaşı ve banka hesabına bloke konulmuştur. Savaş sonrası Almanya'da sefalet içerisindeki halk, özellikle 1945-1949 yılları arasında dışarıdan gelecek yardımlarla günlerini idame ettirmiştir. Yiyecek sıkıntısı ve maddi zorluklara sağlık sorunları da eklenen von Mittelberger'in yardımına bu zor günlerde Türkiye'nin İsviçre ve ABD'deki diplomatik temsilciliklerinde askerî ataşe olarak görevli Harp Akademisi yıllarından eski öğrencileri ve Türk Genelkurmayı yetiştirmiştir.

Türk Genelkurmayı ile Şubat 1933'te imzaladığı anlaşma ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında Harp Akademilerinden eski öğrencileri ve çalışma arkadaşlarıyla mektuplaşmaları gibi belgelerden oluşan von Mittelberger'in kapsamlı terekesi, bu kitabın ana kaynağını teşkil etmektedir. Yine Berlin'de Alman Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşivi'nde muhafaza edilen ve 1923-1939 yıllarını kapsayan Türk-Alman askerî ilişkilerini içeren bazı belgelerden de istifade edilmiştir.

Harp Akademilerinde görev almış onlarca Alman subayın içinde von Mittelberger'in terekisi türünün nadir örneklerindendir. Bunun en önemli nedeni, Alman generalin şahsi dosya ve belgelerinin İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Alman Askerî Arşivi'ne teslim edilmesi ve dolayısıyla savaştaki bombardımandan etkilenmemiş olmasıdır. Alman askerî arşiv belgeleri konumuz özelinde oldukça sınırlı kalmakla beraber Paul Wülfing von Ditten istisna olarak değerlendirilebilir. Von Mittelberger ile aynı yıllarda Deniz Harp Akademisi'nde eğitmen ve Alman donanma heyetinin tepesinde olan Tümamiral Paul Wülfing von Ditten'in kendi kaleme aldığı hatıratının bir bölümünün Türkçe karşılığı *Türklerin Hizmetinde 1933-1939*¹ olan başlıklı yazı da, Harp Akademilerinde görevli Alman eğitmenlerle alakalı bilgilerin karşılaştırılması için tamamlayıcı değerli bir diğer kaynak niteliğindedir.

Konumuzla alakalı son kaynak ise, 1934-1939 yılları arasında Harp Akademilerinin eğitmen kadrosunda yer almış Max Braun'a aittir. Alman yarbay, İkinci Dünya Savaşı'nda Bükreş'te Almanya'nın diplomatik temsilciliğinde askerî ataşe yardımcılığı görevi esnasında şehre giren Rus birlikleri tarafından gözaltına alınmış ve sorgulanmak üzere Rusya'ya götürülmüştür. Braun'un mahkemedeki sorgulamalarında Harp Akademileri hakkında aktardığı bilgilere de ihtiyaç duyulan yerlerde başvurulacaktır.²

Biraz daha ayrıntıya girmek gerekirse bu kitabın konusu, 1933-1939 yılları arasında Türkiye'de Kara Harp Akademisi'nde eğitmen sıfatıyla görev alan, ayrıca muhtelif konularda Türk ordu kurmaylarının danışmanlığını yapan Alman General Hilmar von Mittelberger'in merkezinde Türkiye yılları olmak üzere 1933 öncesi, İkinci Dünya Savaşı dönemi ve sonrasındaki yaşamı ve faaliyetlerini içermektedir. Von Mittelberger, otobiyografisinin Türkiye kısmında

1 “*im türkischen Dienst 1933-1939*” ise hatıratının Almanca başlığıdır.

2 Max Braun'un sorgulama tutanaklarını kullanan Hazal Yalın, Alman yarbayın Türkiye yılları hakkında bir makale yayımlamıştır: Türkiye'yi yakından tanıyan bir Nazi'nin ifadeleri, 3 Kasım 2020, <https://medyagunlugu.com/haber/turkiyeyi-yakindan-taniyan-bir-nazinin-ifadel-48136>.

Harp Akademilerindeki yıllarına değindiği gibi Türk ordu kurmay-ları ve devlet adamlarına dair fikirlerine de yer vermekte, ayrıca Mustafa Kemal Atatürk ve Adolf Hitler'in yönetim biçimlerini ve iki ülkenin siyasal hayatını da karşılaştırmaktadır.

Hilmar von Mittelberger hakkında Türkçe literatürde bugüne kadar, derli toplu bir çalışma yapılmadığı gibi resmi sayılabilecek Harp Akademilerinin kurumsal tarihini aktaran kitapların satır aralarında dahi ismi geçmemektedir.³ Bu nedenle Alman general, geriye bıraktığı talimnamelerden dolayı yalnızca askerî tarih alanında çalışmalar yürüten konunun uzmanı tarihçiler tarafından bilinmektedir. Prusya/Alman askerî geleneğinin Türk ordusundaki son temsilcisi hakkındaki tek çalışma geçen sene yayımlanan bir makaleye dayanmaktadır.⁴ Makalenin kapsamının sınırlı olmasın-dan dolayı von Mittelberger'in yaşamını ayrıntılarıyla irdelemek mümkün olmamıştır.

Bu çalışmayla Alman general hakkında daha ayrıntılı içeriğin okuyucuyla buluşturulması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda şu soruların cevapları aranmaktadır:

1835'te Helmuth von Moltke ile başlayıp 1939'da sonra eren Alman askerî danışman geleneği, tarih boyunca nasıl bir gelişim ve değişim göstermiştir? Alman askerî danışmanların son temsilcilerin-den olan Hilmar von Mittelberger'i kendinden önceki Osmanlı son dönemi danışmanlarından ayıran özellikler neydi? Von Mittelberger, Alman ordusunda ve Türk ordusunun hizmetinde hangi görevleri üstlenmiştir? Alman general, hatıratında Türkiye'de bulunduğu altı buçuk yıl süresince Türk kurmaylarıyla çalışmaları ve devlet adamlarıyla karşılaşmaları hakkında ne tür bilgiler paylaşmaktadır?

3 Muharrem Mazlum İskora, *Harp Akademileri Tarihçesi 1848-1991*, İstanbul 1991; Muharrem Mazlum İskora, *Harp Akademileri Tarihçesi 1846-1965*, Cilt I, Ankara 1966; Muharrem Mazlum İskora, *Harp Akademileri Tarihçesi 1930-1965*, Cilt II, Ankara 1968.

4 Resul Alkan, "Erken Cumhuriyet Dönemi Türk-Alman Askerî İlişkileri ve General Hilmar von Mittelberger'in Harp Okullarındaki Faaliyetleri", *Gazi Akademik Bakış* 14 (2021), ss. 95-113.

1933 yılında Alman ordusunda emekliliğe ayrılan von Mittelberger, İkinci Dünya Savaşı'nda ve sonrasında hangi zorluklarla karşılaşmış ve Türkiye yıllarından kalan dostluklarını ne ölçüde sürdürmüştür? Son olarak ise Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişi nasıl yorumlamıştır?

Çalışma, beş bölümden oluşmaktadır. Tarihsel süreci yansıtmayı amacıyla Osmanlı ordusunun modernizasyonunda Prusyalı/Alman subayların katkısını irdeleyen ilk iki bölümde, Osmanlı'dan İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar geçen dönemde Alman askerî heyetleri incelenmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölüm, Hilmar von Mittelberger'in eğitim hayatı ve Alman ordusundaki yıllarına ayrılırken dördüncü başlık altında 1933-1939 yılları arasında Türk ordusundaki faaliyet alanları ve İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki hayatına ağırlık verilmiştir. Son bölüm ise, Alman generalin bakış açısından gerek Türk ordusundaki çalışma arkadaşları ve Türk ordusunun genel durumu, gerekse Türk devlet adamları hakkındaki tespitleri ve Türk ve Alman yönetim biçimlerinin karşılıklı mukayesesine ayrılmıştır.

1. BÖLÜM

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E

ALMAN ASKERÎ HEYETLERİ

Devletler, belli kriz dönemlerinde kendi imkânlarıyla çözüme ulaşamadıkları zamanlarda dışarıdan yardıma ihtiyaç duyarlar. Özellikle de sorun görülen alanlarda çözüm bulabilmek için gelişmiş ve model olmuş devletlerin tecrübelerinden istifade ederler. Bu durum Osmanlı Devleti için de geçerlidir. Osmanlı devlet adamları, gerek gördüklerinde Avrupa'dan uzman istihdamı yapmaktan kaçınmamıştır. Bu anlamda ordu en fazla yabancı askerî uzmanın istihdam edildiği alan olmuştur.

Helmuth von Moltke Askerî Heyeti ve Alman Geleneğinin Başlaması

Osmanlı İmparatorluğu, 1683 yılında Viyana önlerinde yaşanan ağır mağlubiyet ile başlayan ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) ile son bulan uzun dönemde Doğu Avrupa, Balkanlar, Afrika ve Kafkasya'ya yayılan geniş coğrafyadaki tüm topraklarını kaybetmiştir. Bu nedenle Osmanlı yöneticileri, Batılı devletler karşısında alınan askerî başarısızlıkların ardından ordunun modernize edilmesine ağırlık vermişlerdir. Mücadele halinde olduğu devletler karşısında orduyu güçlendirmek ve askerî zaferlerin kazanıldığı eski günlere geri dönmek, artık Bâb-ı Âli'nin öncelikleri arasındaydı. Bunun için Osmanlı ordusunun modernizasyonunda yabancı ordulardan

subayların deneyimlerine başvurulmak istenmiştir. İlk olarak Sultan I. Abdülhamid (1774-1789) ve III. Selim (1789-1807) dönemlerinde François Baron de Tott başkanlığındaki Fransız uzmanlar ordu reformlarını hayata geçirmek için tercih edilmiştir. Fransız subay ve mühendisler, bugünkü Deniz Harp Akademisi'nin nüvesini teşkil eden Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun gibi bir askerî kurumun kuruluş ve gelişimine katkılar sunmuştur, fakat reformlar, kısa vadede ordunun harp meydanlarındaki durumuna olumlu etkide bulunamamıştır.¹

19. yüzyıl Osmanlı askerî modernleşmesinde aktör ülke Prusya olmuştur. Prusyalı subay danışmanların Osmanlı ordusuna alımının yolunu açan hadise, Yeniçeri Ocağı'nın 1826 yılında Sultan II. Mahmud tarafından ortadan kaldırılmasıyla gerçekleşmiştir. Batı tarzında modern bir ordunun kurulması için ilk adımı atan yenilikçi Sultan II. Mahmud, kendinden önceki reform yöntemini benimseyerek Mustafa Reşid Paşa'yı Paris'e göndermiş ve Fransız kralından subay danışman ve eğitmenin gönderilmesi talebinde bulmuştur. Görüşmelerin gizliliği konusunda hassasiyet gösterilmesine rağmen bundan haberdar olan Rusya ve Avusturya'dan gelen tepkilerden çekinen Sultan, Fransız tarzı reform planından vazgeçmek zorunda kalmıştır.² Bunun üzerine Alman ordusunu inceleyen Mustafa Reşit Paşa, Paris görüşmelerinde ulaştığı Prusya ordu teşkilatına ait bir kitabı Türkçeye tercüme ettirerek II. Mahmud'a sunmuştur. Teşkilat yapısıyla Sultan'ın ilgisini çeken Prusya ordusundan danışman subay talebinde bulunulması hususunda karar alınmıştır. Ardından 1835 yılında Serasker Gazi Hüsrev Paşa, Prusya Elçisi Hans Karl Albrecht Graf von Königsmarck ile irtibata geçerek Prusya ordusundan eğitmen subayların gönderilmesi hususunda ilk

1 Kemal Beydilli, "Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 31, İstanbul 2006, s. 516.

2 Necmettin Alkan, "II. Abdülhamid Devrinde İstihdam Edilen İlk Alman Askerî Heyetinin Komutanı Otto von Kaehler ve İki Tarafın Beklentileri", *Tarih Dergisi*, Sayı 43, İstanbul 2007, s. 141.

resmi girişimlerde bulunmuştur.³ Müzakereler sonrasında Prusyalı Yüzbaşı Helmuth von Moltke, 8 Haziran 1836 tarihinde çıkartılan hükûmet kararıyla, Osmanlı ordu birliklerinin düzenlenmesi ve eğitimi için görevlendirilmiştir.⁴

Osmanlı ordusunda Prusya geleneğini başlatan General Helmuth von Moltke.

Prusya ordusundan Yüzbaşı Ludwig von Vincke, Fischer ve von Mühlbach'ın da katıldığı Prusya Askerî Heyeti, 1839 yılına kadar Osmanlı ordusunda görev yapmıştır. Osmanlı Devleti'nden alacakları maaşın yanı sıra Prusya ordusundaki konumlarının da korunacağı ve Prusya'daki maaşlarının da ödenmesine devam edileceği yönünde garanti verilmesi, Alman subayların Osmanlı ordusundaki görevlerini mali anlamda oldukça cazip hale getirmekteydi.

3 Kemal Beydilli, "Helmuth von Moltke", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 30, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2005, s. 267.

4 Jehuda L. Wallach, *Bir Askerî Yardımın Anatomisi: Türkiye'de Prusya-Alman Askerî Heyetleri 1835-1919*, çev. Fahri Çeliker, Ankara 1977, s. 11.

Almanlara sunulan maddi imkânlar 1939'a kadar gelen Alman subaylar için önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur.

Prusyalı Yüzbaşı Helmuth von Molte başkanlığında Osmanlı ordusunun modernizasyonu için gönderilen Alman Askerî Heyet, İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar devam eden Osmanlı/Türk ordusunun modernizasyonunda yer alan Prusya/Alman geleneğinin başlangıcı olarak kabul görmektedir.⁵ İstanbul'a geldiği tarihte üstlendiği misyon için 35 gibi genç sayılabilecek yaşta olan von Moltke, aslında beraber görev aldığı von Nicke, Mühlbach ve Fischer gibi Alman danışmanlarla sahip olduğu rütbe bakımından eşit seviyedeydi. Onu Türkiye'de tanınır kılan iki önemli husus vardır. İlki, Osmanlı topraklarında bulunduğu süre içerisindeki gözlemleri ve faaliyetleri hakkında neşrettiği ve Osmanlı ordusunun durumu hakkında yazdığı kitabıdır.⁶ Diğer önemli husus ise, von Moltke'nin Türkiye yılları öncesinde Prusya ordusunda ünü olmayan genç bir subay olması ve Osmanlı ordusunda başarısız olmasına rağmen, ilerleyen yıllarda Türkiye'de yayılan şöhretidir. 1858-1888 yılları arasında yürüttüğü Prusya/Alman Genelkurmay Başkanlığı görevinde Alman İmparatorluğu'nun kuruluşunu sağlayan savaşlardaki rolü çok önemlidir. Mareşal Helmuth von Moltke yönetimindeki Alman ordusu, 5 yıl gibi kısa süre içerisinde kuzeyde

5 Prusya-Osmanlı askeri ilişkilerinin başlangıcı daha da geriye gitmektedir. Sultan III. Selim'in (1789-1807) saltanatında Osmanlı ile Prusya arasında 1790 yılında askeri ittifak anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma kapsamında ordunun ıslahı için Prusyalı Albay von Goetze ve iki yardımcısı von Schmidt ve von Scholten'in 1789-1793 yılları arasında Osmanlı ordusunda görev yaptığı Alman kaynaklarında geçse de, tartışmalı bir bilgidir. Jeduha L. Wallach, Albay von Goetze'nin Osmanlı ordularını denetlediğini ve Rusya seferinde danışman olarak bulunduğunu aktarmaktadır. Kemal Beydilli ise Albay von Goetze'nin Osmanlı ordusunda bir etki bırakmadan 1791 yılında Prusya ordusuna geri döndüğünü aktarmaktadır. Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı (Meydana geliş tahlili tatbiki)*, İstanbul 1981, s. 135; Jehuda L. Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, s. 7.

6 1841'de yayımlanan kitap ancak 1969 yılında Türkçeye tercüme edilmiştir. Helmuth von Moltke, *Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei aus den Jahren 1835-1839*, Berlin 1841; Helmuth von Moltke, *Türkiye Mektupları*, çev. Hayrullah Örs, İstanbul 1969.

İkinci Schleswig-Holstein Savaşı'yla (1866) Danimarka'ya, doğuda Avusturya'ya ve son olarak da güneyde 1870-71 Prusya-Fransa Harbi'nde Fransa'ya karşı zaferle ayrılmıştır.⁷

Osmanlı ordusunda görev aldığı yılları konu edinen von Moltke'nin kitabında Osmanlı Devleti'nin askerî durumu hakkında aktardıkları incelendiğinde, ordunun yalnızca Batılı devletlere karşı yapılan muharebelerde değil, artık Mısır vilayetine karşı sınırlarını savunmaktan uzak olmasının nedenleri de görülmektedir. Von Moltke, yüksek ölüm oranı neticesinde, Reşit Paşa'nın emrindeki ordunun üçte ikisinin iki yıl içerisinde eridiğini aktarmaktaydı. Ordunun genel moral durumu da istenilen seviyede değildi. Buradaki en önemli faktör, insanların uzun yıllar süren askerlik görevi ve bitmek bilmeyen savaşlardan dolayı silahaltına alınmaktan kaçınmalarıydı. Çünkü salgın hastalık neticesinde yaşam ortalamasının düşmesine ek olarak 15 yılı bulan askerlik hizmeti, savaşların da yoğunluğundan dolayı bir daha geri dönememe ihtimalini beraberinde getirmekteydi. Von Moltke'nin aktardığına göre orduya asker alımı o kadar güç bir hale gelmişti ki, ordu yetkilileri bunu ancak zor kullanarak yapmak durumunda kalıyordu. Von Moltke, askerî eğitimini tamamladığı Prusya ordusunda yaşanmasının mümkün olmadığı tanıklıklara, özellikle de Osmanlı subaylarının davranışlarına hatıratında hayretler içinde yer vermektedir:

Türk ordusunun subayları, kötü giysileri içinde, hem dış görünüşleriyle, hem de genel kültürlerinin noksanlığıyla bizden farklıdılar... Teğmenler ve yüzbaşılar dayak cezasıyla cezalandırılır. Albay atla giderken arkasından bir yüzbaşının çubuğunu, kavuğunu taşıması, çizmelerini çekmesi ve gerektiğinde parlatması olağandır. Yüzbaşıda aynı şeyleri teğmeninden bekler... Öğretmen subaylar birliklerinin subaylarına karşı ısrarla sopa kullanıyorlar.⁸

7 Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, s. 19.

8 Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, s. 16.

Osmanlı ordusunda rastlanılan bu türden davranış biçimleri, dönemin ordu mensupları açısından olağan karşılsa da, bir Prusya subayının dikkatini çekmesi ve iki ülke arasındaki kültürel farklılığın boyutlarını göstermesi açısından, nokta atışı bir anekdottur. Osmanlı ordusunun sahip olduğu teçhizat ve kara birliklerinin personel bakımından durumu da içler acısı bir haldeydi. Von Moltke, Toros Dağlarında beraber yürüdüğü bir tugayın çıplak ayakla yol kat ettiğini ve eski ayakkabılarını ise ellerinde taşıdıklarını aktarmaktadır. Orduda kullanılan silahların isabet oranları düşük olduğu gibi erler de muntazam şekilde nişan almak için gayret göstermemektedir. Örneğin, von Moltke tahkimli bir köye saldırıda havaya gelişi güzel ateş eden bir başçavuşa bunu neden yaptığını sorduğunda, “Hiç zararı yok babalık, Allah isterse rast gelir,” şeklinde bir cevapla karşılaşmaktaydı.⁹

Serasker Hüsrev Paşa’nın Alman reformcu subaylardan beklentisi, Osmanlı ordusunun, özellikle de Redif teşkilâtının Prusya tarzında reform edilmesi ve Boğazların savunmasının güçlendirilmesiydi. Bu amaçla 8 Ocak 1838 tarihinde von Moltke ve beraberindeki Alman danışmanların da katkılarıyla hazırlanan on adet rapor, plan ve haritalar, Hüsrev Paşa’nın bilgisine sunulmuştur. Von Moltke ve von Mühlbach ayrıca 1838 yılında Hâfız Paşa kumandasındaki ordu birliklerine katılmıştır. Alman danışmanlar, Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın idaresindeki Mısır ordusuna karşı yürütülen savaşta ki gözlemleri sonucunda Mısır öncü kuvvetlerine karşı harekete geçilmesini istedilerse de bu teklif olumlu karşılanmadı ve Mısır öncü birliklerinin saldırısı karşısında gerekli askerî önlemleri alma konusunda Hâfız Paşa’yı harekete geçirememişlerdir. Nihayetinde Nizip Savaşı Osmanlı ordusunun Mısır karşısında aldığı mağlubiyetle sonuçlandı. Prusyalı subaylar kendi ordularına dönmeden önce, Nizip Savaşı’nın sonucunda bir payları olmadığına dair Osmanlı ordu yetkililerinden bir yazı talebinde bulunmuştur. Bununla mağlubiyetin sorumluluğunu üzerlerine almak istemedikleri gibi

9 Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, s. 16.

ülkelerine dönüşleriyle Prusya ordusundaki konumlarının etkilemesini önlemeyi amaçlamışlardır.¹⁰

Belirtildiği gibi Alman danışmanlar, Müşir Hafız Paşa'ya ordu reformu için çeşitli raporlar ve öneriler sunmuşlardır. Raporlardan birinin ilk satırlarını okuyan Hafız Paşa ilk etapta önerileri onaylar gibi gözükür ve kendisi de ordunun içinde bulunduğu perişan durum hakkında bazı örneklerle raporu destekler, ancak alt satırlarını okuyunca geri iade ederek, "Al muhtıranı, savrul buradan, ne görmek ne de işitmek istiyorum; bu yazdıklarını yapacak olursam, bütün subayları kendime düşman ederim," şeklindeki paşanın cevabını von Moltke aktarmaktadır. Aslında raporların uygulanması durumunda yerlerini kaybetme ihtimali doğan subayların reformlara karşı çıkması, sadece von Moltke heyeti döneminde yaşanan bir sorun değildir. Bir sonraki başlıkta inceleyeceğimiz Alman askerî heyeti başkanı General Otto von Kähler bir mektubunda şu ifadeleri yazmaktaydı, "Son zamanlarda Moltke'nin Türkiye hakkındaki mektuplarını büyük bir ilgiyle yeniden okuyorum. Bugünkü durum, esas itibarıyla o günlerdekinin tamamen aynıdır."¹¹

Reformlarda başarılı olabilmesi için subaylara ek olarak astsubayların da gelmesiyle Prusyalı eğitmen sayısının artırılması konusunda Türk ve Alman yetkililer mutabık kalmışlardır. 1839 başında Osmanlı ordusunda üç yıl kalmak şartıyla ordu birliklerinin teşkilatlanmasına destek sağlayabilecek ve büyük manevraları yönetebilecek kabiliyetteki 19 Prusyalı askerî danışmanın İstanbul'a gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Fakat önce Nizip'te Osmanlı ordusunun Mısır birlikleri karşısındaki mağlubiyeti, ardından Sultan II. Mahmud'un vefatıyla Prusya Kralı III. Friedrich Wilhelm (1797-1840) Osmanlı ordusundaki sözleşmeleri sona eren Alman subayların Berlin'e geri dönmeleri yönünde karar almıştır.¹²

10 Wallach, *Bir Askerî Yardımın Anatomisi*, s. 19.

11 Wallach, *Bir Askerî Yardımın Anatomisi*, s. 17.

12 Wallach, *Bir Askerî Yardımın Anatomisi*, s. 18.

Böylece kısa süren ilk resmi Alman askerî misyonu, sahadaki meyvelerini toparlayamadan sonlanmaktaydı, fakat sonraki yıllarda gelecek Alman askerî heyetleri için önemli bir referans olacaktı.

Sultan II. Abdülhamid Devrinde Alman Askerî Heyetleri (1882-1895) ve Alman Geleneğinin Yerleşmesi

Helmut von Moltke ve beraberindekilerin 1839'da Prusya ordusuna geri dönüşünden, 1882'de Otto von Kähler yönetimindeki Alman askerî heyetinin İstanbul'a gelişine kadar geçen zaman diliminde, von Moltke örneğinde olduğu gibi Prusya ile Osmanlı Devleti arasında sağlanan mutabakat ile resmi Alman danışmanlar görevlendirilmemiştir. Bu gelişme, ordu reformlarının durduğu veya artık Alman subayların Osmanlı ordusunun çeşitli alanlarında görevlendirilmediği anlamına gelmemektedir. Sultan Abdülmecid (1839-1861) döneminde yapılan yenilikle genel askerlik yükümlülüğü getirilirken, halefi Sultan Abdülaziz (1861-1877) ordunun yeniden teşkilatlandırılmasını sürdürmüştür.¹³

1839-1882 aralığında Osmanlı ordusunda görevlendirilen Prusyalı subayların statüsü, kendilerinden önce ve sonra gelenlerden farklılık arz etmektedir. Bunlar, şahsi teşebbüsleri neticesinde, ordularından ayrılan ve Osmanlı tebasına geçen Osmanlı ordusunun maaşlı çalışanlarıydı. Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz iktidarında Osmanlı ordusunda görevli 23 Prusyalı eğitimcinin arasında İslam'a ihtida edenler de bulunmaktaydı.¹⁴

Müslüman isimleri de alan Prusyalı subaylar, 10 ila 40 yılları arası süreyle Osmanlı ordusunun hizmetinde oldukları gibi içlerinden bazıları da Kırım Savaşı (1853-1856) ve Osmanlı-Rus Harbi'ne (1877-1878) katılmışlardır: Korgeneral Wendt Nadir Paşa, 1850'den vefat ettiği 1890 yılına kadar topçu birliğinin eğitimiyle meşgul olmuştur. Korgeneral Stecker Reşid Paşa 1854-1890

13 Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, s. 20.

14 Alkan, *II. Abdülhamid Devrinde İstihdam Edilen İlk Alman Askerî Heyetinin Komutanı Otto von Kaehler ve İki Tarafın Beklentileri*, s. 142-143.

yılları arasında bulunduğu Osmanlı ordusunda önce Osmanlı-Rus Harbi'nde Varna'da topçu birlikleri kumandanı, ardından 1893'e kadar Doğu Rumeli birliğinin komutanlığını üstlenmiştir. 1851'de Osmanlı hizmetine giren General Grünwald Paşa, 1856-1888 yılları arasında topçu okulunun yönetimindeydi. Albay Geßler Dilaver ise 1857'den 1861'e kadar Girit Adası'nda bulunan topçu birliklerinde eğitimlik görevini üstlenmiştir.¹⁵

Otto von Kähler ve Colmar von der Goltz

24 Nisan 1877'de patlak veren ve 93 Harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi, Osmanlı ordusunun ağır mağlubiyetiyle sonlanmıştır. Tahta çıkışının hemen ardından savaşın devlete verdiği askerî, ekonomik ve siyasi yaralarını sarmak isteyen Sultan II. Abdülhamid (1876-1909), 19. yüzyıl boyunca İngiltere, Fransa ve Rusya arasında değişkenlik gösteren ittifakların artık sürdürülebilir olmadığını farkındadır. Bu nedenle 33 yıllık saltanatı boyunca takip ettiği denge siyaseti kapsamında Alman İmparatorluğu ile askerî, siyasi ve ekonomik ilişkilerin gelişimini, Osmanlı Devleti'nin güçlenmesi ve ayakta kalması açısından önemli bulmuştur. Düvel-i Muazzama, yani Avrupalı büyük devletlerin arasına katılan Kanzler Otto von Bismarck liderliğindeki Alman İmparatorluğu, kısa sürede sırasıyla Danimarka, Avusturya ve Fransa'ya karşı aldığı askerî zaferlerle siyasi birliğini sağlamış ve Avrupa siyasetinin söz sahibi aktörleri arasına katılmıştır. II. Abdülhamid'in denge siyasetinde Almanya'nın yer almasının en önemli nedeni, Alman idarecilerin genel itibarıyla Osmanlı Devleti hâkimiyetindeki toprakları parçalamaya yönelik siyasetten uzak durması ve İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı Osmanlı ordusunun güçlendirilmesinden yana bir tutum izlemesidir.¹⁶

15 BArch-MA, MSg 2/3284, s. 6-7; Karl Pröhl, *Die Bedeutung preussischer Politik in den Phasen der orientalischen Frage. Ein Beitrag zur Entwicklung deutsch-türkischer Beziehungen von 1606-1876*, Frankfurt 1986, s. 369.

16 Kemal Beydilli, "II. Abdülhamit Devrinde Gelen İlk Alman Askeri Heyeti Hakkında", *Tarih Dergisi*, Sayı 32 (1979), s. 481

Saltanatının ilk yıllarında adeta bir enkaz devralan II. Abdülhamid, devletin bekasını sağlamak için ordunun güçlendirilmesini öncelikleri arasına almıştır. Bu amaçla Sultan, 93 Harbi'nin ardından yaşanan askerî zafiyetin düzeltilmesi için seleflerinin başlatmış olduğu askerî reformlarda Prusya/Alman geleneğinin devamından yana bir yol çizmiştir. 11 Mayıs 1880'de Alman Büyükelçi Paul von Hatzfeldt'i huzuruna kabul ederek ilk teşebbüste bulunan II. Abdülhamid, ordu reformunu Alman askerî heyetine emanet etmeyi planladığını ve bunun için Alman ordusundan subayların gönderilmesi isteğini iletmıştır.¹⁷ Sultanın bu talebine, konuyu Kayser I. Wilhelm (1861-1888) ile görüşen Kanzler Otto von Bismarck olumlu yaklaşıyordu.

Danışmanların İstanbul'a gönderilmesinde Bismarck'ın çeşitli hedefleri vardır. Bismarck, öncelikli olarak subay danışmanlar üzerinden Osmanlı Devleti'nde Alman nüfuzunun yer edinmesine odaklanmaktaydı. Türk makamlarıyla yakın ilişki içerisinde olan danışmanlar sayesinde Osmanlı ordusunun ihtiyacı olan ağır top ve silah gibi askerî teçhizat ve mühimmat siparişlerinin Alman silah firmalarına verilmesi, askerî heyetin Alman ekonomisine önemli bir getirisi olarak görülmekteydi. Ekonomik ve askerî hedefleri, siyasi beklentiler de takip etmekteydi. Alman subaylar tarafından dönemin askerî ihtiyaçlarına uygun eğitilen ve Alman silahlarıyla güçlendirilen bir orduya sahip Osmanlı Devleti, Rusya'ya karşı kurulacak ittifakın bir parçası olabilirdi. Nitekim Bismarck'ın bu stratejik öngörüsü Birinci Dünya Savaşı'nda gerçekleşmiş ve iki ülke Rusya'ya karşı aynı cephede savaşmıştır.

Yaklaşık 2 yıla yayılan uzun müzakereler sonucunda, 11 Nisan 1882'de Alman Askerî Kabinesi Başkanı General von Albedyll, İmparator I. Wilhelm'in onayladığı 4 subayın ismini Alman Dışişleri Bakanlığı'na bildirmiştir.¹⁸ Ardından, 29 Nisan 1882'de İstanbul'a

17 Alkan, *II. Abdülhamid Devrinde İstihdam Edilen İlk Alman Askerî Heyetinin Komutanı Otto von Kaehler ve İki Tarafın Beklentileri*, s. 151.

18 Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, s. 31.

hareket eden askerî heyet üyeleri Albay von Kähler, Yüzbaşı von Kamphövener, Süvari Yüzbaşı von Hobe ve Yüzbaşı Ristov, 1 Haziran 1882'de II. Abdülhamid tarafından en yüksek derecede kabul edilmiştir. 21 Haziran 1882 yılında Harbiye Nezareti'nde görevlerine başlayan Alman subaylar padişahın iradesiyle kurulan *Reorganizasyon Komisyonu* üyeliği sıfatını da almışlardır.

Von Kähler ve beraberindeki Alman subayların ilk görevi, Osmanlı ordusunun durumu ve hangi alanlarda ıslah yapılması gerektiği hususunda bir rapor hazırlamaktı. Hazırlanan reform taslağına göre Osmanlı ordusunun 12 kolordu ve 6 süvari tümeninden oluşması gerektiği hususunda bir tavsiyede bulunulmaktaydı. Ordunun ıslahında ilk etapta subay ve astsubay kadronun eğitime odaklanılmalıydı. Osmanlı ordusunda astsubayların her türlü genel ve askerî yüksek öğrenimlerinin noksan olduğunun altını çizen von Kähler, bunları bölük komutanlığı ve daha yüksek komutanlıklar için yetersiz görmekteydi. Bunun yanında askerî eğitim kurumlarından orduya katılan subayların pratik eğitimleri ve kıtalar hakkındaki bilgileri oldukça eksikti. Von Kähler, astsubaylıktan subaylığa terfinin devre dışı bırakılmasını da önermekteydi. Ayrıca komuta kademesi için düşünülen subaylar, Alman ordusunda olduğu gibi dengeli bir pratik ve bilimsel mesleki eğitimden geçirilmeliydiler.¹⁹

Başkanlığını Gazi Muhtar Paşa'nın yürüttüğü *Reorganizasyon Komisyonu*'na sunduğu ve 11 Aralık 1882'de II. Abdülhamid tarafından da onaylanan önerilerin yalnızca kâğıt üzerinde kalmasından dolayı üzüntüsünü dile getirmek isteyen von Kähler, 30 Ocak 1884'te padişah tarafından kabul edildi. Bu görüşmeye rağmen reformların uygulanmasında bir yol kat edilememişti. Von Kähler'e göre bunun en önemli nedeni, ordu reformunun uygulanması yetkisinin padişahın onayına bağlı olması ve *Reorganizasyon Komisyonu* üyelerinin reform önerilerinin tavsiyeden öteye gidememesiydi. Benzer şikâyetlere ek olarak Serasker Gazi Osman Paşa'nın eski düzende devam etme isteğinden dolayı reformlara soğuk yaklaştığını,

19 Wallach, *Bir Askerî Yardımın Anatomisi*, s. 39-40.

von der Goltz'un ifadelerinde de rastlamaktayız. Von der Goltz 1883-1895 yılları arasında askerî okullar müfettişliği vazifesinde bulunmuş ve von Kähler'in 8 Kasım 1885'te aniden vefatı sonrasında Alman askerî heyetinin başkanlığına getirilmişti.

Askerî eğitim kurumlarının ıslahı görevinde bulunan von der Goltz, 1883 yazında geldiği İstanbul'daki ilk izlenimleri sonucunda ordunun içinde bulunduğu durum karşısında hayal kırıklığı yaşamaktaydı. Kanzler Bismarck'ın Osmanlı Devleti'ni ittifak sistemine ekleme planını gerçekçi bulmayan Müşir von der Goltz, Rusya'ya karşı olası bir savaş halinde Osmanlı Devleti'nin bir askerî güç olarak Almanya için yararlı bir müttefik olamayacağı kanısındaydı. Bu düşüncesini açıklarken Osmanlı ordusunun içinde bulunduğu durum nedeniyle caydırıcı bir güç olmaktan uzak olduğunu ve kurmay kadrosunun reformları desteklenmediği gibi Türk tarafının ordu reformu niyetine şüpheyle yaklaştığını not etmekteydi.²⁰ Ordunun durumu hakkındaki ilk izlenimlerinden yaklaşık dokuz yıl sonra 15 Nisan 1890'da von der Goltz'un Alman Dışişleri Bakanlığı için kaleme aldığı raporda aslında reformlarda bir yol alınamadığı anlaşıyor:

Genelkurmay Başkanı beş aydır hastaydı ve buna rağmen işlerin yönetiminden vazgeçmemişti. Büyük umutlarla yıllar önce başlatılmış olan ordu reformu bu koşullar altında hiçbir ilerleme kaydedemezdi. Bütün işler, bitip tükenmez bir şekilde komisyonlarda tartışılıyor, pek çok yazılıp çiziliyor fakat hiçbir karara varılamıyor, varılsa da uygulanmıyordu.²¹

Osmanlı ordusunun ıslahıyla alakalı Almanya'ya aktarılan raporlar görece olumsuz bir izlenim uyandırır da, 12 yıllık askerî okullar müfettişliğinde von der Goltz'un ıslah ettiği okullardan mezun olan subaylar, Milli Mücadele'yi yöneten ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuran kadronun temelini oluşturmaktaydı. Von der Goltz, Mekteb-i

20 Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, s. 44.

21 Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, s. 61.

Harbiye'de görev yaptığı yıllarda öğrencileri ve kurmay subay adaylarını etkilemeyi başardığı gibi, bir süre sonra bu gruplarda Alman hayranlığının yer edinmesine ve gelecekte Almanya'nın müttefiki olacak bir kuşağın eğitimi ve gelişiminde etkin rol oynamıştır.²²

1914-18 Birinci Dünya Savaşı, von der Goltz Paşa anısına yayımlanmış bir kartpostal: "Gelibolu Yarımadasında Başarısız Müttefik Çıkarma Denemesi"

Von der Goltz askerî okullar müfettişliği görevinin yanı sıra seferberlik, ordu harekâtı, harekât planları ve askerî haritaların hazırlanmasına katkılar sunmuştur. Alman general, 93 Harbi'nin ardından Osmanlı ordusunun silahlandırılmasında rol oynayan ana aktörlerden biridir. Ülkesine verdiği siparişleriyle silah şirketi Loewe'nin kazancına öylesine katkıda bulunmuştur ki, şirketin sahibi Ludwig Loewe tarafından kendisine yüklü oranda hisse senedi hediye etmiştir.²³ Tarihçi Lothar Rathmann'a göre Mauser, Loewe

22 Zekeriya Türkmen, "Sultan II. Abdülhamid Döneminde Mekteb-i Harbiye-i Şahane", *IV. Uluslararası Osmanlı İstanbul Sempozyumu Bildirileri*, 20-22 Mayıs 2016, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, (Ed., Feridun M. Emecen-Ali Akyıldız-Emrah Safa Gürkan), İstanbul 2016, s. 941.

23 İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, 17. Baskı, Kronik Kitap, İstanbul 2018, s. 106.

ve Krupp gibi büyük Alman silah şirketleri, Osmanlı Devleti'nde tekel olmasını, von der Goltz'e borçludur.²⁴ Onun aracılığıyla Alman Krupp Şirketi'ne 1000 adet ağır top, Mauser ve Loewe Şirketi'ne yüzbinlerce silah ve tüfek siparişi verilmiştir.²⁵

Alman danışmanların reform faaliyetleri, sonuçları itibariyle başarısız bir girişim olarak yorumlanmaktadır. İlber Ortaylı'ya göre Alman danışmanların başarısızlığı, gerek Osmanlı ordusunda karşılaştıkları güçlükler, gerekse kendi yeteneksizliklerinden kaynaklanmaktaydı. Alman subayların manevra ve arazi tetkiklerine katılmalarına ustaca engel olduğu gibi, orduda 1909'a kadar doğru dürüst manevra ve talim de gerçekleştirilmemişti. Bunun yanı sıra kültürel farklılıklar da sorun teşkil etmekteydi. Alman subayların Prusya ordusuna has kabalık ve sertlikler göstermeleri, Türk subayları tarafından antipatiyle karşılanmaktaydı. Alman danışmanların Türkçe bilmemeleri ve Türkiye'nin şartlarını tanımama ısrarları ordu içerisindeki sevimsizliklerini daha artırmaktaydı. Buna bir de yüksek maaşlarına rağmen sürekli zım talebinde bulunmalarının eklenmesi, Türk meslektaşlarının daha da öfkelenmesine sebep olmuştur.²⁶

İttihat Terakki İktidarında Alman Geleneğinin Devamı (1913-1918)

Tüm olumsuzluklara rağmen iktidar sahibi İttihatçıların Alman danışman subaylara yaklaşımında bir değişiklik olmamıştır. 1895'te Almanya'ya geri dönen Alman askerî heyeti başkanı von der Goltz Paşa, II. Meşrutiyet'in ardından Bahriye Nazırı Mahmud

24 Lothar Rathmann, *Berlin-Bagdad. Die imperialistische Nahostpolitik des kaiserlichen Deutschlands*, Berlin 1962, s. 17.

25 Birinci Dünya Savaşına giden süreçte Osmanlı Devleti'nin silahlanma politikaları üzerine bkz: Fahri Türk, *Die deutsche Rüstungsindustrie in ihren Türkeigeschäften zwischen 1871 und 1914. Die Firma Krupp, die Waffenfabrik Mauser und die Deutschen Waffen- und Munitionsfabriken. Ein Beitrag zu den deutsch-türkischen Beziehungen*, PeterlangVerlag, Frankfurt 2007. Naci Yorulmaz, *Büyük Savaşın Kara Kutusu. 2. Abdülhamid'den 1. Dünya Savaşı'na Osmanlı Silah Pazarının Perde Arkası*, Kronik Kitap, İstanbul 2018.

26 Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu* s.108-109.

Şevket Paşa'nın davetine icap ederek danışman sıfatıyla İstanbul'a yeniden gelmiştir.²⁷ Burada mareşal rütbesini alan von der Goltz Paşa, Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilişinin ardından Ekim 1909 ile Ocak 1910 aralığında Selanik, Manastır, Serez ve Üsküp'te gerçekleşen ordu manevralarına katılmış ve ardından ülkesine geri dönmüştür.²⁸

Ordunun üst kademelerinde, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam edecek olan Alman etkisi, belirli bir eğitim ve propaganda sonucunda gelişmiştir. Buna mukabil, özelde von der Goltz Paşa'nın genelde ise Alman subayların Osmanlı ordusunda artan nüfuzları ve Birinci Dünya Savaşı'nda Türk-Alman İttifakı'yla sonuçlanan süreçte dış politik gelişmeler de etkili olmuştur. Özellikle 9 Haziran 1908 tarihinde İngiltere Kralı VII. Edward ile Rus İmparatoru II. Nikola Estonya'nın başkenti Reval'deki görüşmeleri Osmanlı topraklarının paylaşımının bir başlangıcıydı. Almanya'yı farklı kılan ise Düvel-i Muazzama'nın Osmanlı'nın taksimi üzerine görüştüğü esnada geleneksel olarak Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünden yana olmasıydı.²⁹

1911'de Libya'nın İtalyan birlikleri tarafından işgal edilmesinin ardından 1912-1913 Balkan Savaşı'nda alınan ağır yenilgi, ordunun ıslahı fikrini yeniden gündeme getirmiştir. Öncelikli amaç, Çanak-kale ve İstanbul Boğazlarında var olan savunma zafiyetini ortadan kaldıracak tedbirleri hayata geçirilmesiyle İstanbul'un korunması ve buna paralel olarak ordu birliklerini yeniden düzenlenmesiydi.

27 Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu* s.102.

28 Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, s. 80. Birinci Dünya Savaşı'nın başında yaklaşık 3 ay süren Belçika valiliği görevinden ayrılan Alman General yüksek yaşına rağmen Alman Büyükelçi Freiherr von Wangenheim'in teklifiyle yine Türkiye'ye gelmiş ve Şubat 1915'de Harbiye Nâzırı Enver Paşa'nın danışmanı olarak askerî tecrübelerini eski talebesiyle paylaşmıştır. Ardından Ekim 1915'de Bağdat'ta bulunan VI. Ordu birliklerine komutan olarak atanan von der Goltz, yakalandığı tifo hastalığı sebebiyle 19 Nisan 1916'da ölmüştür. Necmettin Alkan, "Wilhelm Colmar von der Goltz", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ek-1, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2016, s. 479.

29 Necmettin Alkan, *Selanik'in Yükselişi. Sultan II. Abdülhamid ve 1908 Jöntürk İhtilali*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 164-165

1914-18 Birinci Dünya Savaşı, Von der Goltz Paşa ve VI. Ordu'nun Türk kurmay subayları.

Reform faaliyetleri, ordunun iki ana unsuru, kara ve deniz birliklerini kapsamaktaydı. Osmanlı bahriyesinin ıslahı Amiral Limpus yönetiminde İngiltere'den gelen donanma heyetine emanet edilmiştir.

Kara birliklerinin ıslahı için başvurulacak ülke ise yine Almanya olmuştur. Bu amaçla 22 Mayıs 1913'te Berlin'e ordu reformu için askerî heyetin gönderilmesi talebinde bulunulmuştur.³⁰ Alman Genelkurmay, heyet yollama konusunda istekli gibi görünmektedir, fakat von Moltke ve von der Goltz deneyimlerinde olduğu gibi subayların yalnızca danışman olarak görevlendirilmesine soğuk bakmaktaydı. Alman Genelkurmay yetkilileri, askerî heyetin gönderilmesinde, tümgeneral rütbesindeki heyet başkanına Osmanlı ordusunda komuta yetkisi verilmesini ön şart olarak koşmaktaydı. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Ahmed İzzet Paşa ise ordunun Alman heyet üyeleri tarafından ıslah edilmesinden yana tavır alsa da, olağanüstü yetkilerin verilmesine karşı çıkmaktaydı.³¹

30 Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, s. 111.

31 Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, s. 111-112.

*Liman von Sanders başkanlığındaki askeri heyet üyelerinin İstanbul seyahati
öncesinde Berlin tren istasyonunda (Aralık 1913).*

Heyet başkanı Alman generalin kendisine rakip olacağı hususunda muhtemelen endişe yaşayan İzzet Paşa'nın karşı çıkmasına rağmen Sadrazam Mahmud Şevket Paşa ve Alman yetkililer arasında sağlanan mutabakatla Berlin'de Tümgeneral Liman von Sanders başkanlığında 42 kişiden oluşan askerî heyetin Osmanlı ordusuna gönderilmesi kararı alındı.

Sayıları bundan önceki danışmanların toplamından daha fazla olan heyet üyelerini, Türkiye'ye seyahatinden önce kabul eden Kaiser II. Wilhelm (1888-1918) onlara siyasetten uzak durmaları konusunda telkinlerde bulunmayı ihmal etmemiştir:

İş başında genç Türklerin veya yaşlı Türklerin bulunması sizi ilgilendirmemelidir. Siz yalnız Türk ordusuyla meşgul olacaksınız. Türk subayları arasından politikayı çıkarıp atın. Politika ile ilgilenmek onların en büyük hataları olmuştur.³²

Alman askerî heyetinin üyeleri tren yoluyla 14 Aralık 1913'te İstanbul'a gelmiştir. 5 yıl süreli bir anlaşmayı imzalayan heyet

32 Liman von Sanders, *Fünf Jahre Türkei*, Berlin 1920, s. 11.

başkanı Liman von Sanders, Osmanlı tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir komuna ulaşmış ve başkent İstanbul ve çevresinin sorumlu 1. Kolordu Komutanlığı'na getirilmiştir. Von Sanders'in yetki sıralamasında doğrudan doğruya harbiye nazırından sonra gelmesi kararlaştırılmıştı. Alman korgeneral ayrıca birlikleri, tahkimli yerleri, demiryollarını ve garnizonları denetleyebilecekti.³³ Tarihe son *Alman Islah Heyeti* olarak geçen Liman von Sanders ve beraberindeki subayların sayısı 1914 yılının ortalarında 42'den 70'e çıkarken, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda bu sayı yaklaşık 800'e kadar yükselmiştir.³⁴

Osmanlı ordu teşkilatının en stratejik iki kurumu olan Osmanlı Harbiye Nezâreti'ni ve Genelkurmay Başkanlığı'nı oluşturan idari birimlerin kritik noktalarında, Alman subaylar bulunmaktaydı. Almanlar burada birinci derece önemli birimlere doğrudan nüfuz

1914-18 Birinci Dünya Savaşı, Kayser II. Wilhelm'in İstanbul ziyaretinden Harbiye Nazırı Enver Paşa, Sultan V. Mehmed (1909-1918) ile konuşurken (Ekim 1917).

33 Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, s. 115.

34 Von Sanders, *Fünf Jahre Türkei*, s. 32.

edemedikleri durumda, bu kez onun altındaki ikinci ve üçüncü derecedeki mevkilerde konumlanmaya çalışmışlardı. Aynı nüfuz girişimi ordu, kolordu ve tümen komutanlıklarında da uygulanıyordu. Bu komutanlıklarda ciddi bir Alman ağırlığı ve nüfuzu yer bulmuştu. Bundan dolayı, Osmanlı savaş stratejisi ve hareket planlarının oluşumu ve uygulanması safhalarında, Almanların önemli oranda etkili oldukları sonucuna varılabilir.³⁵

Osmanlı ordusunda Alman nüfuzu yalnız kara kuvvetleriyle sınırlı değildi. Osmanlı Harp Donanması komutanlığına ise Amiral Wilhelm Souchon getirilmişti. Osmanlı donanmasında görev yapan Almanların sayısının artışı Rauf Bey, *Alman tahakkümü* olarak adlandırarak şunları aktarmaktadır:

Bahriye Erkânıharbiye Reisi olduğum zaman Nâzır Cemal Paşa, Dördüncü Ordu Kumandanı olarak Suriye'de bulunduğundan, Bahriye Nezaretine Enver Paşa vekâlet ediyordu. Bu durumdan istifade eden Donanma Kumandanı Alman Amiral Şoşon, donanmayı tam bir istiklâl ile sevk ve idare etmekle kalmayarak, başlıca şube müdürlüklerine Alman Subaylar tayin ettirme suretiyle bütün işlerine el koyduğu Bahriye Nezaretini de kayıtsız şartsız idaresi altına alıp, Alman maksat ve menfaatlerine hizmetkâr kılmış ve böylece bizim menfaat ve ihtiyaçlarımızı göz önünde tutmakla ödevli olan yetkili makamlarımızdan mütalaa beyan etmek fırsat ve imkânlarını dahi selbeylemiş bulunuyordu.³⁶

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunda görev yapan Alman subay, asker ve çeşitli alanlardaki uzmanların sayılarında

35 Necmettin Alkan, *Birinci Dünya Savaşı'nda (1914-1918) Osmanlı Hizmetindeki Alman Subayları ve Savaş Sürecine Etkileri*, Tübitak 1001 Projesi, Proje No: 114K309, Trabzon 2016, s. 34.

36 Rauf Orbay, *Cehennem Değirmeni-Siyasî Hatıralarım- I.*, Emre Yayınları, İstanbul 1993, s. 23-24.

1914-18 Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Donanma Komutanı Amiral Wilhelm Souchon (ortada) Muavenet-i Milliye torpido botu mürettebatı Kıdemli Yüzbaşı Ahmet Saffet (sağında) ve Yüzbaşı Rudolf Firle (solunda).

kademeli bir artış söz konusudur.³⁷ Belki de beklentilerin veya tahminlerin ötesinde, belli şartların oluşması sonucu meydana gelen bu artış, doğrudan Osmanlı Genelkurmayı, Harbiye Nezâreti ve Osmanlı kara ve deniz birliklerinde Alman nüfuzunun artması anlamına gelmekteydi. Genelkurmay Başkanı ve Genelkurmay İkinci Başkanı olmak üzere 16 şube başkanı ile birlikte 18 Alman subayı Osmanlı ordu teşkilatının en tepesinde yer almışlardır.³⁸ Bunun dışında hemen hemen tüm savaş cephelerinde çeşitli komuta kademlerinde Alman subayları da yer almaktaydı.³⁹

37 Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na giriş süreci hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Necmettin Alkan, *İmparatorluğun Son Savaşı, Birinci Dünya Savaşı'nda Neden ve Nasıl Girdik?*, Timaş Yayınları, İstanbul 2020. Altay Cengizer, *Adil Hafızanın Işığında. Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu*, İstanbul 2014.

38 BArch-MA, RM 40/127, s. 33

39 Necmettin Alkan, *Birinci Dünya Savaşı'nda (1914-1918) Osmanlı Hizmetindeki Alman Subayları ve Savaş Sürecine Etkileri*, s. 32-33.

Birinci Dünya Savaşı'nda sayıları bine yaklaşan Alman subayları, Osmanlı ordu teşkilatı ve çeşitli cephelerde elde ettikleri istisnai nüfuz alanlarını Mondros Mütarekesi'nin 30 Ekim 1918'de imzalanmasıyla Osmanlı topraklarını terk etmek zorunda kalmış ve ülkelerine geri dönmüşlerdir. Dört yıl süren Türk-Alman İttifakı'nda önemli tecrübeler de elde edilmiştir. Alman subayların Birinci Dünya Savaşı'ndaki geniş yetkilerinden rahatsız olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadroları, 1925'ten itibaren Türkiye'ye gelecek olan Alman danışmanların görev ve yetkilerini sınırlama yoluna gitmişlerdir.

2. BÖLÜM

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE HARP AKADEMİLERİNDE ALMAN SUBAYLAR VE FAALİYETLERİ

Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesi, hem Osmanlı Devleti ve hem de Alman İmparatorluğu için tam bir yıkım olmuştur. Savaşın ardından başlayan yeni dönemde her iki müttefik devlet de yıkılarak tarih sahnesinden çekilmişlerdir. Bunların yerini alan yeni devletler, Birinci Dünya Savaşı'nın mağlubiyetine rağmen askerî ilişkilerini o günkü şartlarda bir şekilde belli seviyede sürdürmüşlerdir. Örneğin Alman subaylarının askerî yapılanmada istihdamı somut bir gerçeklik olarak biliniyor. Bu bölümde ilgili gelişmeler ele alınmaktadır.

Genç Cumhuriyet'in İlk Yıllarda Askerî Uzman Arayışları ve Eski Alman Geleneğine Dönüş

Mondros Mütarekesi'nin 19. ve 23. maddeleri, Osmanlı Devleti'nin müttefiki Alman İmparatorluğu ile siyasi, ekonomik, kültürel ve askerî ilişkilerin kesilmesini içermektedir. Bu maddelerden dolayı Osmanlı topraklarındaki Alman asker ve sivillerin Kasım 1918'de başlayan tahliyesi, 29 Ocak 1919'da içinde Liman

von Sanders'in de bulunduğu geminin Haydarpaşa Limanı'nı terk etmesiyle sonlanmışır.¹

Dört yıl sonra ülkelerine dönen Almanlar, kendilerini kaos ortamının içerisinde bulmuşlardı. Kiel'de savaş yorgunu Alman bahriyelilerin isyanıyla başlayan 1918-1919 Kasım Devrimi, ülke çapında yayılarak iç çatışmalara evrildi. Nihayetinde dağılmak üzere olan monarşinin yerine kabul edilen yeni anayasa ile Weimar şehrinde 11 Ağustos 1919'da cumhuriyet rejimine geçilmiştir. Buna mukabil ülke içinde otoritesini kaybeden Kayser II. Wilhelm, hanedanlık üyeleriyle beraber tren yoluyla 10 Kasım 1919'da Hollanda'ya iltica etmiştir. Aynı yıl imzalanan ve Almanya adına travmatik sonuçları olan 1919 Versay Barış Antlaşması ise ülke çapındaki siyasi ve ekonomik krizi daha da derinleştirmiştir.

Alman politikacılar, ülkeleri için ağır faturası olan Versay Barış Antlaşması'nı imzalamak durumunda kalırken, 1920 Sevr Antlaşması'nı reddeden Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları Milli Mücadele'den zaferle çıkmayı başarmıştır. Cephede kazanılan bu zaferi, 1923 Lozan Antlaşması'nda Türkiye'nin egemenliği ve bağımsızlığının tanınması takip etmiştir. Alman İmparatorluğu'nun yerini alan Weimar Cumhuriyeti ile Osmanlı İmparatorluğu'nun varisi Türkiye Cumhuriyeti arasındaki siyasi ilişkilerin kurulması için Lozan Barış Anlaşması'nın 24 Ağustos 1923'te TBMM'de onaylanmasıyla tüm engeller ortadan kalkmıştır.

Kara Harp Akademisi'nde Alman Subayları

1911 Trablusgarb Savaşı, 1912-1913 Balkan Savaşı, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı ve 1919-1922 Milli Mücadele gibi aralıksız 11 yıl süren ve on binlerce kilometrelik alanda onlarca cephede cereyan eden savaşlardan dolayı iyice yorulan ordunun yeniden düzenlenmesi artık elzem olmuştur. Tabi ki burada yeni bir devletin kurulması da önemli bir nedendir. Nitekim Milli Mücadele'nin akabinde Türk

1 Von Sanders, *Fünf Jahre Türkei*, s. 405.

ordusunun yeniden inşa edilmesi için gerekli adımlar atılmıştır. Bunun için öncelikle Kara Harp Akademisi ele alınmak istenmiştir. İki alternatif olarak Alman veya Fransız ordusundan danışman ve eğitmen subay alınması üzerinde durulmuştur. Sonuçları itibarıyla Genç Türkiye'nin ilk Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak tercihini Almanya'dan yana kullanmıştır. Kara Harp Akademisi'nde 1934-1939 yıllarında dersler veren Max Braun, Fevzi Çakmak'ın bu kararı neden aldığı sorusunu Harp Akademisi komutanı Ali Fuat Erden, bir sohbette şöyle açıklamıştır:

Alman ordusu şematizmden yoksundur. Türk subayları ise şematizme yatkın oldukları için ordu bu hastalıklı fikirlerden arındırılmalıydı. Fransız askerî okulu şematizme ve abartılı planlamalara dayanmaktadır. Alman askerinin karakteri Türk askeriyeye benzerlik göstermektedir. Hücumu, her zaman savunmaya tercih eder. Fransız askerî daha çok savunmayı düşünür. Bu nedenle Alman eğitim talimnameleri Türk askerinin karakteristik yapısına daha uygundur. Ancak Fransa ile ilişkiler tamamen kesilmemektedir. Türk subayları her yıl Paris'teki Fransız Harp Akademisi'ne ve Berlin'deki Alman Harp Akademisi'ne gönderilmektedir. Ayrıca, 1938'de Harp Akademileri başkanı, Almanca ve Fransızcadan Türkçeye tercümesi homojen olması gereken gizli bir özel askerî terimler sözlüğü derleme emri aldı. Bu amaçla kurulmuş bir komisyonun çalışanıydım. Fransız akımının etkisi bir zamanlar Türk ordusunda, özellikle askerî akademide çok güçlüydü, ancak savaşın başlangıcında Fransızların büyük başarısızlıkları sayesinde, giderek önemini yitirmiştir.²

Fevzi Çakmak'ın bu açıklamasında her ne kadar da 1882'den beri devam eden Alman etkisini dile getirmese de, kendisi de bu dönemin bir öğrencisiydi, dolaylı yönden bu da etkili olmuştur.

2 Vladimir G. Makarov, *Generalı i oficerı vermachta rasskazyvajut ... : dokumenty iz sledstvennyh del nemeckich voennoplennnyh, 1944–1951*, Moskova 2009, s. 210.

Alman yetkililerle ilk temas, henüz iki ülke elçiliklerinin savaş nedeniyle geçici olarak kapalı olduğu Lozan Antlaşması görüşmelerinde kurulmuş ve ikili ilişkilerin hızlıca geliştirilmesi yönünde mutabakat sağlanmıştır. Askerî ilişkilerin gelişiminde özellikle Türk Genelkurmayı'nın istekli olduğu görülmektedir. Genelkurmay yetkilileri önceliği, yurtdışındaki askerî okullara subay gönderilmesine vermektedir. Kasım 1923'te Türk hükûmetinin, Alman Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla Alman Genelkurmayı'na 5 Türk subayın Alman askerî okullarında eğitim görmesi konusundaki başvurusu, Almanlar tarafından uygun bulunmamıştır.

Türk subaylar hakkında, Alman ordusunun değişen teşkilat yapısı ve durumu ile alakalı mahrem bilgileri elde etme ihtimali ve bunları Fransa, İngiltere ve Rusya gibi üçüncü ülkelerle paylaşımı konusunda duyulan şüphe, Alman kurumlar arası yazışmalarda gündeme gelmiştir, fakat asıl neden farklıdır: Alman Genelkurmayı'nın bu teklife ilgisiz yaklaşımı, Versay Barış Antlaşması sebebiyle Almanya adına ortaya çıkabilecek siyasi problemlerin önlenmesine yönelik atılmış bir adım olarak değerlendirmek doğru olacaktır.³ Bunun dışında, müzakerelerin devam ettiği dönemde, iki ülke elçilerinin de henüz atanmadıklarını dikkate almak gerekmektedir.⁴

Milli Mücadele'de 4. Kolordu Komutanı olan Kemalettin Sami Paşa'nın 16 Ağustos 1924'te Türkiye'nin Berlin büyükelçisi olarak atanmasıyla Kara ve Deniz Harp Akademilerine Alman eğitimcilerin alımı müzakerelerine resmen başlanmıştır. Almanya'nın yurtdışına

3 Versay Antlaşması'nın 179. maddesinde, Alman hükûmeti, antlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren herhangi bir yabancı ülkedeki kara, deniz veya hava kuvvetlerinde görevlendirilmek üzere bir askerî misyonunu onaylamayacağını ve bu tür bir misyonu yurtdışına göndermemeyi; ayrıca herhangi bir yabancı ülkenin ordusuna, donanmasına veya hava kuvvetlerine katılmak veya eğitimini desteklemek amacıyla gidenlerin Almanya'yı terk etmesini önlemek için uygun önlemleri almayı taahhüt etmiştir. Udo Ratenhof, *Die China politik des Deutschen Reiches 1871 bis 1945. Wirtschaft, Rüstung, Militär*, Berlin 2019, s. 310.

4 Sabine Mangold-Will, *Begrenzte Freundschaft. Deutschland und die Türkei 1918-1933*, Göttingen 2013, s. 366-367.

danışman subay ve eğitmen göndermesini yasaklayan Versay Barış Antlaşması'nın 179. maddesi nedeniyle İngiltere ve Fransa'nın tepkisinden çekinen Alman Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'ye gönderilecek subayların görüşmelerine aktif şekilde müdahil olmamıştır. Bu süreçte Kemalettin Sami Paşa'nın danışmanlığını Türk ordu kurmayları tarafından yakından tanınan ve Liman von Sanders askerî heyetinden emekli Albay Hans Rabe yapmaktaydı. Kısa süre içerisinde Türkiye'ye gelecek isimler üzerinde mutabakat sağlanarak sözleşmeler imzalanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Alman birliklerinde 3. Ordu komutanlığı görevinde bulunmuş Albay Wilhelm von Klewitz, Binbaşı von Massow ve Alman Hava Kuvvetlerinden Binbaşı von Massenbach, Şubat 1925'ten itibaren Kara Harp Akademisi'nde görevlerine resmen başlamışlardır.⁵ İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar Kara Harp Akademisi'nde 24 Alman eğitmen görev yapmıştır.⁶ Bu şekilde yeni Türk ordusunun subay kadrosunun yetiştirilmesinde yeniden Alman geleneğine dönmüştür.

1930'ların başından itibaren giderek büyüyen Türk Hava Kuvvetleri'nin pilot ihtiyacının karşılanması ve havacı subayların yetiştirilmesi amacıyla 1937 yılında Hava Harp Akademisi kurulmuştur. Alman General Hilmar von Mittelberger'in de katkılarıyla kurulan Hava Harp Akademisi'nde yabancı eğitmen pilot ihtiyacı doğması sonucunda Almanya'dan pilot talebinde bulunulmuş, fakat dönemin Alman Hava Kuvvetleri komutanı Hermann Göring olumsuz cevap vermiştir. Bu kararı, Almanya'nın Türkiye'deki askerî ve politik menfaatlerinin iskanması ve Göring'in *dar görüşlülüğü*nün bir yansıması olarak eleştiren von Mittelberger anılarında, Türk Genelkurmayının daha sonra teklifte bulunduğu İngilizlerin ise bu fırsatı kaçırmayarak albay ve binbaşı rütbesinde iki pilotu Türkiye'ye gönderdiğini bildirmektedir.⁷ İngiltere'nin Hava Harp Akademisi

5 Sabine Mangold-Will, *Begrenzte Freundschaft*, s. 367-368.

6 BArch-MA, MSg 2/3284, s. 45-47.

7 BArch-MA, N40/12, s. 7.

için pilot göndermesi, ilişkilerin eğitim boyutunun ötesine giden yolu açmasının yanı sıra Türkiye’de İngiliz havacılığının yer edinmesi sağlayan uygun zemini hazırlamaktaydı.

Kara Harp Akademisi’ndeki öğretim üyesi Alman subaylar Türkçeye hâkim değillerdi. Dolayısıyla dersler eş zamanlı şekilde Almancadan Türkçeye tercüme edilmekteydi. Bunun dışında Alman subayların hazırladıkları ders kitapları ve talimnameler de Almanca veya Fransızcadan Türkçeye tercüme edilmekteydi. Türkçe kaynaklarda Alman öğretmenlerin Harp Akademilerindeki durumlarıyla alakalı bilgiler yok denecek kadar azdır. Muharrem Mazlum İskora’nın Harp Akademilerinin tarihçesini konu edinen kitaplarında Almanların yalnızca hangi dersleri verdikleri bilgisi aktarılmaktadır.⁸

İkinci Dünya Savaşı’nın son aylarında Alman hâkimiyetindeki Bükreş’e giren ve bazı Alman sivil görevlileri ve askerleri esir alarak Moskova’ya götüren Ruslar, bunları mahkemelerde sorguya çekmiştir. Sorgulanan Almanlardan biri de Türk Kara Harp Akademisi’nin 1934-1939 yılları arasında eğitim kadrosunda yer alan Max Braun idi.⁹ Sorgulamada Kara Harp Akademisi’nde hangi sınıflara ve hangi konularda ders verdiği sorusuyla da karşılaşmıştır. Zırhlı ve motorlu birlikler tabiyesi eğitmeni olan Braun ifadesinde haftada 20 saatlik yorucu ders programının olduğunu ve bunun dışında 3. sınıfı tamamlayan öğrencilerle her yıl yaz aylarında Türkiye’nin farklı bölgelerinde özellikle de dağlık bölgelerde taktik arazi eğitimlerine katıldığını ifade etmiştir.¹⁰ Braun gibi Hilmar von Mittelberger’de Kara Harp Akademisi’nde teorik olarak verdiği strateji ve taktik derslerin yanı sıra mezun olan öğrencilerin sahadaki pratik uygulamaları

8 İskora, *Harp Akademileri Tarihçesi 1846-1965*, s. 134-137.

9 Max Braun’un Almanya’da yayımlanan kitabı *Muharebede Tabur* başlığıyla Türkçeye tercüme edilerek Harp Akademisi’nde ders kitabı olarak okutulmuştur. <https://medyagunlugu.com/haber/turkiyeyi-yakindan-taniyan-bir-nazinin-ifadel-48136>. Max Braun, *Das Bataillons-Gefecht. Neue taktische Aufgaben mit Lösungen im Rahmen d. verstärkten Bataillons*, Berlin 1934.

10 Makarov, *Generalı i oficerı vermachta rasskazyvajut*, s. 184.

ve genelkurmay gezileri ve stratejik tatbikatların organizasyonu ve yönetiminde aktif rol almaktaydı.¹¹

Deniz Harp Akademisi de Almanlara Teslim

Türk Donanma teşkilatı ve Deniz Harp Akademisi'nin yeniden yapılandırılmasında Kara Harp Akademisi'nde olduğu gibi yabancı subaylardan yararlanılması fikri ağır basmıştır. Gündemdeki iki ülke İngiltere ve Almanya'nın donanma yetkilileriyle müzakereler eş zamanlı olarak yürütülmüştür. Musul konusunda İngiltere ile devam eden gerginliğe rağmen Londra ile donanma heyeti müzakereleri Temmuz 1925'te gerçekleştirilmişti. İngiliz yetkililerin, muvazzaf subayları için Türkiye'den yüksek maaş talep etmelerinden dolayı ibre Almanya'dan yana dönmüştür.¹²

Alman eğitimcilerin Deniz Harp Akademisi'ne alımı görüşmelerinde Türk tarafı özellikle Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Donanması'nda görevli Alman denizci subayların teklif edilmesine karşı çıkmıştır. Bu bağlamda Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı filosunda yer alan Yavuz zırhlısından Deniz Binbaşı Erich von Müller, Deniz Albay Richard Ackermann ve Hamidiye Tabyası kumandanı Deniz Binbaşı Fritz Wossidlo ilk etapta gündeme gelen isimlerdi. Fakat Ankara, ismi geçen Alman subayların savaş döneminde görev yaparken Türk subaylarla geliştirdikleri iyi veya kötü ilişkilerin sorun çıkarmasından endişe duymasından dolayı teklifi reddetmiştir.¹³

Bu tutumun arka planında Osmanlı Devleti'nin son savaşında donanma komutasının Alman Amiral Wilhelm Souchon'da olduğu yılların geride kaldığı ve savaş sonrası yeni düzende seçim haklarının kendilerinde olduğu mesajının verilmek istenmesi göz ardı

11 BArch-MA, N40/2, "Aufgaben und Tätigkeit in der Türkei" başlıklı yazı.

12 Dilek Barlas ve Serhat Güvenç, *Türkiye'nin Akdeniz Siyaseti (1923-1939). Orta Büyüklükte Devlet Diplomasisi ve Deniz Gücünün Sınırları*, İstanbul 2014, s. 102-103.

13 BArch-MA, N 239/66, s. 15.

edilmemelidir. Bunun dışında Cumhuriyet'in kurucu kadrosu, özellikle Mustafa Kemal Atatürk'ün, Birinci Dünya Savaşı'nın yönetiminde söz sahibi olan ve Osmanlı ordusunun bağımsızlığını zedeleyen grup olarak gördüğü Alman subaylara karşı olan olumsuz yaklaşımı bilinmektedir.¹⁴ Ekim 1926'da Türk hükûmetinin Almanya'ya karşı genel tutumu hakkında Türkiye'de görevli Alman eğitimcileri bilgilendirmek amacıyla dağıtılan *Türkiye ve Almanya* başlıklı rapor, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e yabancı danışmanlara karşı yaklaşımdaki değişikliğin Alman penceresinden nasıl yorumlandığını aydınlatıcı niteliktedir. Detaylara inilmemekle beraber Ankara'nın Almanya'ya karşı *nezaketsiz* olarak tanımlanan adımları atmasına rağmen, kara ve donanma birlikleri reformlarının Almanlara emanet edildiği vurgulanan rapor, şöyle devam etmekteydi:

Donanma reformunda görevli Alman subayların, savaşta Mustafa Kemal'in Almanlara karşı reddedici yaklaştığını bilmesi önemlidir. Onun ele avuca sığmaz milliyetçiliğinin en önemli nedeni, bize Alman olduğumuzdan dolayı karşı olmasından ziyade, kilit askerî noktaları işgal eden yabancıların ülkesinin kaderinin tayin edildiği savaşta güçlü bir nüfuz alanına sahip olmalarıydı. Fakat Mustafa Kemal farklı bir yabancı müttefike karşı da aynı sert tutumu sergilerdi.¹⁵

Deniz Harp Akademisi için düşünülen Alman subayların isimleri üzerine Eylül 1925'te uzlaşa sağlanmıştır. Berlin, denizci subayların Türk ordusuna alımında Alman Genelkurmayının kâğıt üzerinde taraf olmadığı anlaşmaların imzalanması sonrasında İstanbul'a gönderilmesinden yanaydı. Bununla birlikte Almanlar, Versay Barış Antlaşması'ndan doğabilecek yükümlülüklerden korunmayı amaçlamaktaydı. Donanma heyetinin Türkiye'ye hareketinden önce Türk ve Alman hükûmeti, askerî görevin gizliği konusunda

14 İsmet Görgülü, *Atatürk'ün Anıları. Büyük Gazimizin Büyük Hayatından Hatıralar*, Ankara 1997, s. 5-10.

15 BArch-MA, RM 20/ 1635, s. 320.

gerekli önlemleri almayı ihmal etmemekteydi.¹⁶ Nitekim gazetelerin genel yayın yönetmenleri Ankara'daki yetkili kurumlar tarafından Alman subaylar hakkında haber yapılmaması konusunda uyarılmış ve uymayanlara karşı sert cezai yaptırımların uygulanacağı mesajı iletilmiştir.¹⁷

Alman donanma heyetinin İstanbul'da göreve başladığı haberi, Versay Antlaşması'nın 179. maddesinin ihlal edildiğini düşünen Londra'ya hemen ulaşmıştır. İngilizler, Berlin'deki büyükelçileri Edgar Vincent'i Alman Dışişleri Bakanlığı'na yollamış ve konu hakkında detaylı bilgi almasını talep etmiştir. Alman diplomat Carl von Schubert, yurtdışına çıkan milyonlarca Alman'ın sınır kapılarında seyahat rotalarına dair sorguya çekilmesinin imkânsız olduğunu, İngiliz büyükelçiye iletmiştir. Bunun dışında yurt dışına seyahat edenlerin yabancı bir ordunun hizmetine girip girmediğinin takibinin de imkânlar dâhilinde olmadığı cevabı ile meseleyi geçiştirmeye çalışarak, bu konuda yükümlülüğün daha çok Türk

Tümamiral Arnauld de la Perière (soldan ikinci) 1933-1938 yılları arasında Türk bahriyesinde görev yapmıştır.

16 BArch-MA, RM 20/1635, s. 183.

17 BArch-MA, RM 20/1635, s. 373.

devletine ait olduğu mesajını vermiştir.¹⁸ Versay Barış Antlaşması'nın 179. maddesinin ihlalini sebep göstererek Türk hükûmetini baskı altına alma ve kararından vazgeçirme planında İngilizler ellerinde yeterli koz olmaması nedeniyle geri adım atmıştır.¹⁹

Alman subaylar ile 2 veya 3 yıllık süreyle imzalanan anlaşmalar, her iki tarafın memnun kalması durumunda uzatılmaktaydı. Bu anlaşmalarda Alman Genelkurmayı kâğıt üstünde dâhil olmadığı gibi Alman subayların kendi kurumlarıyla sözleşmeleri de sonlandırılıyordu. 1925'ten 1939'a kadar Deniz Harp Akademisi'nde görevlendirilen eğitmen ve donanmadaki danışmanlar yalnızca Alman subaylardan oluşmaktaydı. 1925 sonbaharında sağlanan anlaşmayla, Alman donanma heyetinde, Heyet Başkanı Amiral Ernst von Gagern, Kurmay Başkanı ve Seyir Uzmanı Yarbay Georg Roedenbeck, Topçu Uzmanı Yüzbaşı Gustav Wehner, Torpido Uzmanı Yüzbaşı Max Doflein, Telsiz Uzmanı Yüzbaşı Ernst Krüger, Makine Uzmanı Yüzbaşı Dinendal, Topçu Nişancı Gediklisi Ditman, Topçu Cephane Gediklisi Stepan ve Torpidocu ve İşaret Gediklisi Bawer İstanbul'da Şubat 1926'dan itibaren görevlerine başlamışlardır.²⁰ Yaklaşık 14 yıl süren donanma misyonuna Amiral Lothar von Arnauld de la Perière gibi Alman denizaltıcılığının ünlü amirali de katılmış ve yedi yıl Türk donanmasının denizaltı okulunda öğretim üyeliğini üstlenmiştir.

Donanma heyeti üyelerinin Türk ordusundan aldıkları maaş ile ilgili bilgiler eksiktir, ancak Berlin'e yollanan bazı raporların satır aralarında Alman subayların maddi durumu hakkında detaylar yer bulmaktadır. Sunulan maddi imkânlar dikkate alındığında, yüksek ücret alan donanma heyet başkanı dışında, diğer subay ve teknik personelin kazandığı maaş ile ucu ucuna geçindiği izlenimi hâkimdir. Türkiye'den önemli bir birikim ile Almanya'ya

18 PA AA, R 30648, Nr. K016990.

19 Barlas ve Güvenç, *Türkiye'nin Akdeniz Siyaseti (1923-1939)*, s. 104.

20 Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, Cilt 4, İstanbul 1984, s. 618-619. BArch-MA, MSg 2/3284, s. 47-48.

geri dönme hayali kuranlar ise, Yarbay Roedenbeck tarafından şu satırlarla uyarılmıştır:

Burada bolluk içerisinde yaşamıyoruz ve Gagern dışında kimse kenara bir şey koyamıyor. Nihayetinde, Almanya'da bir mark²¹ olan, burada aynı anda bir Türk lirasına denk geliyor. Burada pahalılık, yüksek gümrük vergisinden kaynaklanmaktadır. Bunu lütfen buraya gelmek isteyenlere iletiniz.²²

Alman subaylar Deniz Harp Akademisi'nde verdikleri deniz harp tarihi ve harp taktiği derslerine ek olarak Türk donanmasının ihtiyacı olan talimnamelerin yazımına da katkı sunmuşlardı. 1933-1939 yılları arasında Türk donanmasındaki Alman eğitimcilerin

Tümmamiral Paul Wülfig von Ditten 1933-1939 yılları aralığında Türk bahriyesinde görevli Alman subayların kurmay başkanı idi.

-
- 21 1926 yılında 1 Türk lirası, 2.18 Alman markına denk gelmekteydi. Yavuz Özgüldür, *Türk Alman İlişkileri (1923-1945)*, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1993, s. 50.
- 22 BArch-MA, RM 20/1635, s. 346-347.

en kıdemlisi olan Tümamiral Paul Wülfing von Ditten, donanma talimnamesi, muharebe yönetimi, istihbarat ve denizden karaya amfibik harekât konularını kapsayan nizamnameleri kaleme almıştır. Alman tümamiral yaz tatillerinde gittiği Kiel’de Alman donanma filosunun tatbikatlarına katıldığından, Türk Donanması için hazırladığı talimnameler aktüel bilgilere dayanmaktaydı. Bundan dolayı von Ditten, Türk donanmasındaki taktik görüşlerin Almanlarla örtüştüğü fikrine sahiptir.²³ Mesleki eğitimde kullanılan ve Alman eğitmenler tarafından hazırlanan eğitim metotlarından Türk donanmasında İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar faydalanılmıştır.

Türk donanmasının sahip olduğu kısıtlı bütçe ve sunulan sınırlı imkânlar, donanma birliklerinin pratik eğitimlerinin gerçekleşmesine engel olmaktaydı. Gerek Alman Deniz Yarbayı Werner Fürbringer’in 1931 yılına ait bir raporunda, gerekse von Ditten’in hatıratında bu soruna dikkat çekilmektedir.²⁴ Millî Mücadele’nin iki zaferinin adı verilen *I. ve II. İnönü* denizaltılarını teslim alındığı 1928’den 1931 yılına kadar Türk mürettebat ve mühendislerin eğitimini Alman mühendis Walther Hülsmann ile Werner Fürbringer üstlenmiştir. Fürbringer, Hollanda’da bir yıl, Türkiye’de ise üç yıl olmak üzere aynı kaptan ve mürettebat ile gerçekleştirdikleri eğitim sonucunda Türk bahriyelilerin denizaltıların dalış ve sürüşü konularına oldukça iyi hâkim olduğunu aktarmaktaydı. Buna karşın gerçek cephanenin kullanıldığı manevraların imkânsızlıklardan ötürü ıskalanması ve daha ziyade teorik eğitime odaklanılmasını, Türk donanması adına bir eksiklik olarak yorumlamaktaydı.²⁵

Türk meslektaşlarını güçlü teorisyen, fakat pratik deneyimleri oldukça eksik bahriyeliler olarak yorumlayan von Ditten ise, Türk

23 BArch-MA, N 166/3, s. 55-56.

24 Werner Fürbringer, Alman şirketlerin örtülü şekilde Hollanda’da Türk donanması için inşa ettiği ilk denizaltıları Türkiye’ye getiren mürettebatın kaptanıydı. Denizaltılar 18 gün süren yolculuğun ardından İstanbul’a ulaşmıştır. BArch-MA, RM 20/1765, s. 182.

25 BArch-MA, RM 6/397, s. 38.

Von Ditten İkinci Dünya Savaşı'nda Alman donanmasında hizmet etmeye devam etmiştir.

donanmasındaki eğitimlik yıllarında benzer tecrübeler edinmiştir.²⁶ Von Ditten, Türk yetkililerin manevralarda savaş gemilerinin zarar görmesi ihtimali nedeniyle çekinceleri olduğunu aktararak ilginç bir anısından da bahsetmektedir:

Savaş gemilerinin tatbikatlarını yönetmeliydim. Mukaveleme göre sebep olduğum hata sonucunda gemilerde oluşacak maddi zararı telafi etmekle yükümlü olduğumdan dolayı, tatbikatta meydana gelmesi muhtemel patlamada benden yeni bir savaş gemisi talep edilip edilmeyeceği hususunun açıklığa kavuşturulmasını istedim. Açıklama yapılmadı, ancak tatbikatlar da iptal edildi.²⁷

26 BArch-MA, N 166/3, s. 56.

27 BArch-MA, N 166/3, s. 56.

Bu tür tedbirler, o günkü iktisadi sorunlardan dolayı alındığı söylenebilir.

Alman Silah Şirketleri ve Alman Askeri İstihbarat Teşkilatı *Abwehr*'in Türkiye'deki Faaliyetleri

Yabancı askerî danışmanların istihdam edilmesi beraberinde silah ticaretini ve kendi ülkeleri adına istihbarat faaliyetlerini de beraberinde getirmektedir. Osmanlı'da olduğu gibi Erken Cumhuriyet Dönemi'nde görevlendirilen Alman subayları ile ilgili buna yönelik iddialar gündeme getirilmektedir.

Türk hükûmeti ve Genelkurmayı yetkilileri, Osmanlı son dönem tecrübesinden ders çıkartarak Alman danışmanların üstlenecekleri görevin ve konumlarının tanımlanması konusuna özel hassasiyet göstermiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndaki istisnai konumlarından farklı olarak donanmanın emir komuta zincirinin dışında bırakılmışlardı. Hatta Alman danışmanların kimi zaman bazı donanma tesislerine girmeleri yasaklanmıştır. Bu bağlamda 1927'de *Amiral von Gagerne, İzmit'te bulunan torpido atölyesine giriş müsaadesinin dahi verilmediği* şeklinde Almanlarda hayal kırıklığına yol açan Türk makamların sınırlamalarına da rastlanılmaktadır.²⁸

Amiral rütbesine sahip olma şartı aranan Alman donanma heyeti başkanları, Deniz Harp Akademisi'ndeki eğitim faaliyetlerinin dışında Almanya'nın Türkiye'deki deniz ataşesi gibi Alman gemi yapım şirketlerin Türkiye'deki yatırımlarını yakından takip etmekteydi. Yavuz kruvazörünün onarımı ihalesini bir Fransız şirkete kaptıran donanma heyetinin kurmay başkanı Georg Roedenbeck büyük bir hayal kırıklığıyla şunları Berlin'i bilgilendirmekteydi:

Flender'in iyimser müdürü Hitzemann, ihalenin Fransızlara verildiğinin açıklanmasından sadece bir gün önce akşam geç saatlerde Alman Büyükelçiye ulaşmış ve yardım istemiştir. Büyükelçilik ve Alman Dışişleri Bakanlığı'nın yardımına daha erken

28 BArch-MA, RM 20/1636, s. 164.

başvurulmuş olsaydı, bir sonuca ulaşılabilirdi. İhale konusunda ihtiyaç duyulduğu takdirde Alman Büyükelçiliği'nin yardıma hazır olduğunu, yaklaşık bir ay önce Flender'in temsilcisine bildirmiştim. Fakat şimdilik mesele böyle sonuçlandı[...] Yavuz'un onarımı ihalesinin Alman sanayisine değil de Fransızlara verilmesinde ne Alman Büyükelçiliği'nin ne de Alman donanma heyeti üyelerinin bir ihmali olmadığını bilmenizi istiyorum. İlerisi için umutluyuz.²⁹

Deniz Harp Akademisi'nde görevli Alman subayların görev tanımları, Türk makamları tarafından hazırlanan anlaşmalar kapsamında ve Alman donanmasının müdahil olmadığı bir süreç sonucunda belirlenmiştir, fakat subaylar Alman donanması ile organik bağlarını devam ettirmişlerdir. Alman askerî arşiv belgelerinin incelenmesi sonucunda Alman subayların faaliyetlerini büyük bir gizlilik içerisinde yürüttükleri anlaşılmaktadır. Örneğin 1926 başında Türk donanmasında göreve başlayan heyetin kurmay başkanı Georg Roedenbeck kendileri için tahsis edilen kilitli kasa ve kullanımı hakkında şu bilgileri aktarmaktadır:

Tüm kitaplar, kullanım sonrasında günlük olarak güvenli bir çelik dolapta muhafaza ediliyor. Kitapların dağıtımı ve yönetimi, Amiral Freiherr von Gagern'in özel sekreteri Deniz Teğmeni Dr. Ernst Krüger tarafından yönetiliyor. Gizli dolap, donanma karargâhında çift kapı ile kilitlenen bir odada bulunuyor. Diğer 3 büyük oda gibi burası da Alman subayların kullanımı için

29 BArch-MA, RM 20/1635, s. 345-346. Yavuz zırhlısının onarımı ihalesinin ülkesi adına bir firmaya verilmesini siyasi bir karar olarak yorumlayan Fransız Deniz Ataşesi'ne göre Türk donanmasında var olan güçlü Alman etkisine rağmen ihalenin Fransız firmanın aktarılması, Mustafa Kemal Atatürk'ün kişisel tercihi sonucunda meydana gelmiştir. Atatürk'ün bu tercihi, donanmada Almanya'ya yüksek derecede bağımlılığa karşı kaynaklarını çeşitlendirmeye yönelik gerçekleştirdiği bir hamle olarak görülebilir. Serhat Güvenç, Yabancı Arşivlere Göre Cumhuriyetin ilk Yıllarındaki Türk Deniz Kuvvetleri, *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, 2003, Sayı 586, s. 5

tahsis edilmiştir. Gizli dolabın bulunduğu odaya açılan kapıların anahtarı yine Deniz Teğmeni Krüger'de bulunmaktadır.³⁰

Türk makamlarının bilgilerinin olabileceği kitap meseleleri, donanma heyeti personelinin Almanya'ya seyahati, sözleşme, idari konular ve fatura gibi Roedenbeck'in tabiriyle *önemsiz* konuları içeren mektupların donanma karargâhındaki adresine yollanması yönünde Berlin'den ayrıca bir talebi olmuştur. Türk yetkililerin bilgisinin dışında yürüttükleri faaliyetler hakkında ise doğal olarak özel hassasiyet göstermekteydi. Bundan dolayı askerî alanda gizli tutulan yeni buluşlar, Alman gemi şirketlerinin Türkiye'deki iş bağlantılarının kurulmasıyla ilgili ekonomik meseleleri ve siyasi içerikli yazışmaların Türk istihbaratının dikkatini çekmemesi adına iki zarfın içerisinde kendi ev adresine yollanmasından yana bir yol izlemekteydi.³¹

Roedenbeck'in Almanya'dan kendisine ulaşan mektupları gizlilik derecesine göre tasnif etme çabası, Alman donanma heyeti üyelerinin Türkiye'de yalnızca eğitim amaçlı bulunmadıkları, bunun dışında Alman donanması ve silah şirketlerinin Türkiye'de yürüttükleri politikalarının geri plandaki takipçisi gibi lobi faaliyetlerinde bulunduklarının açık bir yansımasıdır. Bu durum konuyu araştıranlar için şüphe uyandırmaktadır.

Deniz Harp Akademisi'ndeki Alman subaylar ayrıca Almanya ile Türkiye arasında denizaltı satın alım süreçlerinde danışman olarak hizmet etmekte ve Alman donanma yetkililerine Türkiye ve bölge ülkelerin donanmalarıyla alakalı gizli bilgileri paylaşmaktaydı. 1933-1939 yılları arasında Türk donanmasının hizmetinde olan Alman Tümamiral Paul Wülfing von Ditten, Türkiye merkezli üstlendiği misyonu nedeniyle Alman Donanması'nın bölgeye atışe gönderme ihtiyacının ortadan kalktığını ve bundan dolayı ülkesini maddi külfetten koruduğunu hatıratına not düşmektedir. 5 Aralık

30 BArch-MA, RM 20/1635, s. 370.

31 BArch-MA, RM 20/1635, s. 372.

1937'de İsmet İnönü başkanlığında Yıldız'da gerçekleşen kabine toplantısına katılan von Ditten'in yeni donanma planlaması hakkındaki görüşlerine de başvurulmuştu.³² Von Ditten, Başbakan İsmet İnönü ile aralarında geçen konuşmaları şu şekilde aktarmaktadır:

Almancayı pek iyi konuşamayan, ancak oldukça iyi anlayan İsmet, beni içtenlikle Fransızca selamladı ve yanında oturacağım yeri gösterdi. Toplantı bir tercümanın yardımıyla Türkçe olarak devam etti. Herhangi bir konuşmacı veya yardımcı yoktu. İsmet, toplantıyı kendinden çok emin ve serbest bir şekilde yönetti. Benden ne istendiği hakkında bir fikrim yoktu, ilk soru konuyu netleştirdi. İsmet sordu: "Bir filonun fiyatı nedir?" Yani bir filo oluşturma programıyla alakalıydı. Ardından İsmet'in birbirini takip eden ve benim de doğaçlama cevaplamak zorunda olduğum soruları geliyordu. Bir filo için kaç kruvazör gerekli? Bir kruvazörün fiyatı ne kadar? Bir denizaltının fiyatı ne kadar? İsmet not alıyordu. Dışişleri Bakanı Şükrü Aras'ta tartışmaya aktif bir şekilde katılıyordu. İsmet not aldığı esnada 500 milyon Türk lirasına ulaşan bir hesap çıkınca kurşun kalemimi sinirle öteye fırlattı ve konuyu değiştirdi.³³

Von Ditten, hatıratının devamında önemli bir itirafta bulunarak Kiel Limanı'nda denizaltı ve savaş gemileri üreten Krupp şirketine ait Germaniawerft'in 1938'de İstanbul'da denizaltı üretimi için tersane kurma görüşmelerinde fikrinin sorulduğu ve Türkiye'nin zayıf ekonomisinden dolayı olumsuz rapor verdiğini aktarmaktadır. Alman tümamiral, Türk tersanesinde denizaltı inşasının altından ancak teknik araç gereç ve maddi bakımdan önemli kaynaklara sahip bir şirketin büyük yatırımıyla kalkılabileceğine inanmaktaydı.³⁴ Türk donanmasındaki Alman subaylarla ilgili askerî arşiv belgelerinin ortaya koyduğu bir diğer yeni bilgi ise Lothar von Arnauld de la Perière'in Alman askerî istihbarat servisi *Abwehr*'in

32 BArch-MA, N 166/3, s. 25.

33 BArch-MA, N 166/3, s. 67.

34 BArch-MA, N 166/3, s. 57.

yabancı ülkelerdeki operasyonları yürüten biriminin İstanbul'daki elemanı olarak çalışmış olmasıdır. Bu bilgiyi destekleyen gelişme İspanya'da Cumhuriyetçiler ve Francisco Franco önderliğindeki Faşistler arasındaki iç savaşın başladığı 1936 yılında yaşanmıştır.

Avrupalı büyük devletlerin Birinci Dünya Savaşı'nın ardından uzun bir zaman sonra yeni silahları savaş meydanında deneme fırsatını bulduğu İspanya İç Savaşı'nda Franco'ya askerî teçhizat desteği Hitler rejiminden gelirken Cumhuriyetçi güçler ise Stalin Rusya'sının desteğinden yararlanmaktaydı. Savaşın başından itibaren Franco karşıtlarının destekçisi olan Rusya'dan İspanya'ya silah ve asker sevkiyatı, Rusya'nın güneyindeki limanlarından hareket eden gemilerin İstanbul ve Çanakkale boğazları üzerinden geçişiyle gerçekleşmekteydi. Yük ve yolcu taşıyan gemilerinin ilk ve tek durak noktası Boğazlar olduğundan, Alman askerî istihbaratı gemilerdeki askerî mühimmat, tanklar, uçaklar ve taşınan askerler hakkındaki bilgiye ancak İstanbul'da kuracağı istihbarat organizasyonu üzerinden ulaşabilirdi.

Bunun için gerekli olan teknik donanım ve Türkiye şartları hakkında bilgi sahibi Alman diplomat, asker, iş adamı ve yerel işbirlikçileri İstanbul'da bulunmaktaydı. Teknik takip organizasyonu kurmak amacıyla Kasım 1936'da İstanbul'a Türk istihbaratının dikkatini çekmemesi adına Alman deniz nakliye ve taşımacılık şirketi Deutsche Levante Linie'nin temsilcisi sıfatıyla gönderilen denizci kaptan Subay Werner Dietel'in görevi *Abwehr* tarafından *Boğaz'daki tüm Rus gemi hareketliliğinin telgraf ile iletilmesi ve mümkünse taşınan yükün bilgisinin sağlanması* şeklinde tanımlanmaktaydı.³⁵ Gemilerin hangi yükü taşıdığı ve yönünün hangi liman olduğunu içeren bilgiler ise Alman elçilik binasında kurulu özel şifreleme yöntemiyle Berlin'e günlük olarak aktarılmaktaydı.³⁶ Alman istihbaratına aktarılan bilgiler ise Kavaklıdere'de gemilere binen kılavuzlar ve İstanbul Boğazı'nı gören konumdaki bir dairede

35 BArch-MA, RM 11/91, s. 1d.

36 BArch-MA, RM 11/91, s. 1d-3.

yaşan Deutsche Levante Linie'nin İstanbul'daki acenta müdürü ve Max kod adını kullanan Carsten Mewes'in Leica marka makine ile çektiği fotoğraflardan oluşmaktaydı.³⁷

Tümmamiral Lothar von Arnauld de la Perière 1941'de Paris yakınlarında bir uçak kazası sonucunda yaşamını yitirdi.

Kasım 1936- Şubat 1937 tarihleri arasında kurulan ve faaliyetine sonraki yıllarda da devam eden istihbarat paylaşımının sağlanması adına Dietel'in ilk günden itibaren İstanbul'da irtibat kurduğu, kendisine her konuda danıştığı ve elde edilen bilgilerin doğruluğunu beraber değerlendirdiği nadir kişilerden biri Tümmamiral Lothar von Arnauld de la Perière idi. Dietel, Alman Büyükelçiliği'nin

37 BArch-MA, RM 11/91, s. 103.

kuryesi vasıtasıyla Berlin'e gönderdiği ve durum değerlendirmesini içeren raporlarında İstanbul'da beraber çalıştığı kişilerin deşifre olmamaları için takma isimler kullanmaktaydı. Lothar von Arnauld de la Perière'nin raporlardaki takma adı ise *Anton* olarak geçmekteydi.³⁸ Alman amiralin *Abwehr* ile bağlantısı askerî arşiv belgelerinin yardımıyla doğrulanabilen bir hadisedir. İstihbarat elde etmenin ve paylaşımın genel itibarıyla büyük bir gizlilik içerisinde yürütüldüğü ve doğal olarak belgelere yansımayan istihbarat paylaşımının yaygın oluşundan yola çıkarsak, Werner Dietel örneğini buz dağının görünen ufak bir kısmı olarak değerlendirilebilir.

38 BArch-MA, RM 11/91, s. 1a.

3. BÖLÜM

TÜRK ORDUSUNDAKİ SON ALMAN

HILMAR VON MITTELBERGER:

HAYATI, EĞİTİMİ VE ASKERÎ

KARİYERİ

Hilmar von Mittelberger, 18 Aralık 1878'de Münih'te dünyaya gelmiştir. Kendisi gibi asker olan babası Andreas, Bavyera Kraliyeti 13. Piyade Alayı'nda teğmen olarak 1866'da Danimarka'ya, 1870/71'de Fransa'ya karşı savaşmış ve çarpışmalardaki *cesur ve basiretli* tutumu nedeniyle Alman savaş nişanı Demir Haç ve Bavyera Cesaret Madalyası ile ödüllendirilmiştir. Babası, geçirdiği ağır hastalık sonrasında ordudaki aktif görevini bırakmak zorunda kalırken artık Bavyera ordusu bünyesinde sivil bir memur olarak ailesinin geçimini sağlamaktaydı. Regensburglu saygın bir eczacı ailenin kızı olan Annesi Mathilde'yi dokuz yaşında kaybeden von Mittelberger, bu gerçeği uzun süre kabul edememesinden ve ailesine katılan üvey annesinden ihtiyacı olan sıcaklığı bulamamasından dolayı, gelişim yıllarında ve askerliğe ilk adım attığı yıllarda bunlardan etkilendiğinden bahsetmektedir.¹

1 BArch-MA, N 40/10, s. 5-6.

Liseden Askerî Okula Geçmesi

Babasından aldığı genetik mirasın kendisine askerlikten başka bir şans bırakmamakla birlikte gençlik yıllarında farklı bir hedef çizmediğini aktaran von Mittelberger, 1897 yılında Münih'te Wilhelm Lisesi'nden mezun olmuştur. Genç von Mittelberger, lise öğrenimi boyunca parlak bir öğrenci profili çizmekten uzaktı, fakat eski diller özellikle Eski Yunanca ve Latince'deki başarısı nedeniyle öğretmenleri, eski diller üzerine üniversite tahsiline başlaması yönünde tavsiyede bulunmuştu. Tavsiyeleri anlayışla karşılamakla beraber hedefinde tek bir mesleki eğitim kurumu vardı: Münih'te bulunan ordunun en prestijli okulu Harp Akademisi. Akademiye gidebilmek için başarıyla tamamlaması gereken ön eğitimi vardı. Bunun için ilk olarak 14 Temmuz 1897'de lise diplomasını almasının ertesi günü babası gibi Bavyera Kraliyeti 13. Piyade Alayı'nda eğitime başlamıştır. Burada bulunduğu iki yılın ardından 1899'da teğmen olarak terfi etmiştir.²

Kriegsschule yani Harp Okulu, von Mittelberger'in hedefindeki Alman ordusunun subay ve kurmay kadrosunun eğitim gördüğü Harp Akademisi'nden bir önceki duraktı. Subaylık mesleğinin temel bilgilerinin alındığı eğitim kurumu olan Harp Okulu'nda subay adaylarına eğitimlerinin her anında Alman askerî disiplini veriliyordu. Von Mittelberger o günleri şu şekilde hatırlamaktaydı:

Harp Okulu'nda eğitim gören subay adayı, meşguliyetin azlığından şikâyet edemezdi. Hafta içi her gün sabah 5'te, hafta sonu ise saat 7'de gürültüyle çalan zil, yataktan çıkmamız manasına gelmekteydi. Zil çalışından bir dakika sonra nöbetçi subayın yatakhaneleri kontrolünde yatağının önünde hazırda beklemeyenler, birkaç gün ev hapsi tehdidiyle karşı karşıyaydı. Tüm subay adayları saat 5:30'da sabah yoklaması için toplanır ve ardından kahvaltıya geçilirdi. 6 ile 12 arası ders saatiydi. Bir saatlik çalışmanın akabinde ders, saat 12'de yine yoklama

2 BArch-MA, N 40/10, s. 8.

ve sonrasında büyük subay adayı gazinosunda öğlen yemeği yenirdi. Öğleden sonra, saat 14-18 arası, askerî talim, jimnastik, eskrim, atış ve at binme gibi pratik eğitimle geçirdi. Pazar günü bile 2 saatlik çalışmamız vardı.³

1898'de Harp Okulu'na kayıtlı 183 subay adayından, 16 yıl sonra 1914 baharında aktif görevde olanların sayısı 115'e düşmüştür. Bunların içinden 28'i Birinci Dünya Savaşı'nda hayatını yitirirken savaş sonunda silahaltında bulunanların sayısı 87 olmuş ve yalnızca 12'si imparatorluk ordusunda yer bulabilmiştir. 1932 yılına gelindiğinde ise 1898 girişli öğrenciler arasında von Mittelberger ile beraber sadece üç subay Alman ordusuna katılabilmisti. ⁴ Von Mittelberger'in kuşağından geriye sadece 3 subayın kalması, Birinci Dünya Savaşı'nın Alman subayları ve geçimini ordudan sağlayan meslek sahiplerinin seçilmesindeki titizliği gösteriyor. Ingolstadt'ta bulunan garnizon, 1899'da Harp Okulu'nu teğmen olarak tamamlayan von Mittelberger'in Harp Akademisi'nden bir önceki durağıydı. Burada yedi yıl görev yapmıştır. Von Mittelberger'in bundan sonrasında ordudaki kariyerinin şekillenmesinde iki seçeneği vardı: ya teğmenliğin ardından kendisine sunulan sınırlı yükselme imkânıyla yetinecekti ya da askerî eğitimin en yüksek seviyesi olan Harp Akademisi'ne geçiş yaparak Alman ordusunun kurmay kadrolarına ulaşma fırsatını yakalayacaktı. Garnizon komutanının da tavsiyesi üzerine, 1906'da Harp Akademisi'ne giriş sınavına katılma kararını alan von Mittelberger'i Münih'te yazılı ve sözlü olmak üzere zorlu bir sınav süreci beklemekteydi. Bir hafta süren yazılı sınav Fransızca, Tarih, Coğrafya derslerinin dışında silah talimi, kroki üzerinde arazi değerlendirmesinden oluşmaktaydı. Sözlü sınav ise genelkurmaydan üst rütbeli subay ve generallerden oluşan kurulun sorularıyla geçmekteydi. Sınava katılan 50 öğrenci içerisinden 20 kişi Harp Akademisi'ne kabul edilmekteydi. Von Mittelberger, 1 Ekim 1906 tarihli genelkurmayın resmi gazetesinde

3 BArch-MA, N 40/10, s. 23.

4 BArch-MA, N 40/10, s. 24

sınavı kazananların ilan edilmesiyle ileride Alman ordusunun sınırlı sayıdaki generalleri arasında girmesinin yolunu açacak olan ilk adımı atmış oldu.⁵

Harp Okulu mezuniyetinin ardından Hilmar von Mittelberger (1900).

Bu arada Alman Harp Akademi sistemi hakkında bazı bilgileri paylaşmak faydalı olacaktır. Almanların birliğini sağlamasıyla birlikte 1871’de Alman İmparatorluğu’nun kurulmasına rağmen bir tanesi Münih’te olan Bavyera Harp Akademisi ve diğeri Berlin’de olan Prusya Harp Akademisi vardı. Berlin’deki Harp Akademisi’ne tüm eyaletlerden öğrenciler alınmaktaydı. Fakat diğeri eyaletlere nazaran Bavyera bir istisnaya sahipti. Bavyeralı siyasilerin ısrarı

5 BArch-MA, N 40/10, s. 26-27.

sonucunda eyaletlerinin ihtiyacı olan subayların eğitime Münih'te 1867'den beri var olan Harp Akademisi'nde devam edilmiştir. Berlin'deki Harp Akademisi'ne yılda 50 öğrenci eğitime başlarken bu sayı Münih'te 20 ile sınırlıydı. Bu da Münih'teki öğretmenlerin öğrencileri daha yakından tanınmasına ve onlarla bire bir ilgilenmesine olanak sağlamaktaydı.⁶

Von Mittelberger'in, *kelimenin en iyi manasıyla yüksek okul* olarak tarif ettiği Harp Akademisi'ndeki 3 yıllık eğitim boyunca öğrenciler; taktik, genelkurmay merkezi hizmeti, savaş tarihi, silah eğitimi, arazi istihkâmı, topografya, askerî hukuk, devlet hukuku, ordu sağlık hizmeti, tarih, coğrafya ve Fransızcadan oluşan zorunlu dersleri verilirdi. Bunların yanı sıra İngilizce, Rusça ve yüksek matematik gibi seçmeli ders havuzu vardı. İlk sene, hafta içi günlük 5'er saatlik teorik eğitimin yanı sıra cumartesi günleri arazide taktik eğitimler, farklı enstitü ve kurumların ziyaretiyle geçmekteydi. İkinci ve üçüncü sınıflarda yoğunluk ev ödevlerindeydi. Bunun yanı sıra haftada bir gün tüm öğrencilerin katıldığı savaş tatbikatı ve haftada bir saat ata binme eğitimi de müfredatın bir parçasıydı.⁷

Bavyera Ordusundaki İlk Yılları

Üç yıl süren eğitimini Ekim 1909'da başarıyla tamamlayan von Mittelberger, Ingolstadt'taki 11. Piyade Tugayı'na geri dönmüş ve burada ilk etapta tugay komutanının irtibat subayı olarak görev yapmıştır. Normal şartlarda genelkurmay kurmay kadrosu için önerilen Harp Akademisi'nden mezun subaylardan isteyenler aldıkları başarı puanına göre, genelkurmay merkezinde görevlendirilmekte ve buradaki eğitimlerinin ardından boşalan mevkilere kurmay yüzbaşı olarak atanmaktaydı. Bunun gerçekleşmesinin ön koşulu, belli bir kıdem süresini doldurmaktı. Taze mezun von Mittelberger, bu ön

6 BArch-MA, N 40/10, s. 33.

7 BArch-MA, N 40/10, s. 35.

koşulu sağlamadığından pek memnun olmasa da birkaç yıl orduda cephe görevini icra etmişti.⁸

Hilmar von Mittelberger ve iki küçük kızı.

Von Mittelberger, Mart 1910'da 10 yıl süren teğmenlik görevinin ardından üsteğmenliğe terfi etmiştir. Aynı günlerde beşi Bavyera'dan olmak üzere toplam 25 subaydan oluşan bir Alman askerî heyetinin Brezilya ordusunun reformu ve subay eğitimi için Rio'ya gönderilmesi gündemdeydi. Heyet başkanlığı için Osmanlı ordusunun son askerî reformu olan Liman von Sanders misyonunun üyesi Otto von Lossow ismi üzerinde uzlaşılmıştı. Heyetin bir parçası olmak isteyen subayların sayısı yüksek olmakla beraber

8 BArch-MA, N 40/10, s. 41.

Bavyera'dan 20 kişilik aday listesinden beş subay seçilmişti. Heyet için *özellikle uygun ve tavsiye edilen* beş subay arasına ismi yazılan von Mittelberger, uzak bir diyara giderek ufkunu genişletmek için oldukça heveslenmişti. Buna uygun hazırlık yaparak altı hafta boyunca temel seviyede Portekizce öğrenmeye ve Brezilya'nın tarihini ve coğrafyasını anlatan kitapları okumuştur.⁹

Seyahat hazırlığı yaptığı sıralarda olumsuz bir gelişme yaşanır; Almanlarla Brezilyalı makamlar arasındaki görüşmelerde bir uzlaşma sağlanamamıştı. Alman Genelkurmayının subayları için talep ettiği yüksek maaş en büyük engeldi. Von Mittelberger, Almanya adına kaçan fırsata dikkat çekerek daha sonrasında Fransa ile Brezilya Genelkurmayları arasında gelişen ikili ilişkilerle alakalı şu bilgiyi vermektedir:

Görüşmelerin başarısız sonuçlanması nedeniyle Brezilyalılar Fransız hükûmetine başvurdu. Fransızlar, maaşlarını kendi bütçelerinden karşılayacak şekilde bir askerî misyonu aceleyle göndermeye hazır olduğunu açıkladı. Bu büyük cömertliğin getirisi de oldu. Brezilya'nın ihtiyacı olan hemen hemen tüm ordu teçhizatı, silahı siparişini vs. artık Fransız silah endüstrisine verilmekteydi. Siyasi ilişkiler gelişmekte ve bundan Fransa ve Brezilya arasındaki ticaret büyük fayda görmekteydi.¹⁰

Brezilya görevi ile yurtdışı hayali yarıda kalan von Mittelberger'in tayini yine Bavyera'da bulunan küçük bir kasaba olan Deggendorf'a çıkmıştır. Deggendorf'daki yeni birlik sayı bakımından nisbeten küçük olsa da 1911'de Balkanlarda artan gerginliğin Dünya çapında bir çatışmaya dönüşme ihtimaline karşı burada da seferberlik öncesi hazırlıklar yürütülmekteydi. Von Mittelberger, bir Harp Akademisi mezunu olarak güncel askerî gelişmeleri yakından takip etmekteydi. Kullanılan silahların etkisi bakımından *askerî deneyim hazinesi* olarak nitelendirdiği 1912-1913 Balkan Savaşları'na bir

9 BArch-MA, N 40/10, s. 44-45.

10 BArch-MA, N 40/10, s. 46.

asker olarak ilgi duymakla kalmamış, Bavyera'nın çok okunan gazetelerinden *Augsburger Abendzeitung*'da kaleme aldığı yazı dizisiyle askerî operasyonların değerlendirilmesini yapmıştır.¹¹ Von Mittelberger'in Bavyera ordusunda görevlendirilme isteği, Eylül 1913'te isminin bulunduğu Resmi Gazete'nin yayınlamasıyla nihayet gerçekleşmiştir.¹² Yaklaşık bir yıl sonra ise Ağustos 1914'te yüzbaşı rütbesini almıştır.

Kral I. Ludwig (1825-1848) tarafından inşa ettirilen Bavyera eyaleti ordu kurmay merkezinde von Mittelberger gibi yeni Harp Akademisi mezunları ilk etapta iki yıl süren ve merkez teşkilatı başta olmak üzere farklı bölümlerin işleyişine üzerine kurum içi eğitimden geçmekteydi. Bunun yanında seminerler, taktik ve stratejik dersler ve tatbikat gezileri ile yüksek seviyede eğitime devam edilmekteydi. Tüm bu eğitimlerin sonrasında Harp Akademisi mezunlarının sayısı kurumun ihtiyacını aştığı için mezunların ancak yarısı göreve devam edebilmekteydi.¹³

Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa'dan Galiçya Cephesi'ne

Harp Akademisi dönemi ve sonrasında yıllarca teorik eğitim alan ve askerî tatbikatlara katılan von Mittelberger, Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa ve Romanya gibi Alman ordusunun ihtiyacı olan sınır dışı cephelerde savaş deneyimi yaşamıştır. Von Mittelberger 1914 yaz tatili öncesinde askerî kampa katılmıştı. 28 Haziran 1914'te Avusturya tahtının veliahdı Franz Ferdinand'ın Sırp Gavrilo Princip tarafından Saraybosna'da öldürüldüğü gün Bavyera'nın küçük kasabası Grafenwöhr'de orduya ait kampta atış talimindeydi¹⁴ Talimlerin ardından ailesiyle Fischenbachbau'da bulunduğu yaz tatilinde Bavyera Genelkurmayından aldığı *talim*

11 BArch-MA, N 40/10, s. 49.

12 BArch-MA, N 40/10, s. 52.

13 BArch-MA, N 40/10, s. 53.

14 BArch-MA, N 40/10, s. 60.

başlıyor başlıklı kısa telgrafla yaz tatilini yarıda kesip *yaklaşan savaş tehlikesi* nedeniyle seferberlik öncesi hazırlıklara başlamıştı.¹⁵

Seferberlik durumunda Bavyera 6. Ordu Piyade Birliği'nde birinci irtibat subayı görevi daha önceden belli olan von Mittelberger, 1 Ağustos 1914'te seferberlik ilanıyla beraber birliğine katılmıştır. 8 Ağustos'ta Regensburg'dan yola çıkan trenin rotası Fransa'nın kuzey doğusundaki Loren bölgesiydi. Birliğin Regensburg'dan, Fransa'ya saldırıya geçecek birliklerin toplanma yeri olan Metz'in doğusuna yaklaşık 500 km bulan mesafeye nakli bir gün sürmüştü.¹⁶ Burada Fransız topçu birliklerine karşı başlatılan saldırı, Almanlar adına ağır zaiyat ile sonuçlanmıştı. Yalnızca 20 Ağustos 1914'te yaşanan şiddetli Fransız saldırısında geri çekilen Alman kuvvetleri, 1200 kayıp vermişti.¹⁷

Almanların ağır kayıp vermesinin ardında yatan asıl neden, savaş planıydı. Alman Genelkurmay Başkanı Alfred von Schlieffen'in savaş planına göre Fransa ordusu kısıp alarak mağlup edilecek ve birkaç hafta içerisinde Paris alınacaktı. Fransa'nın askerî bir tehdit olarak devre dışı bırakılmasıyla Batı cephesindeki birliklerin Rusya'ya karşı harekâta kaydırılması amaçlanmaktaydı. Fakat von Schlieffen'in planı Fransız direnişini aşmakta başarısız olunca Fransız ordusuna karşı yürütülen savaş yıllarca sürecektir ağır kayıplı bir mevzi savaşına dönüşmüştü.¹⁸

Aralık 1914'te acil bir emirle Münih'e çağrılan von Mittelberger, ikinci kurmay subay sıfatıyla kurulma aşamasında olan 8. Yedek Tümen'e atandı.¹⁹ Bu tümen, Birinci Dünya Savaşı boyunca farklı cephelere gönderilmiştir. 8. Yedek Tümen, 1915 ilkbaharına kadar Fransa'nın Almanya ve İsviçre'ye sınır Alsas bölgesinde bulunan Vogesen'deki mevzi savaşında nihai bir sonuç alamadan doğuya,

15 BArch-MA, N 40/10, s. 61.

16 BArch-MA, N 40/10, s. 64.

17 BArch-MA, N 40/10, s. 72.

18 BArch-MA, N 40/10, s. 77.

19 BArch-MA, N 40/10, s. 79.

yani Galiçya Cephesi'ne nakledilmiştir.²⁰ Buradaki görevleri oldukça kısa sürmüş olsa da 20 Haziran 1915'te Rus ordusunun elit birliklerinden Petersburg Muhafız Tugayı'na karşı önemli bir başarıya imza atmış ve 2500 Rus askerini esir almıştır. Batı Cephesi'ne kıyasla Doğu Cephesi yani Galiçya'da Alman 8. Yedek Tümeni'nde daha az asker kaybı yaşanmıştır. Her iki cepheyi karşılaştıran von Mittelberger'e göre, Rus topçu birliklerinin Alman ordusuna karşı ateş gücü bakımından tehdit oluşturması, Fransa'ya oranla cephe eksikliğinden dolayı oldukça zayıf kalmıştı.²¹

Von Mittelberger'in 2. kurmay subay olduğu 8. Yedek Tümeni yaklaşık 1200 km uzunluğundaki yolu geride bırakıp yine Fransa'nın kuzey doğusunda bulunan Vogesen'e ulaşmıştı. Tümeninde yaklaşık bir buçuk sene görev alan von Mittelberger, kısa süre sonra birinci kurmay subay olarak yeni görev yeri olan Fransa'nın kuzey batısındaki Lille şehrinin 60 km güneyinde konumlanan 2. Bavyera Kolordusu'na bağlı 3. Topçu Birliği'ne atanmıştır. Burada, Alman birliklerinin karşısında 30 km mesafede bulunan İngiliz ordusu ile ilk etapta yoğun çarpışmadan karşılıklı siper savaşı söz konusuydu.²² 1916 Haziran itibariyle İngiliz ve Fransız ordusuna karşı başlayan ve yoğun kayıpla geçen çarpışmalar dikkate alındığında 1916 başı oldukça sakin bir dönem olarak görülebilir.

3. Topçu Birliği ve diğer Alman ordu birlikleri için Temmuz 1916'ın başından itibaren Fransa'nın kuzey batısında başlayan çarpışmalarla beraber yalnızca birkaç gün silahların sustuğu uzun ve ağır kayıpların verildiği döneme geçilmiştir. Önce 1 Temmuz-16 Kasım 1916 Somme Muharebesi'nde ardından 9 Nisan-17 Mayıs 1917 Arras Muharebesi'nde Almanlar ilerleyemeden yüzbinlerce askerini kaybetmişti. Von Mittelberger hatıratında Ekim 1917 itibariyle mevzileri ziyaretinde *birliklerin moralinin gittikçe düşmekte olduğu izlenimini edindiğini* üzülen aktarmaktadır.²³ Von

20 BArch-MA, N 40/10, s. 86.

21 BArch-MA, N 40/10, s. 88.

22 BArch-MA, N 40/10, s. 97-98.

23 BArch-MA, N 40/10, s. 126.

Mittelberger Kasım 1917'den itibaren 2. Ordu'da kurmay subay olarak görev almaya başlamış ve aynı ayın ortasında binbaşı rütbesine yükselmiştir.²⁴ Bu arada, Batı Cephesi'nde Fransa'ya karşı muharebede gösterdiği üstün gayret nedeniyle Bavyera'nın son Kralı III. Ludwig (1913-1918) tarafından verilen *Ritterkreuz*, yani Şövalye Haçı ödülüne layık görülmüştür.²⁵ *Ritter von* unvanına sahip olduktan sonra ismi resmi yazışmalarda Ritter Hilmar von Mittelberger şeklinde değişmiştir.²⁶

Bavyera 63. Komando Birliği'inde 1. Kurmay Subay olan von Mittelberger, son olarak Mareşal August von Mackensen idaresinde Romanya'yı işgal eden ordu birliğine geçmiştir. 1918 yılının Ağustos ayı ortalarında Bulgaristan'ın teslim olması ve daha sonra Osmanlı Devleti'nin ateşkes anlaşmasına razı olmasıyla Romanya'da bulunan Alman kuvvetleri, Müttefik devletlerin saldırı tehdidiyle karşı karşıya kalmaktaydı.²⁷ Rumen hükûmetinin İtilaf Devletleri'ne yanaşması ve işgalci Alman kuvvetlerine saldırmasının an meselesi olmasına rağmen Alman Genelkurmayının bir geri çekilme planı yoktu. Bu nedenle inisiyatif alma zorunda kalan von Mittelberger, 63. Komando Birliği Komutanı General Karl von Schoch'a bir geri çekilme planı sunduğunu aktarmaktadır.²⁸

Sırbistan ve Bulgaristan üzerinden düşman birliklerin yaklaşması ve aynı günlerde Rumen hükûmetinin Alman işgalinin sonlandırılması için Berlin'e gönderdiği ultimatom, geriye Alman birliklerin çekilmesinden başka bir seçenek bırakmamaktaydı. Bununla birlikte von Mittelberger'in kurmay subay olduğu askerî birlik Tuna nehrinin kıyısında bulunan Braila şehrinden Erdel bölgesine geri çekilmeyi 48 saat içerisinde tamamlamalıydı. İki gün içerisinde gerçekleşmesi mümkün olmayan geri çekilme, üç haftalık süreyi

24 BArch-MA, N 40/10, s. 131.

25 BArch-MA, N 40/10, s. 125.

26 Toplamda 248 Alman subayı Birinci Dünya Savaşı'nda Ritterkreuz unvanına layık görülmüştür. BArch-MA, N 40/10, s. 125.

27 BArch-MA, N 40/10, s. 149.

28 BArch-MA, N 40/10, s. 149.

aşmıştır. Birliklerin ulaştığı Braşov şehri ki nüfusunun yarısı 12. yüzyıldan beri burada yaşayan Almanlardan oluşmasına rağmen, Alman askerler için güvenli bir yer olmaktan uzaktır.

Bir yanda Avusturya-Macaristan'ın dağılmak üzere olmasından istifade eden Rumen birliklerin Erdel'in Romanya'ya ilhakı için harekete geçmesi, diğer yandan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda ve Almanya'da yaşanan kaos ortamı, von Mittelberger ve beraberindeki askerlerin Almanya'ya geri dönüşünü neredeyse imkânsız kılmaktaydı. Bu kaotik durumda arada sıkışan ve tahliyesi gerçekleştirilemeyen yaklaşık 3000 asker ve içinde von Mittelberger'in de bulunduğu 200 Alman subay silahsızlandırıldıktan sonra Rumen birlikleri tarafından esir alınmış ve kışlalara nakledilmiştir.²⁹

Oldukça soğuk geçen kış günlerinde ısınma olanaklarının da yetersizliği nedeniyle askerlerin git gide kötüleşen sağlık durumu, Alman esirlerin Rumen esaretinden bir nevi kurtuluşuna neden olmuştur: Artan grip vakalarından dolayı doktorlar tarafından sağlık kontrolünden geçirilen Alman askerlerde savaşa katılan tüm ülkelerin korkulu rüyası olan tifus şüphesi ortaya çıkmıştır. Hastalığın kendi askerlerine de bulaşmasından çekinen Rumen hükûmeti, Alman asker ve subayların *Viyana yönüne* doğru hızlıca tahliyesi yönünde karar almıştır.³⁰ Tahliye ile Avusturya üzerinden Münih'te yaşayan ailesine kavuşma umudu yeşeren von Mittelberger, aslında bir sonraki esarete yolculuk ettiğinin farkında değildir. Nitekim 1 Şubat 1919'da başlayan on saatlik yolculuk bu sefer Sırplar tarafından işgal edilen ve dönemin Macar toprağı olan Temeşvar tren garında sonlanmıştır. Üç gün bekletilen von Mittelberger ve askerleri bu kez Sırpların eline düşmüştür.³¹

Şubat 1919'da başlayan ve aynı yılın Temmuz ayında sonlanan esaret, katı kuralların uygulanmadığı ve Sırpların Alman subaylara

29 BArch-MA, N 40/10, s. 150-153.

30 BArch-MA, N 40/10, s. 158.

31 BArch-MA, N 40/10, s. 158-159.

Hilmar von Mittelberger, karısı ve çocuklarıyla (1919).

kısmi serbestlik tanıdığını bir süreç olarak yaşamıştır. 63. Komando Birliği Komutanı General Karl von Schoch'a Sırp ordusu tarafından özel bir araç tahsis edilerek hareket olanağı tanındığı gibi Temeşvar'da yerleşik olarak yaşayan Almanların da von Mittelberger ve silah arkadaşlarına yiyecek ve yardım malzemeleri ulaştırmaları, Rumen esaretine kıyasla altı aylık süreyi daha rahat geçirmelerini sağlamıştır.³² Von Mittelberger Sırplarla olan münasebetlerini şu şekilde aktarmaktadır:

Genel olarak Sırplar hakkında şikâyet edecek bir şeyimiz yoktu. Gözetim, Sırplar tarafından yumuşak bir şekilde gerçekleştirildi. Şehirden sorumlu komutan kampın gözetimi ve kontrolü için 20 kişiden oluşan nöbetçi görevlendirmiş olsa da hepsiyle hemen arkadaş olduk. İnsanların hepsi Almanca konuşuyordu. Berlin ve Saksonya diyalektiğinde konuşanlar vardı.. Uzun yıllar

32 BArch-MA, N 40/10, s. 160.

Alman esaretinde kalmışlardı. Kendilerinin de vurguladığı üzere esaretler süresince bunlara iyi davranılmıştır.³³

Temeşvar günleri sefaletten uzak ve savaş yıllarına kıyasla sakin ve rahat geçse de von Mittelberger'in aklının bir ucunda Almanya'daki siyasi değişim ve gelişmelere yerinde tanıklık etme ve bir an önce ailesine kavuşma isteği vardı. Bu isteği, 29 Temmuz 1919'da çıktığı yolculuğun 3 Ağustos'ta Münih'te sonlanmasıyla gerçekleşmiştir.³⁴

Birinci Dünya Savaşı Sonrasında von Mittelberger

Ülkesine geri döndüğünde, Alman kamuoyu tarafından *Schmachfrieden*, yani utanç verici barış olarak adlandırılan Versay Barış Antlaşması sonucunda askerî, ekonomik ve siyasi olarak demoralize olmuş bir ülke ile karşılaşmıştır. Yönetimin tepesinde Kayzer'in bulunduğu İmparatorluk artık yıkılmıştır. Monarşinin sonlanmasındaki fitili ateşleyen gelişme, *1918/1919 Kasım Devrimi* ile yaşanmıştır.³⁵ Bahriyelilerin başlattığı bu direniş hareketi, Marksist fikirleri savunan Spartaküs Birliği gibi çeşitli siyasi grupların da meydanlara inmesiyle Almanya çapına yayılan şiddetli gösterilere evrilmişti. Bununla beraber Rusya'daki Bolşevik İhtilali benzeri bir gelişmenin yaşanmaması için ordu kuvvetlerinin komünistlere karşı sert tutumu, kaotik durumu daha da derinleştirmişti. Weimar Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yaşanan siyasi gerginliklerin ana ekseninde, Almanya'da komünist rejim yanlılarının iktidara gelmesinden duyulan korku yer almaktaydı.

İktidardaki Sosyal Demokrat Parti'nin tüm prestijini kaybettiği bu kaos ortamının zirve noktası, Almanya'da sosyalist devrimle

33 BArch-MA, N 40/10, s. 162.

34 BArch-MA, N 40/10, s. 162.

35 Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndaki mağlubiyetinin hali hazırda belli olmasına rağmen 24 Ekim 1918'de Deniz Kuvvetleri Başkanlığı'nın savaş yorgunu donanma birliklerine İngiliz donanmasına karşı son kez verdiği saldırı emrini yerine getirmeyen bahriyeliler Kiel'de ayaklanmışlardı. Dirk Dähnhardt, *Revolution in Kiel*, Neumünster 1978, s. 91.

iktidar olmak isteyen Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in silahlı birlik *Freikorps* üyeleri tarafından öldürülmesiyle yaşanmıştı. Almanya'da bu siyasi çalkantılar yaşanırken Ekim 1918'de Belçika'nın Lüttich şehri yakınlarındaki Spa'da bulunun Genelkurmay Karargâhı'nda olan Kayser II. Wilhelm Hollanda'ya sığınma talebinde bulunarak ülkesindeki siyasi belirsizliğin son bulması yönünde bir adım atmıştı. Her ne kadar 9 Kasım 1918'de imparatorluk lağvedilmiş ve 11 Ağustos 1919 tarihinde Weimar'da ülkenin yönetim sistemi olarak cumhuriyete dayalı anayasa kabul edilmiş olsa da Almanya'da siyasi istikrarsızlık devam etmişti.³⁶

Bu kritik dönemde milyonlarca askerin ve yüzbinlerce subayın gözü kulağı Alman ordusundaki geleceklerinin nasıl şekilleneceği yönündeydi. Versay Barış Antlaşması sonrasında Almanya'nın yaklaşık 1.8 milyon asker ve 300 bini bulan subay ve yedek subaydan oluşan askerî personel sayısının 100 bine düşürülmesine ve milyonlarca insanın işsiz kalmasına neden olmuştu.³⁷ Ordu mensuplarının önemli bir bölümü gelecek kaygısını derinden hissederken von Mittelberger mesleğini bırakması halinde geçimini sağlamak konusunda zorluk yaşamayacağını altını çizmekteydi:

40 yaşında meslek değiştirme ihtimali, beni doğal olarak düşündürmektaydı. Ancak, ordu hizmetine devam etme kararında belirleyici faktör, geçim sorunu değildi. Sahip olduğum çalışma arzusu ve gücü bakımından üniversite eğitimi sonrasında yeni bir meslek edinmek için kendimi yeterince iyi hissetmekteydim. Eşimin serveti sayesinde ordudan erken emekliliğe ayrılmam ve gelirim sert düşmesi durumunda bile ailemin geçimi mütevazı sınırlar içerisinde garanti altındaydı.³⁸

36 <https://www.dhm.de/lemo/jahreschronik/1918>.

37 <https://www.bundesarchiv.de/DE/Content/Virtuelle-Ausstellungen/DasDeutsche-Militaerwesen-4-Deutsches-Reich-1919-1932/das-deutschemilitaerwesen-4-deutsches-reich-1919-1932.html>.

38 BArch-MA, N 40/11, s. 168.

Mesleğini devam ettirme arzusu, Alman ordu yetkililerin onun gibi başarılı bir subayı kaybetmeme niyetiyle birleşince geriye yenden yapılanan ordudaki yeni görevinin açıklığa kavuşturulması kalmaktaydı. Von Mittelberger, 1 Ekim 1919'dan itibaren başlayan ve yaklaşık bir yıl süren görevi için Berlin'e gitmiştir. Kısa süren Berlin misyonunda ordunun idari bölümüne bağlı ikmal departmanında danışman olmuştur. 1919/1920 kışında ordunun teçhizat bakımından durumu ve icra ettiği görevi hakkında şu bilgileri aktarmaktadır:

Yarım milyondan fazla Alman asker 19/20'nin kış aylarında yetersiz teçhizat ve giysi ile silahlıydı. İmparatorlukta ordu için yeterli stok vardı, ama çöküşün sebep olduğu karmaşayla beraber bu organizasyon da bozulmuştu. Birçok depoda muhafaza edilen silah yağmalanmış, taşınmış ve saklanmıştı. Malzeme stoğu ve ülkedeki dağılımları hakkında genel bir bilgi yoktu. Neyin var olduğunu belirlemek ve yardımı ihtiyacın en fazla olduğu yere yönlendirmek, benim için ikmal departmanının bir sonraki ve en önemli göreviydi.³⁹

Uzun yılların ardından Berlin'e giden von Mittelberger, *Rote Revolution*, yani *Kızıl Devrim* tehlikesini atlatan Münih'e kıyasla başkentte siyasi karmaşayla karşılaşmıştı. Von Mittelberger'in tespitine göre Berlin'in *büyük meydanlarında gerçekleştirilen gösteriler, kırmızı bayraklı radikal solcuların geçit törenleri, reklam panolarında çeşitli parti ve sendikaların gerginliği körükleyen ilanları, siyasi histerinin bir yansıması* idi.⁴⁰

1920'nin başında artarak devam eden sağ-sol çatışmalarının 13 Mart 1920'de Kapp Darbesi'nde yaşandığı gibi iktidarı devirmeyle zirveye ulaştığı günlerde Berlin'de bulunan von Mittelberger, Alman tarihinde ilk kez yaşanan gelişmelere yakından tanıklık etmişti.⁴¹ Monarşik yapıdan yeni demokratik düzene geçişin sancıları olarak

39 BArch-MA, N 40/11, s. 171-172.

40 BArch-MA, N 40/11, s. 170.

41 BArch-MA, N 40/11, s. 175-179.

yorumlanan siyasi gerginlik ve çatışmalar yalnızca başkent ile sınırlı kalmamaktaydı. Kömür madenleri ve endüstrisi ile bilinen Ruhr bölgesi, Kapp Darbesi'yle eş zamanlı olarak Almanya'da yönetim boşluğunun yaşandığı bir diğer noktadır. Alman tarihçiler tarafından 1524-1526 Köylü Savaşları'nı takip eden en büyük iç ayaklanma olarak kabul edilen bu iç savaşta, düzenli ordu ve gönüllü alaylarının karşısında, 50 bin kişilik bir sosyalist sivil birlik silahlı mücadele yürütmüştü.⁴²

20 Mart 1920'de General Hans von Seeckt⁴³ tarafından kabul edilen von Mittelberger, yaklaşık 1000'den fazla kişinin hayatını kaybettiği Ruhr bölgesine, Seeckt'in irtibat subayı olarak gönderilmiştir. Bu görevlendirmeye alınan askerî önlemler hakkında gözlemleri aktarması istenmişti.⁴⁴ 1920 yazında Alman ordusunun teşkilat yapısında meydana gelen değişiklik von Mittelberger'in kariyerinde dönüm noktası olmuştur. Ekim 1919- Haziran 1920 arasında görev aldığı ordu ikmal dairesinin kapatılmasının ardından Brandenburg eyaletinde bulunan Wünsdorf Piyade Okulu'nun eğitmen kadrosunda yer bulmuştur. Taktik konularında dersler verdiği Alman ordusunun bu prestijli okulunun ikinci sınıf eğitimlerinin 1 Ekim 1921'de Münih'e kaydırılmasıyla von Mittelberger doğduğu yere geri dönmüştür.⁴⁵

Hitler'in Münih'teki Darbesine Engel Olması

Savaş sonrasında Berlin gibi Münih'te de radikal siyasi değişiklikler meydana gelmekteydi. Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar iktidarın tepesindeki Bavyera Kralı III. Ludwig (1913-1918)

42 Oğuzhan Ekinci, Kapp Darbesi: Sebepleri, Aktörleri ve Sonuçları, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Yıl/Sayı 12/16, s. 182.

43 General Hans von Seeckt Birinci Dünya Savaşı'nda Aralık 1917'den itibaren Osmanlı ordusunun kurmay başkanı olarak görev yapmıştır.

44 BArch-MA, N 40/11, s. 180.

45 BArch-MA, N 40/11, s. 198.

sosyalistler tarafından sürgüne gönderilmiştir.⁴⁶ Monarşik idareden demokratik rejime geçiş sürecinde Münih *legal ve illegal radikal siyasi oluşumların merkezi* konumundaydı⁴⁷ 1920-1923 yılları arasında, 20 Şubat 1920’de Münih’te kurulan Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (NSDAP), Nasyonaldöşyalist Alman İşçi Partisi Bavyera’nın siyasi hayatında git gide ön plana çıkıyordu. Bunda, merkezi hükûmetin Versay Anlaşması’nın yükümlölükleri karşındaki çaresizliğı, dış baskılar ve hiperenflasyonla daha da artan ekonomik sorunlar önemli rol oynamıştı.

Savaş tazminatı borçlarını ödeyemeyen Alman hükûmetini baskı altına alan en önemli dış aktör ise Fransa idi. Alman sanayisinin lokomotifi Ruhr bölgesinin Fransız ordusu tarafından işgale uğraması, NSDAP lideri Adolf Hitler’i ülkenin siyasi durumdan rahatsız sağcı kitleleri arkasına alarak harekete geçiren gelişme olmuştur. Hitler’in önderliğindeki bir grup darbeci tarafından, 9 Kasım 1923’te parlamenter demokrasiyi ortadan kaldırmak ve aşırı milliyetçi tek adam rejimini getirmek amacıyla Münih’te bir darbe teşebbüsünde bulunulmuştur.⁴⁸

Tüm bunlar yaşanırken von Mittelberger Kasım 1922’de yarbaylığa terfi etmiş, bununla beraber 1923’te kıta hizmetine geçerek Bavyera eyaletinin Bayreuth şehrinde yer alan 21. Piyade Taburu’nda 3. Alay Komutanlığı’na atanmıştır.⁴⁹ Savaş sonrası ordu kariyerindeki belki de en ilginç olayı Adolf Hitler ve arkadaşları tarafından organize edilen darbe planının istihbaratına, darbeden yaklaşık 10 gün önce ulaşmış olmasıyla yaşamıştır. Elde ettiğı istihbaratı aceleyle Bavyera bölge komutanı Otto von Lossow’a iletmış, gerekli önlemlerin önceden alınması ve darbenin başarısızlıkla sonuçlanmasına katkıda bulunmuştur.⁵⁰

46 Oğuzhan Ekinci, Hitler Darbesi (9 Kasım 1923), *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 66, Haziran 2020, s. 125.

47 BArch-MA, N 40/11, s. 198.

48 Ekinci, Hitler Darbesi (9 Kasım 1923), s. 122.

49 BArch-MA, N 40/11, s. 207.

50 BArch-MA, N40/8, 22. Haziran 1946 tarihli mektup.

Von Mittelberger, ordudaki kariyerinde birçok farklı şehirde görevlendirilmiştir. Bir sonraki durağı ise Kassel'de bulunan 2. Ordu Birliği idi.⁵¹ Buradaki çalışma alanı, birlik komutanının yükümlülükleri arasında yer alan subay ve birlik eğitimi ve ülke savunması hakkındaki konuları kapsamaktaydı.⁵² Tüm bunların yanında Türk Harp Akademisi'nde verdiği eğitimlerin alt yapısı, Kassel'de 1925'te düzenlediği gezileri ve taktik ve strateji konuları içeren manevralara dayanmaktaydı.⁵³

Alman ordusunun dört ordu birliğinden birinin bulunduğu Kassel'de kurmay subay olarak görev yapan von Mittelberger, 1927-1932 yılları arasında *Chef der Heeresorganisationsleitung*, yani Alman ordusunun teşkilatlanma birimi yöneticiliği gibi yüksek bir pozisyonda bulunmuştur.⁵⁴ Buradaki görevi boyunca yılda yaklaşık iki kez Rusya'ya seyahat eden von Mittelberger Rus ile Alman orduları arasında 1920'den Hitler'in iktidara gelişine kadar kamuoyundan gizli yürütülen projelerin son durumunu görmek için Rusya'da incelemelerde bulunmuştur.⁵⁵

Buna paralel olarak 1929-1932 yılları arasında Alman askerî okullarının müfettişliği görevini de yerine getirmiştir.⁵⁶ Dresden, Hannover, Münih ve Jüteborg şehirlerinde farklı alanlarda eğitime odaklanan okulların müfredatı ve eğitmen subaylarını teftiş etmek, von Mittelberger'in sorumluluğundaydı. Mareşal Wilhelm List, Erwin Rommel ve Georg von Kuchler gibi İkinci Dünya Savaşı'nda Alman ordusunun gözde generalleri, von Mittelberger'in emri altındaki askerî okulların eğitmen kadrosunda yer alıyordu.⁵⁷

51 BArch-MA, N 40/11, s. 228.

52 BArch-MA, N 40/11, s. 232.

53 BArch-MA, N 40/11, s. 233.

54 BArch-MA, N 40/11, s. 256.

55 Manfred Zeidler, *Reichswehr und Rote Armee 1920-1933. Wege und Stationen einer ungewöhnlichen Zusammenarbeit*, München 1993, s. 217.

56 Institut für Zeitgeschichte München (IfZ), ZS 679, s. 3.

57 BArch-MA, N 40/11, s. 258-259.

Mart 1930'da tuğgeneral rütbesini alan von Mittelberger Ocak 1932'de son olarak tümgeneralliğe yükselmiş ve Ocak 1933 itibariyle kendi isteğiyle Alman ordusunda emekliliğe ayrılmıştır.⁵⁸

58 BArch-MA, N 40/11, s. 291.

4. BÖLÜM

VON MITTELBERGER TÜRK HARP AKADEMİSİ'NDE

Gerek Osmanlı'da ve gerekse genç Türkiye'de görev yapan Alman subaylarının sözleşme maddeleri ve buna göre aldıkları maaşları oldukça iyidir. Her hâlükârda Almanya'daki meslektaşlarına göre çok daha avantajlıdır. Takip eden satırlarda von Mittelberger'in Türkiye'deki maaşı ve hayat şartları ele alınıyor.

Türkiye'deki Maaşı ve Hayat Şartları

Alman askerî uzmanların Türk ordusunda görev almaları geleneğinin son temsilcisi Hilmar von Mittelberger'dir. Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesinin ve Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesini terk etmesinin ardından kesintiye uğrayan Alman subayı istihdamında von Mittelberger, bu geleneğin kaldığı yerden devamı anlamına geliyor. Kendisi Türkiye'ye geliş sürecinin, nasıl başladığını şöyle anlatıyor:

Yaklaşık 36 yıl taşıdığım askerî üniformayı üstümden çıkardığımda 54 yaşındaydım. Sakin bir emeklilik için can atmıyordum. Zihinsel ve fiziksel olarak beni zorlayabilecek yeni bir vazife için hala diri ve çeviktim. Ordudan ayrılma kararını verdiğimde ideal bir çözüm olan yeni iş teklifi hazır-
dı. Türk hükûmetinin, kurmay subayların yetiştirilmesinde taktik ve strateji konularında eğitmenlik görevinin yanı sıra

ülke savunması konularında danışmanlık yapacak bir Alman generali ordunun hizmetine alacağından haberdar olmuştum.¹

Türk ordusunun general rütbesine sahip kıdemli eğitimci ihtiyacı ve von Mittelberger'in emeklilik yılları için yeni bir meşguliyet arayışı içerisinde oluşu, her iki tarafın da uzlaşabileceği uygun şartlar anlamına geliyordu. 1932 yılı sonunda başlayan görüşmeler fazlaca gecikmeden 4 Şubat 1933'te olumlu sonuçlanmıştır. *Türkiye Cumhuriyeti Milli Müdafâ vekâleti namına Türkiye Cumhuriyeti'nin Berlin Büyükelçiliği Maslahatgüzârı Kemal Aziz Bey ile mutahassıs Ferik Ritter von Mittelberger arasında*, 4 Şubat 1933 tarihinde imzalanan mukavelede von Mittelberger'in görevi, *kolordu, ordu, ordular grubu gibi büyük sevkülceş birliklerine ait sevkülceş tedrisatı*, şeklinde tanımlanmıştır.²

Daha önce yukarıda belirtildiği üzere Türk Genelkurmayı ile Alman eğitimci arasındaki anlaşmalarda yer almasa da Tüma-miral Paul Wülfing von Ditten ve General Hilmar von Mittelberger gibi Kara ve Deniz Harp Akademilerinde görevli heyet başkanı Alman eğitimci, ordu envanterine katılması planlanan silah ve savaş gemisi alımı konularında danışmanlık hizmeti de sunmaktaydılar.

General von Mittelberger'in Türkiye gibi dili ve kültürü hakkında sınırlı bilgiye sahip olduğu bir ülkeye gitme kararındaki bir diğer önemli etken Ankara'dan aldığı maddi olarak cazip sözleşme tekliftir. Alman ordusunda 1932'de itibariyle aldığı yıllık maaş yaklaşık 18.000 mark iken, Türkiye'de alacağı yıllık maaş 28.000

1 BArch-MA, N 40/11, s. 292.

2 BArch-MA, N40/2, 4 Şubat tarihli sözleşme; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan 21 Kasım 1932 tarihli kararnameye göre, von Mittelberger'in Kara Harp Akademisi'ne danışman sıfatıyla atanması onaylanmıştır. BCA, Fon Adı: 30-18-1-2., Yer Numarası: 32-72-1., 21.11.1932.

markı aşmaktadır.³ Bu da Almanya'da aldığı ücretin üçte biri fazlasına denk gelmekteydi.⁴

Harp Akademilerindeki Alman eğitimcilerin maaşları, Alman ordusunda sahip oldukları rütbelerine göre farklılık arz etmekteydi. Vergilerin de kesilmesiyle aldıkları aylık net maaş ortalama 500-900 lira civarında iken, von Mittelberger'in aldığı maaşının yüksek oluşu, Harp Akademilerinde görevli Almanlar içerisinde en yüksek rütbeye sahip olmasından kaynaklanmaktaydı. Von Mittelberger dört yıl ve üzeri bir zaman diliminde Türk ordusunun hizmetindeki Almanların çoğunun önemli bir birikimle, kimilerinin ise en azından el örgüsü halı gibi birkaç değerli gerçek *oriyent hazinesi* ile ülkelerine dönüş yaptıklarının altını çizmekteydi.⁵ Alman subaylar bunun yanı sıra Almanya'dan aldıkları emeklilik maaşına da sahiplerdi ki Türkiye'de lüks bir yaşam tercih etmedikleri sürece emekli maaşlarını harcamalarını gerektirecek bir durum söz konusu değildi. Türkiye ve Türk ordusu hakkında sınırlı bilgiye sahip olduğu açık sözlülükle ifade etmekten kaçınmayan von Mittelberger bu durumu şöyle anlatıyor:

Türkiye'deki koşullar bana tamamen yabancıydı. Türk insanı ve ordusu hakkında sahip olduğum bilgiler, Birinci Dünya Savaşı'nda Türk cephelerinde çarpışan Alman subayların anlattıklarına dayanmaktaydı. Bahsedilen subayların aktardıklarının çelişkili olmasının yanı sıra üzerinden uzun süre geçmiş olması nedeniyle gerçeklikten uzaktı. Çünkü dini ağırlık merkezine alan politik temel üzerine inşa edilmiş ve farklı etnik kimlikleri içinde barındıran Osmanlı İmparatorluğu yıkılmış yerine Türk ırkının ana yurdu Anadolu ve İstanbul ile Doğu Trakya'yı içine

3 BArch-MA, N40/12, s. 4.

4 Von Mittelberger'in ülkesinde aldığı yıllık ücret kendisinin 26 Nisan 1946 tarihli *Nazilerin Tasfiyesi Davası* için el yazısıyla doldurduğu belgeden hesaplanmıştır. BArch-MA, N40/8.

5 BArch-MA, N40/12, s. 296.

alan ulusal bir Türk Cumhuriyeti kurulmuştu. Yeni Türkiye hakkında yayınlanmış eser sayısı da oldukça sınırlıydı.⁶

Von Mittelberger'in bu anlattıklarından, daha öncesindeki diğer Alman subaylardan duydukları bazı hususların abartılı olduğu gerçeğinin bizzat kendi müşahadeleriyle ortaya çıktığı anlaşılıyor.

Türkiye'de ilk etapta birkaç yıl kalmanın hesabını yapan von Mittelberger, İstanbul'a ailesi ile taşınmayı uygun bir ev bulana kadar erteleme kararı almıştır. Mobilyaların Berlin'den taşınma masrafı İstanbul'da satın alacağı eşyalara kıyasla çok daha yüksek olacağından Berlin'de bırakmayı uygun görmüştür. Biri tarihçi ve diğeri hukukçu olan iki kızının da eğitimleri devam ettiğinden Almanya'da kalmaya devam etmişlerdir. Berlin'de bir lisede son sınıf öğrencisi olan 18 yaşındaki en genç kızı İstanbul'daki ev işlerinde de yardımcı olmak için von Mittelberger ile beraber gelmiştir. İstanbul'da Alman Lisesi'nde Almanya'da üniversiteye giriş yeterliliğine sahip olacak şekilde mezun olabilme imkânı sunulmasının, kızını beraberinde getirme kararını etkilediği açıktır. Eşi ise Berlin'de bulunan evlerindeki eşyaları boşaltmak ve aynı şehirde yaşamaya devam edecek iki kızı için uygun küçük bir ev bulma konusunda yardımcı olmak için, birkaç hafta sonra trenle İstanbul'a ulaşmıştır.⁷

Von Mittelberger başlangıçta, kendisinden önceki Alman danışmanın oturduğu evi eşyalarıyla beraber kiralamayı düşünmüştür. Bu yüzden henüz Berlin'de olduğu esnada ev sahibi ile ön anlaşma üzerinde uzlaşır. Fakat kiralayacağı evi İstanbul'da görmesi ile kelimenin tam anlamıyla hayal kırıklığına uğramıştır. Eski Türk mimarisinin bir örneği olan fakat bakımsız, örümcek ağlarıyla dolu, konfordan uzak ve mütevazı ihtiyaçlara cevap veremeyecek durumdaki konut için ev sahibi, kiracı değişimi nedeniyle kira fiyatını yükseltmek istemiştir. Evi ilk incelemesinin ardında

6 BArch-MA, N40/12, s. 296.

7 BArch-MA, N40/12, s. 296.

ailesinin böylesine bir ortamda rahat edemeyeceğini düşünen Alman general bu nedenle hızlı bir çıkış yolu bulmalıydı: emekli Alman denizaltı mühendisi ve İstanbul'daki gemi taşımacılığı şirketinin teknik sorumlusu Dilg'in aracılığı ile yine onun da yaşadığı binada yer alan beş odalı Batı tarzda bir mimari donanımına sahip bir ev önerildi. Bina, Pera'da tepede bulunan ve Helmuth von Moltke'nin hatıratında İstanbul'un en güzel manzaralı yeri olarak tarif ettiği konumda bulunmaktaydı. Evin balkonu eski İstanbul, Marmara Denizi ve Boğaz manzarasını aynı anda sunmaktaydı. Nitekim von Mittelberger, *evlerinde Almanya'dan ağırladığı birçok misafirin bu muhteşem manzara karşısında oldukça etkilendiğini ve yaklaşık yedi yıl boyunca bu müstesna yerin bir sakini olarak yaşama şansını yakaladığını* aktarmaktadır.⁸

Akademide Görevine Başlaması

Von Mittelberger'in Türk ordusundaki halefi Tuğgeneral Robert Bührmann, sözleşmesinin Türk Genelkurmayı tarafından sonlandırılmasının ardından Almanya'ya geri dönmüştür. Dört Alman subay ise eğitim faaliyetlerini devam ettirmişlerdir. Bu sayı, tüm eğitmenlerin İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında ülkelere geri dönmelerine kadar sabit kalmıştır.⁹ Türkiye'deki Alman subaylar arasında teorik olarak emir ve komuta zinciri olmasa da pratikte von Mittelberger, Alman subayların çalışmaları ve sorunlarında Türk makamları tarafından birinci derecede muhatap olarak görülmekteydi.¹⁰ Von Mittelberger, bulunduğu konuma uygun olarak yürüttüğü ikili ilişkilerde Alman ve Türk menfaatlerine eşit derecede bir yaklaşım sergilediğini iddia etmektedir:

İmkânlar elverdiğince meslektaşlarımla çıkarlarını Türklere karşı savunmayı, her zaman görevim olarak kabul etmekteydim. Buna karşın Türk tarafının beklentilerini karşılayamayan

8 BArch-MA, N40/12, s. 296-297.

9 BArch-MA, N40/12, s. 294-295.

10 BArch-MA, N40/12, s. 295.

danışmanların sözleşmelerinin uzatılması için de girişimde bulunmuyordum. Bu gibi durumlarda haksızlığa uğradıklarına inanan danışmanlar, yabancı bir ülkenin hizmetinde başarılı bir şekilde çalışmanın buradaki yetkililerin tam güvenin kazanmakla mümkün olabileceğini takdir etmeden genellikle beni suçlayarak sorumluluğu bana yükleme yolunu seçmekteydi.¹¹

Von Mittelberger, Sirkeci tren garında Harp Akademileri Komutanı Ali Fuat Erden ve yüksek rütbeli subaylar tarafından karşılanmasının akabinde ertesi günü işinin başına geçmiş ve kendisini yoğun bir çalışma temposunun içerisinde bulmuştur.¹² Başlangıçta Kara Harp Akademisi'nde üçüncü sınıf öğrencilerine dersler veren Alman generalden, görevinin henüz ilk günlerinde Ankara'daki genelkurmay merkezi tarafından Türkiye'yi kapsayan bir hava savunma sisteminin kurulması hakkında detaylı bir rapor hazırlaması istenmiştir.¹³

Hava savunması alanında yaptığı katkıları nedeniyle Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak 11 Mayıs 1933 tarihli mektubunda nezaket göstererek teşekkürlerini von Mittelberger'e iletmeyi ihmal etmemiştir. Mektup şu satırlardan oluşmaktaydı:

Zatı âlilerinin memleket içinin havaya karşı korunması hakkındaki tafsîlâtı ve değerli raporundan dolayı Büyük Erkânıharbiye Reisi Müşür Paşa Hazretlerinin Zatı âlinize teşekkür ettikleri Erkânıharbiye Reisiliğinin 6-Mayıs-933 tarih 41840 sayılı tahriratından bildirilmiştir. İbلاغ ederim efendim.¹⁴

Yoğun çalışma temposu ve ilerleyen yaşı nedeniyle Türkçeyi öğrenme fırsatını bulamayan ve bunda zorlanan von Mittelberger'in dersleri, görüşmeleri, konferansları, kaleme aldığı ders kitapları ve

11 BArch-MA, N40/12, s. 295.

12 BArch-MA, N40/12, s. 297.

13 BArch-MA, N40/12, s. 297.

14 BArch-MA, N40/2, 6 Mayıs 1933 tarihli mektup.

talimnameler gibi tüm faaliyetleri, yardımcı bir Türk subay aracılığıyla Türkçeye tercüme edilmiştir.¹⁵ Türkiye'deki görevinde değişik tercümanlarla çalıştığını, fakat aralarında en memnun kaldığı isim olarak sonrasında Türk ordusunda generalliğe kadar yükselen Salih Erkuş'a ayrı bir parantez açmaktadır.¹⁶ Von Mittelberger'in, bu zor mesleği hakkıyla yerine getiren ve Alman askerî terimlere ve literatürüne oldukça hâkim biri olarak tarif ettiği Erkuş, 1911-1913 yılları arasında Almanya'da Piyade Alayı'nda görev almış ve 1943 senesinde Türk Generallerin Doğu Cephesinde Alman birliklerinin durumunu yerinde inceleyen ve Hitler ile görüşen askerî heyetin içinde yer almıştır.¹⁷

Hilmar von Mittelberger (en sağda) ve Salih Erkuş (sağdan üçüncü) bir tatbikatta (1935).

Alman generalin Türk Harp Akademilerinde verdiği dersler Türkiye'de bulunduğu yıllarda ders kitabı olarak genelkurmay

15 BArch-MA, N40/12, s. 298.

16 1943'te Korgeneral olan Salih Erkuş Sivas'ta bulunan 12. Tümen'in komutanıydı. Rıfat Bali, "Hitler ile Görüşme. Ordu Komutanı Orgeneral Cemil Cahit Toydemir'in Almanya Gezisi", *Toplumsal Tarih*, Eylül 2007, Sayı 165, s. 40.

17 Bali, a.g.m., s. 40.

tarafından yayımlanmıştır.¹⁸ Von Mittelberger, genel yapısı itibarıyla Alman etkisinin hissedildiği Kara Harp Akademisi'ni özel bir eğitim formatına sahip prestijli bir kurumu olarak nitelerken, ders içeriklerinin ve eğitim sürelerinin Alman modeline uygun biçimde geliştirildiğini aktarmaktadır.¹⁹ Alman general, Kara Harp Akademisi'ndeki görev süresi boyunca yüksek rütbesi ve ilerlemiş yaşından dolayı kendisine karşı saygıda kusur edilmediğini ve oldukça iyi davranıldığını bildirmektedir. Von Mittelberger, Harp Akademilerinde sözleşmeleri biten Alman eğitimcilerin sözleşmelerinin uzatılıp uzatılmaması ve Almanya'ya geri dönenlerin yerine hangi danışmanların alınacağı ile ilgili Türk yetkililerin kendisiyle sürekli müzakere halinde olduğunu, memnuniyetle açıklamaktadır.²⁰

Von Mittelberger, Şubat 1933 ile Ekim 1939 tarihleri arasında Harp Akademisi'ndeki görevlerini, ülkesinin hiç bir askerî kuruma bağlı olmadan ve Türk Genelkurmayı ile imzaladığı özel anlaşma kapsamında belirlenen sınırlar çerçevesinde gerçekleştirdiğini vurgulamaktadır. Yalnızca Türkiye'nin menfaatlerini ön planda tuttuğunun altını çizerek, Türk ordusundaki görevlerini şu şekilde açıklamaktadır:

- a. Harp Akademilerinde strateji ve taktik konulu derslerin verilmesi.
- b. Yıllık düzenlenen ve Harp Akademilerinden mezun subay ve generallerin katıldığı Genelkurmay gezileri ve stratejik

18 Hilmar von Mittelberger, *III. Sınıf Tabiye Meseleleri*, Çev. Asım Eren, Harp Akademisi Basımevi, İstanbul 1940; Hilmar von Mittelberger, *Kolordu Manevrası. Tertip ve İdaresi (III. S. Kurmay Ödevlerinden)*, Çev. Salih Erkuş, Harp Akademisi Basımevi, İstanbul 1935; Hilmar von Mittelberger, *2. Dünya Harbi Işığı Altında Strateji*, Çev. Salih Erkuş, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1951; Hilmar von Mittelberger, *Sevk ve Muharebe Talimnamesinin Bazı Maddelerinin İzahı*, Çev. Salih Erkuş, Harp Akademisi Basımevi, İstanbul 1938; Hilmar von Mittelberger, *Büyük Sevk ve İdare Esasları*, Çev. Salih Erkuş, Harp Akademisi Basımevi, İstanbul 1938.

19 BArch-MA, N40/12, s. 298.

20 BArch-MA, N40/12, s. 295.

tatbikatların yönetimi. Aynı zamanda tugay ve bölük komutanları gibi kurmay kadronun taktik ve stratejik yeteneklerinin değerlendirilmesi de bana aitti. Şu an görevde bulunanların büyük bir bölümü benim öğrencilerimdi.

c. Askerî literatüre ait yayınlara katkıda bulunma. Derslerim, askerî taktik ve stratejik konuları kapsayan görüşlerim, yayınlanan takribî 50 kitap ile Türk Genelkurmayında dağıtılmıştır.

d. Strateji, organizasyon ve mühimmat bakımından Türkiye'nin kara savunması alanında danışmanlık görevi.²¹

Beş madde halinde sıraladığı görev alanları bir hayli önemli görülmektedir. Von Mittelberger'in yeni kurulan ve yapılanma içerisinde olan devletin kurmay subaylarının eğitimlerinin şekillenmesinde doğrudan rol oynadığı anlaşıyor. Bu anlamda von Mittelberger'in faaliyetleri, von Moltke ve von der Goltz'le benzerlik göstermektedir. Devamında Alman General, bu görevlerinin genel bir değerlendirmesini aktarıyor. Kendi ifadesiyle *yedi yıllık* faaliyetlerini yorumlarıyla birlikte şunları anlatıyor:

Türklerin askerî planlamaları hakkında gerçek manada fikir elde etmek oldukça zordu. Türk mentalitesine de uygun olan askerî konulardaki abartılı gizlilik, yabancıların ülke savunması konuları ve organizasyonu hakkında fikir sahibi olmalarını engellemekteydi. Fakat buradaki çalışmamın mutlak şartı olduğundan, Türk askerî konuları hakkında engelle karşılaşmadan malumat sahibi olan tek yabancı subay bendim. Kurgulanması ve yönetiminde payımın olduğu her bir genelkurmay gezisi ve kara ve hava savunma konularını da kapsayan stratejik tatbikat, aktüel askerî sorulara cevap niteliğindeydi. Bu sebepten ordunun askerî kabiliyet gücünü ölçebilmek amacıyla gerçekleşen stratejik tatbikatların gerçek manada gizli tutulan belgelere dayanması gerekmekteydi. Ordunun kurmay kadrosunun katıldığı gezileri benim hem Türkiye'nin Batı bölgesi Doğu Trakya'ya, hem de Anadolu'nun yabancılar

21 BArch-MA, N40/2, "Aufgaben und Tätigkeit in der Türkei" başlıklı yazı.

için girişi yasaklı uzak bölgelerine gitmemi sağladı. Bu geziler stratejik ve taktiksel manada arazinin keşfi ile bağlantılı olduğundan, bölgelerin coğrafi savunma koşulları hakkında da bilgi sahibi oldum.²²

Alman generalin bu aktardıklarından, Türk ordu yetkililerinin güvenini önemli derecede kazandığı sonucuna varılabilir. Bunun bir yansıması olarak yabancı kişiler için giriş yasağı olan birçok askerî alanı görme fırsatını yakaladığı ve buralar hakkında elde ettiği bilgileri de İkinci Dünya Savaşı'nda Alman Genelkurmayı ile paylaştığı, ilgili kaynaklarda geçmektedir.²³ Bundan dolayı Osmanlı son döneminde ve Erken Cumhuriyet Dönemi'nde orduya alınan danışman ve eğitmenlere güven meselesini dönemin siyasi ve askerî makamları bilerek veya bilmeyerek göz ardı etmişlerdir. Ülke savunmasının olmazsa olmazlarından ulaşım şartlarının iyileştirilmesini Türk devlet adamlarının öncelikleri arasında olması gerektiğini belirten Alman generalin, ulaşım imkânları hakkında aktardıkları ve ordu yetkilileriyle gerçekleştirdiği görüşmenin detayları oldukça dikkat çekicidir. Türkiye'deki ulaşım imkânlarının yetersiz olmasından dolayı ülkenin savunulması noktasında iki noktada ele alınabileceğini şöyle anlatıyor:

Askerî birlikleri tehlike anında cepheye kolayca ulaştırmak ve savaşta birliklerin lojistik desteğinin sağlanması için şüphesiz her türlü motorlu araç trafiğine uygun, doğudan batıya ve kuzeyden güneye uzanan bağlantı yolunun demiryolu ağını desteklemesi oldukça gereklidir. Diğer yandan demir yolu ve otobanın eksik oluşu, çıkarma yapan düşman kuvvetlerinin hızlı ilerlemesini zorlaştıran, güçlerini yıpratın ve zamanın ülke toprağını savunanlar için işleyeceği uzun süreli bir gerilla savaşına yol açar. Maraş'tan başlayıp doğu Toros üzerinden

22 BArch-MA, N40/2, Aufgaben und Tätigkeit in der Türkei başlıklı yazı.

23 Rolf-Dieter Müller, Reinhard Gehlen, *Geheimdienstchef im Hintergrund der Bonner Republik. Die Biographie. Teil 1: 1902-1950*, Ch. Links Verlag, Berlin 2017.

kuzey yönünde ilerleyen Genelkurmay gezisi dolayısıyla bana Ankara'da, genelkurmay merkezinde Toros'un doğusunda kuzey ile güneyi bir birine bağlayacak bir kara yolunun inşasının stratejik sebepler dikkate alındığında gerekli olup olmadığı sorusu iletildi. Cevabım ise, böyle bir bağlantının yüksek maliyetle inşa edilmesi, düşmana karşı savunmayı yakının sınır bölgelerine taşıyacak derecede askerî olarak güçlü ve yeterince kararlı olmasının ön koşulunu gerektirmeliydi, aksi takdirde böyle bir yol bağlantısı, Türk topraklarının derinliklerine nüfuz eden bir düşman ordusunun belkemiği haline gelebilirdi, şeklinde olmuştu. Türkiye'nin coğrafi şartları bir bütün olarak ele alındığında, en son teknoloji ile donatılmış ve hücum gücü motorize birliklere bağlı olan ordular için uygun bir hareket sahası değildir. Sadece bazı sahil şeridinde ve özellikle Trakya bölgesinde en güçlü hücum silahı olarak zırlı muharebe araçları tam etkili olabilir.²⁴

Von Mittelberger, iki ay süren yaz tatilini geçirmek amacıyla Almanya'da bulunduğu esnada 1 Ağustos 1939'da Polonya'ya karşı *Blitzkrieg*, yani *Yıldırım Harbi* başlamıştı. Savaşın hemen öncesinde Alman Harbiye Nezareti yetkilileri tarafından Berlin'e davet edilen Alman general, 10 ile 15 Ağustos 1939 tarihleri arasında, savaşın başlangıcından yaklaşık 2 hafta önce, Berlin'de Genelkurmay Başkanı Wilhelm Keitel, Kara Ordusu Başkomutanı Walther von Brauchitsch, Kara Ordusu Kurmay Başkanı Orgeneral Franz Halder ve askerî istihbarat şefi Wilhelm Canaris ile fikir alışverişinde bulunmuştur.²⁵

Walther von Brauchitsch kendisinden Türk ordu kuvvetlerinin operasyonel kabiliyeti ile ilgili kapsamlı rapor istemiştir. Von Mittelberger, bu isteğine nasıl cevap verdiği hakkında bir açıklamada bulunmazken, gerçekte Alman komutanın bu talebine nasıl bir cevap verdiği bilinmiyor. Von Brauchitsch aynı görüşmede von Mittelberger'e Türk Harp Akademisi'ndeki görevinden ayrılıp

24 BArch-MA, N40/12, s. 307-308.

25 BArch-MA, N40/12, s. 334.

Bulgar ordusuna danışman olarak gitme teklifinde bulunur. Bu teklife, *Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ilişkilerin dostane atmosferde seyretmediği ve uzun yıllara dayanan Türk ordusundaki görevinden sonra komşusu Bulgaristan'da görev almasının uygun olmayacağı sebebiyle* olumsuz cevap vermiştir.²⁶ Von Mittelberger'in bu yaklaşımıyla Türkiye lehine karar verdiği anlaşıyor.

Aynı sıralarda Adolf Hitler'in yakın müttefiki Benito Musolini liderliğindeki İtalya, 1939'da Akdeniz havzasında saldırgan ve genişlemeci bir siyaseti takip etmekteydi. Akdeniz'de oluşan bu faşist ittifak, Türk devlet adamlarının İngiltere ve Fransa'ya yanaşması ve nihayetinde 19 Ekim 1939'da imzalanan İngiliz-Fransız-Türk Karşılıklı Yardım ve İttifak Antlaşması'nın yolunu açmıştı. Dış politikadaki bu gelişme, Türkiye'de yaşayan Almanlar tarafından da kaygıyla takip edilmekteydi. Neticede Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkilerin kopması potansiyelini içinde barındıran bu hadise, Türkiye'de yaşayan Alman vatandaşlarının ülkelerine geri dönmelerine neden olabiliyordu. Böylesi bir durumda Türkiye'deki Almanlar arasında ülkelere dönüşte öncelikli grup ise Harp Akademilerinde görevli Alman eğitimcilerdi.

İkinci Dünya Savaşı'nın Patlak Vermesi ve Almanya'ya Geri Dönmesi

Alman ordusunun büyük bir savaşın içinde olduğu esnada yabancı bir ülkenin hizmetinde bulunmayı kabullenemediğinin altını çizen von Mittelberger, ilginç bir bilgiyi de aktarmaktadır: buna göre Hitler, Türk ordusunda bulunan Alman subaylar üzerinden İkinci Dünya Savaşı'nda da yerinden bilgi edinmeyi Alman menfaatleri adına yararlı görmekteydi. Hitler'in buradaki asıl amacı ise, Türk ordusunun kurmayları nezdinde değer gören ve onlarla iyi bir iletişime sahip von Mittelberger'in Türkiye'deki kişisel etki ve bağlantılarından faydalanmaktır. Bu nedenle Alman

26 BArch-MA, N40/12, s. 334-335.

Dışişleri Bakanı Joachim von Ribbentrop ve Genelkurmay Başkanı Mareşal Wilhelm Keitel ile gerçekleştirilen toplantı sonucunda, Alman askerî misyon üyelerinin Türkiye'deki görevlerini sürdürmeleri ve iş anlaşmalarının uzatılması yönündeki 18 Eylül 1939 tarihli tavsiye yazısı, Ankara'daki Alman Büyükelçiliği'ne gönderilmişti.²⁷ Von Mittelberger, Hitler'in tavsiyesine rağmen onun bu yazılı isteğine uymamış ve Türk ordusu ile Ekim 1940'a kadar geçerli olan mukavelesini sonlandırma niyetini, Türk ve Alman yetkililere iletmiştir.²⁸ Onun böylesine bir karar almasının en önemli nedeni, Türk ordusu ile imzaladığı iş mukavelesinde Alman ordusunun taraf olmaması ve bu nedenle ülkesinin ordusuna karşı mukaveleden kaynaklı bir bağlayıcılığın bulunmamasıydı.²⁹

Türkiye'de bulunduğu yıllar içerisinde meslektaşları ile karşılıklı saygıya dayanan sağlıklı bir iletişim kurmayı başaran von Mittelberger'in bu kararı, Türk kurmaylar tarafından üzüntüyle karşılanmıştır. Harp Akademileri Komutanı Ali Fuat Erden, Alman generale tatilinin ardından Türkiye'deki görevine geri dönmesi ve Ekim 1940'da sona eren sözleşmesinin hemen uzatılması niyetini aktaran bir mektup yazmıştır. Von Mittelberger ise hatıratında yaklaşık yedi yıl beraber çalıştığı Ali Fuat Erden'in bu *gerçekleşmesi mümkün olmayan isteğini, Kara Harp Akademisi ve Türk meslektaşlarına olan yakın bağlarımın dürüstçe tanınmasının bir ifadesi* olarak yorumlamıştır.³⁰

Hitler'in planı, Alman subayların Türkiye'de kalmalarından yana olsa da Ağustos 1939'da iki aylığına ülkelerine yaz tatiline gelen Türk Harp Akademilerinde çalışan Almanların geri dönüşleriyle beraber Türk Genelkurmayı tarafından sözleşme sürelerinin henüz dolmamış olmasına rağmen bir yıl erkenden sonlandırılmıştır. Neticesinde Almanya'ya geri dönen subaylar İkinci Dünya Savaşı'nda önemli görevler üstlenmişlerdir. İkinci

27 PA AA, RZ 102.29775, 18 Eylül 1939, L107994.

28 BArch-MA, N40/12, s. 335-336.

29 BArch-MA, N40/12, s. 335.

30 BArch-MA, N40/12, s. 336.

Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Kara ve Deniz Harp Akademilerinde 4'er olmak üzere toplam 8 Alman eğitmen subay görev yapmaktaydı. Alman subayların her birinin 1939 sonrası kariyerlerinin izini sürmek pek mümkün olamamakla beraber hakkında bilgi sahibi olduğumuz isimlerden bahsedecek olursak, Türkiye yılları öncesinde Varşova'da 1933-1935 yılları arasında askerî ataşelik görevini icra eden Tümgeneral Max Joseph Schindler, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar önce Polonya'da ardından Almanya'da harp silah ve mühimmat sanayisinde müfettiş olarak görevlendirilmiştir.³¹ Yine Kara Harp Akademisi'nden Tuğgeneral Erich von Schickfus und Neudorff, orduda son olarak levazım memurlarının eğitiminde görev yapmaktaydı.³²

Savaş öncesinde Deniz Harp Akademisi'nin eğitmen kadrosunda yer alan Deniz Albayı Otto Loycke Arnavutluk'ta konumlanan Adriyatik Denizi savunma komutasını üstlenmiştir. 1936-1939 yıllarında İstanbul'da eğitmen olan Tuğamiral Friedrich Lützow ise Alman donanmasındaki propaganda bölümünü yöneticiliği göreviyle paralel olarak deniz savaşlarını konu edinen haftalık radyo konuşmalarını sunmuştur. Savaş öncesinde Deniz Harp Akademisi'nin en kıdemli Alman eğitmeni olan Tümamiral Paul Wülfing von Ditten, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen başında Wilhelmshaven'da bulunan Kuzey Deniz İstasyonu'ndan 2. Amiral olarak görev aldı ve son olarak Hamburg'ta 1939-1942 yılları arasında Denizcilik Dairesi Başkanlığı'nda müsteşar idi.³³

Savaşın başlangıcında ordu idaresinin bulunduğu Berlin'de kalmayı uygun gören von Mittelberger'in ilerleyen yaşına rağmen Alman ordusuna katılma isteği, Alman Genelkurmayı tarafında bir karşılık bulmamıştır. Alman generalin Berlin'den, kendi rütbesine

31 Wolfgang Keilig, *Die Generale des Heeres 1939–1945*, Friedberg 1983, s. 300.

32 <https://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/S/Schickfusund-NeudorffErichv.html>.

33 https://www.bundesarchiv.de/aktenreichskanzlei/1919-1933/0000/adr/adrsz/kap1_5/para2_223.html.

uygun bir görev yerinin boş olmadığı yönündeki cevabı üzüntüyle kabul etmekten başka bir seçeneği yoktur. Kendi yaş grubundan kimi emekli generalin İkinci Dünya Savaşı'nda görevlendirilmesi von Mittelberger'i, bunun nedenlerini araştırmaya yöneltmiştir.³⁴

Von Mittelberger (fotoğrafta soldan ikinci) kızının düğününde (1941).

Führer Hitler Karşıtı von Mittelberger

Araştırmasının ardından ulaştığı bilgilere göre, kendisinin bu savaşta görevlendirilmemesinin nedeni, 1923 yılında Hitler'in yaptığı darbede darbecilere karşı aldığı pozisyon ve darbeyi önleyen hamlesinin yanı sıra Harp Akademilerinde görevli Alman eğitimcilerin Türkiye'de kalması yönünde Hitler'in telkinine uygun hareket etmemesidir.³⁵ Hitler'e ve politikalarına karşı sadakatsizliği nedeniyle kendi tabiriyle Führer ve adamları tarafından *Nasyonal*

34 BArch-MA, N40/12, s. 337

35 BArch-MA, N40/12, s. 337.

*Sosyalist manada güvenilir bir general olarak damgalanmıştır.*³⁶ Yaşı ve aldığı yüksek askerî eğitimi dikkate alındığında İkinci Dünya Savaşı'nda kendisini general pozisyonuna uygun olarak gören von Mittelberger, nedenleri Genelkurmay Başkanı Wilhelm Keitel ile yaptığı sohbetten öğrenmiştir.³⁷

Alman Genelkurmayından talebine bir karşılık alamayan von Mittelberger, 1940'ın başında büyük bir hayal kırıklığı içerisinde Münih'e geri dönmüştür. Burada emeklilik döneminde yeni bir meşguliyet bularak askerî tecrübelerini farklı şekilde aktarabileceği faaliyetlere ağırlık vermiştir. Bavyera'da Türkiye, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz konularını askerî perspektiften ele alan makaleler kaleme alarak çok sayıda katılımcının iştiraki ile Almanya'nın çeşitli enstitü ve üniversitelerinde düzenlenen ve kendi ifadesiyle 50'yi aşan sayıda konferansa iştirak etmiştir. Hatıratında, konferanslarına devam ettiği esnada Propaganda Bakanı Joseph Goebbels'in emrinde çalışan bürokratlar ile yaşadığı bir anısını da anlatmaktadır:

Konferanslarımda Nasyonal Sosyalist propagandaya hiçbir şekilde teslim olmadım. Aksine, savaşta Türkiye ve Arap ülkelerinin tutumundan dolayı Almanya'da sıkça ortaya çıkan yanılsamalara karşı tutum sergilemişimdir. Yine bir konferans vesilesiyle Berlin'de, çok sayıda dinleyicinin bulunduğu esnada, Propaganda Bakanlığı yetkilileri ile bir tartışma yaşadım. Pek de optimist söylemlere dayanmayan konuşmam, onların beklentilerine uymamış olacak ki, gelecekte yapacağım konferanslar öncesinde, konuşma içeriğinin kontrol amacıyla Propaganda Bakanlığı'nın sansüründen geçmesinin zorunlu olduğu söylendi. Onların bu dayatmalarını kesinlikle yerine getirmedim.³⁸

Alman General, bir sonraki yıl yakın dostu General Friedrich von Cochenhausen'den gelen teklifle *Deutsche Gesellschaft*

36 BArch-MA, N40/8, Şubat 1948'de yazılmış bir yazı.

37 BArch-MA, N40/8, Şubat 1948'de yazılmış bir yazı.

38 BArch-MA, N40/12, s. 338.

Hitler bıyığıyla General von Mittelberger (1940).

für Wehrpolitik und Wehrwissenschaften, yani *Alman Savunma Politikası ve Savunma Bilimleri* kurumunun Münih şubesinde yönetici sıfatıyla askerî konularda makaleler yazmış ve çeşitli konferansların düzenleyicisi olmuştur. Savaş şartlarının getirdiği zorluklara rağmen 1941, 1942 ve 1943'te yıllık düzenlenen ortalama 6 ile 8 arasında konferans onun imzasını taşımaktadır. Münih'e havadan bombardımanın artmasıyla ve üniversite binasının büyük bölümünün zarar görmesi sonrasında ise buradaki çalışması sonlanmıştır.³⁹

Alman Genelkurmayı tarafından maddi olarak desteklenen ve kendi yorumuyla *askerî meseleleri objektif kriterlerle*, ele alan bu enstitüyü tarifinde *Hitler politikalarının propaganda kurumu*,

39 BArch-MA, N40/12, s. 338.

olmadığını iddia ederken, Alman tarih yazımının bugüne kadar ortaya koyduğu sonuçlar dikkate alındığında bunun ironiden öteye gidemediği de aşıkardır.⁴⁰ Von Mittelberger, iddiasının bir adım da ötesine giderek ilmi kriterlerin ön planda tutulduğu bu araştırma enstitüsünde Alman ordusundan aşırı Nazi eğilimi ile tanınan konuşmacıların tercih edilmediğinden dolayı kurumun faaliyetlerinin Münih'deki Nazi Partisi teşkilatı nezdinde güvensizliğe yol açtığını ve bu nedenle parti tarafından yakından takip edildiğini de vurgulamaktadır.⁴¹

İkinci Dünya Savaşı'nda General von Mittelberger'e Alman Genelkurmayı tarafından cephede aktif bir görev uygun görülmesi de, ihtiyaç duyulduğu durumda, Türkiye ve Türk ordusu ile bağlantılı konularda görüşü ve bilgisi alınmıştır. 10-12 Şubat 1941 tarihlerinde asker üniformasıyla Berlin'de katıldığı toplantıda, Alman ordu kurmaylarına Türk ordusunun savunma ve askerî kabiliyeti bakımından bir değerlendirmesini aktarmıştır.⁴² Alman Generalin Kara Harp Akademisi'nde 7 yıla yaklaşan faaliyetleri dikkate alındığında böylesine bir toplantı için seçilebilecek en doğru kişidir.⁴³ Von Mittelberger, Berlin'deki toplantıdan hatıratında şöyle bahseder:

Şubat 1941'de, Balkan cephesinin açılmasının hemen öncesinde, eskiden Berlin'in güneybatısındaki Zossen'de bulunan Genelkurmay ana karargâhında görüşmelere davet edildim. Benden, Bulgar ve Alman ordu birliklerinin ortaklaşa

40 Frank Reichherzer, "Demilitarisierung, Bellifizierung und Hybridisierung im Zeichen des totalen Krieges", *Auf den Spuren von Krieg in der deutschen Fachzeitschriftenpublizistik der Zwischenkriegszeit*, Deutsche Militärfachzeitschriften im 20. Jahrhundert. Potsdamer Schriften zur Militärgeschichte, Editör: Markus Pöhlmann, Militärgeschichtliches Forschungsamt, Potsdam 2012, s. 47.

41 BArch-MA, N40/12, s. 338-339.

42 BArch-MA Pers 6-2097, s. 12.

43 Rolf-Dieter Müller, Reinhard Gehlen. *Geheimdienstchef im Hintergrund der Bonner Republik. Die Biographie. Teil 1: 1902-1950*, Ch. Links Verlag, Berlin 2017, s. 202.

Türkiye'ye saldırısı durumunda, Türk ordusunun operasyon kabiliyeti hakkında bir uzman raporu hazırlamam istendi. Savaşın başında vurguladığım gibi, dışarıdan egemenliğine herhangi bir saldırı gelmediği müddetçe Türkler savaşın dışında kalmaya özen gösterecektir. Motorlu birlikleri hızlı bir şekilde Türkiye üzerinden Suriye'ye geçirme hazırlığını görüşmelerde duyduğumda, özel bir yazıyla böyle bir planın uygulamasının İskender'in seferiyle eşdeğer derecede büyük zorluklarla karşılaşabileceğini ifade ettim.⁴⁴

Alman General devamında Alman Genelkurmayının Türk ordusu hakkında elde ettiği belge ve bilgilerin yetersizliğinden bahsetmektedir:

Böylesine bir operasyon için yapılan hazırlık çalışmalarına göz ucuyla bakmak dâhi özellikle Türkiye'nin coğrafi durumu hakkında korkutucu boyuttaki bilgisizliği ortaya koymaktaydı. Karargâhta bulunan Türkiye haritasını incelediğimde, bir çok bilginin yanlış olduğunu görmem, beni açıkçası şaşırtmadı. Çünkü harita bilgileri doğru bilgilerin elde edilmesine odaklanmakta ziyade yanlış bilgiler üzerinden mümkün olduğundan büyük maddi kazanç elde etmek isteyen istihbaratçılardan toplanmıştı. Türk Genelkurmayı tarafından titizlikle uygulanan gizlik politikasından nedeniyle, Türkiye'de askerî bilgiye ulaşma ve hakkıyla değerlendirmek, yıllarca bu ülkede görev yapmış askerî danışmanlar için gayet zor iken, asıl mesleği iş adamı olan Nazi partisinin Türkiye temsilcisinden elde edilen bilgilerin güvenilir olmadığı, gayet açıktı.⁴⁵

Alman Generalin Berlin görüşmeleri Türk basınında da gündeme gelmiştir. Milliyet gazetesinin haftalık eki Yakın Tarihimiz'de Ahmet Yalım imzasını taşıyan haberde, von Mittelberger'in, "Türk Trakya'sına saldırıya geçildiği zaman Yıldırım Orduları süratle sahil yolundan İstanbul'u işgal etmeli ve Anadolu'ya geçmeliydi"

44 BArch-MA, N40/12, s. 339.

45 BArch-MA, N40/12, s. 339-340.

ifadesi aktarılıyor. Bunun yanı sıra, “Eğer Türkler büyük bir ruhsal çöküntüye uğramazlarsa, çok sert bir direnişle karşılaşmamız doğaldır” şeklinde bahsediliyor.⁴⁶ Von Mittelberger’in 2 günlük önemli Berlin görüşmelerinde Alman Genelkurmayı Komutanlarına hangi tavsiyelerde bulunduğu ve Türk ordusunun kabiliyetleri hususunda hangi önemli detayları paylaştığı konusu, daha ayrıntılı Alman arşiv araştırmasıyla aydınlatılmalıdır.

Von Mittelberger, Almanya’nın İkinci Dünya Savaşı’nda ağır mağlubiyet yaşamasını Hitler’in yanlış savaş politikasına bağlamaktadır. Hitler ve çevresindekiler için savaşı bir kumar olarak yorumlayan von Mittelberger’e göre öncelikli olarak Alman savaş stratejisi yanlış hesaplanmıştır. Sibiry’a’dan Afrika’nın çöllerine kadar geniş coğrafyada savaşı sürdürmek bunun bir yansıması olduğu gibi vakti geldiğinde genişleme hedeflerinden vazgeçmeme konusunda Hitler ve generallerinin ısrarcı tutumları, askerî çöküşün önünü açmıştır. 1942 yazında Doğu cephesinde Rusya’ya karşı ilerlemenin mümkün olmadığı esnada Hitler’in sorumluluk alarak tüm gücünü belirli bir plan dahilinde ülke sınırlarını savunmaya kaydırmak, Almanya’nın koşulsuz teslimini engelleyebilirdi.⁴⁷

5 Mayıs 1945’te Amerikan askerlerinin evinin yakınlarına kadar gelişini *uzun askerlik hayatının en kara günü* olarak hatıratına not eden von Mittelberger’i savaş sonrasında zor yıllar beklemektedir. Nitekim 60’lı yaşların sonunda sağlık sorunlarıyla boğuşan Alman general buna ek olarak Almanya’nın Nazilerden arındırılma davaları kapsamında kurulan mahkemede kendini temize çıkartmalıdır.

46 Ahmet Yalım, “*Yakın Tarihimiz*”, Milliyet Gazetesi Tarih ve Kültür Eki, İstanbul, 1982, Sayı: 1, s. 4.

47 BArch-MA, N40/12, s. 340-341.

Savaş Sonrasında Nazi Meselesinden Yargılanması ve Beraatı

Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndaki mağlubiyetinin giderek netleşmesiyle müttefik kuvvetlerin liderleri Churchill, Roosevelt ve Stalin savaş sonrası Almanya'nın geleceğini görüşmek üzere 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında Kırım'ın liman şehri Yalta'da toplanmışlardır. Yalta Konferansı'nda gündemdeki konular arasında yer alan Nasyonal Sosyalist ideolojinin Almanya'nın sosyal, kültürel ve siyasi hayatından temizlenmesi hususunda devlet başkanları hem fikir olarak ayrılmışlardır. Almanya'nın rehabilitasyonu ve demokratikleşmesi için öncelikli adım olarak adlandırılan *Entnazifizierungsprozess*, yani ülkenin siyasi yapısının, sosyal ve kültürel yaşamının Nazi ideolojisinden arındırılması süreci ön görülmüştür. Üç devlet adamının aralarındaki anlaşma sonrasında aşağıdaki karar kabul edilmiştir:

Nasyonal Sosyalist Parti'ye katılan ve ufakta olsa görev alan üyeler, resmi ve yarı resmi kamu kurumlardan ve önemli özel şirketlerin sorumlu yöneticilik pozisyonlarından uzaklaştırılmalıdır. Bunlardan boşalan yerler, siyasi ve ahlaki özelliklerine göre Almanya'nın demokratik kurumlarının gelişimine katkıda bulunabilecek yeteneğe gerçekten sahip kişiler almalıdır.⁴⁸

Almanya'nın işgalinin ardından, galip devletler kendi aralarında Temmuz 1945'te ülke idaresini dört bölgeye ayırmıştır. Rus, Amerikan, İngiliz ve Fransız askerî idaresine geçen işgal bölgelerinde atılması istenen öncelikli adım, Yalta Konferansı'nda alınan kararların uygulamaya geçirilmesiydi. Bunun için Nürnberg'de kurulan uluslararası askerî mahkemede İkinci Dünya Savaşı'ndaki toplu ölümlerden sorumlu savaş suçlusu sivil bürokratlar ve ordu mensubu generaller ve subayların yargılamaları başlamıştır. Nürnberg yargılamalarıyla eş zamanlı olarak yürütülen Nazilerden

48 Wolfgang Benz, *Zwischen Hitler und Adenauer. Studien zur deutschen Nachkriegsordnung*, Frankfurt am Main 1991, s. 112.

arındırılma süreci kapsamında Almanya'nın tüm şehirlerinde kurulan mahkemelerde, hangi meslekten olursa olsun Hitler'in Nasyonal Sosyalist Parti'sinde üyeliği bulunan kişiler yargılanmaktaydı.

Yargılamaların cezai sonuçları, işgal bölgelerinin yönetimine göre değişkenlik göstermekteydi. Örneğin Fransa, İngiltere ve ABD'nin idaresindeki işgal bölgelerinin dava sonuçlarına göre yargılananların yaklaşık üçte biri beraat ederken yaklaşık 3 milyon 66 bin kişiden yalnızca 1667'ı aslî fail olarak tespit edilmiştir.⁴⁹ Buna karşılık, Sovyet işgal bölgesinde müttefiklerin Batı bölgesine kıyasla daha sıkı prosedürler uygulanmıştır. 1946'nın sonunda, yaklaşık 400.000 eski Nazi parti üyesinin eski mesleklerine dönmeleri yasaklanmıştır.⁵⁰

Basında, siyasette ve orduda meslek yasağı olanlar, temyiz mahkemelerinde karara itiraz ederek mesleklerine geri dönmeyi başarmışlardır. Basında, Hitler rejiminin sadık destekçisi 149 gazetenin Nazi geçmişiyle bilinen yaklaşık 500 üst düzey çalışanı, savaş sonrasında da mesleklerini devam ettirmiştir.⁵¹ Ordu mensuplarına verilen cezalara karşı itiraz hakkını kullanan ve birçok katliamdan sorumlu generaller de aklanmıştır. Bu generallerden biri de Hubert Lanz idi. Barbarossa Harekatı'nda Lviv'i işgal eden birlikleri komuta eden General Lanz, 1943'te Yunanistan'ın Kefalonya adasında silahsızlandırılan 5200 İtalyan askerin öldürülmesinden sorumlu tutulmaktaydı. Lanz, Nürnberg savaş suçları mahkemesinde Güneydoğu Avrupa'daki katliamlarını gerçekleştiren Alman generallere karşı yürütülen yargılama sonucunda 1947'de 12 yıllık hapis cezasına çarptırılmıştır. Fakat 1951'den cezası hafifletilerek hapisneden çıkmış hemen ardından da Federal Demokrat Parti'ye katılmış ve burada askerî

49 Justus Fürstenau, *Entnazifizierung. Ein Kapitel deutscher Nachkriegspolitik*, Berlin 1969, s. 228.

50 Wolfgang Benz, *Zwischen Hitler und Adenauer*, s. 115.

51 Peter Köpf, *Schreiben nach jeder Richtung. Goebbels-Propagandisten in der westdeutschen Nachkriegspresse*, Berlin 1995, s. 236-237.

ve güvenlik politikaları alanında danışmanlık yapmıştır. Hilmar von Mittelberger'in askerî arşivdeki terekesinde Hubert Lanz'ın 19 Kasım 1951 tarihli bir teşekkür mektubu bulunmaktadır.⁵² Lanz, von Mittelberger'e kendisi için kaleme aldığı ve tahliyesini destekleyici nitelikli uzman görüşünü içeren mektubu için teşekkür ettiği anlaşılmaktadır. Lanz'ı neden ve hangi argümanlarla savunduğuna dair her hangi bir bilgi yoktur.

Von Mittelberger savaş suçlusu meslektaşlarının aklanması için yardımını esirgemezken, Münih'teki Nazilerden arındırılma davasında 23 Haziran 1947 tarihli iddianamede ortaya konan savcılık suçlamalarına karşı kendisini savunmak zorunda kalmıştır. Hatıratında her fırsatta Nazi rejimi politikalarına mesafeli yaklaştığının altını çizen von Mittelberger, hakkında hazırlanan iddianameye göre söylemine zıt bir şekilde hareket ederek Şubat 1933'te İstanbul'a göreve başlangıcından yaklaşık 3 ay sonra Nasyonal Sosyalist Parti üyesi olduğu anlaşılmaktadır. Erken sayılabilecek dönemde gerçekleşen parti üyeliği, hakkında açılan davanın temel nedeni sayılmaktaydı. Partiye niçin erken dönemde üye olduğunun bir savunmasını mahkeme heyetine sunan von Mittelberger, olgunluktan uzak ve tecrübesiz kişilerin elinde bulunan parti yönetiminin Almanya'nın itibarını zedeleyici tutumuna bir son vermek ve onları tecrübesiyle etki altına alabilmek için İstanbul'da yaşayan bir çok saygın Alman ile eş zamanlı olarak partiye katıldığını aktarmaktadır.⁵³

Parti organizasyonlarına katılmaktan imtina gösterdiği gibi Birinci Dünya Savaşı'nda hayatını kaybeden Türk ve Alman askerler için düzenlenen anma töreninin parti tarafından organize edilmesine itirazı nedeniyle de partinin Türkiye temsilcisi tarafından Nasyonal Sosyalist ideolojiye yaklaşımı bakımından şüpheli kişi olarak damgalanmıştır. Bunun dışında Hitler'in Türkiye'de kalması

52 BArch-MA, N40/8, Hubert Lanz'ın von Mittelberger'e gönderdiği 29 Kasım 1951 tarihli mektup.

53 BArch-MA, N40/8, 26 Eylül 1946 tarihli yazı.

ile ilgili kararına uymaması ve akabinde İkinci Dünya Savaşı'nda aktif ordu hizmetinin dışında tutulması da yan yana gelince, von Mittelberger davadan bir ceza almadan kurtulabilmiştir.⁵⁴ Alman generalin davadan beraatına etkisi olabilecek bir diğer hadise, 1939'da İstanbul'da Hitler'in Nasyonal Sosyalist rejime son vermek amacıyla örgütlenen direniş hareketinin bir üyesi Carl Friedrich Goerdeler ile gerçekleştirdiği görüşmedir. Von Mittelberger, 20 Temmuz 1944'te Hitler'in sağ kurtulduğu suikastın destekleyicisi olarak yakalanan ve 2 Şubat 1945'de idam edilen Goedeler ile İstanbul'daki görüşmesini şu satırlarla anlatmaktadır:

Onu şahsen tanıımıyordum. Mayıs 1939'da beni arayıp, kendisiyle konuşup konuşamayacağımı sorduğunda daha da şaşırmıştım. Konuğum olarak, bana saatlerce süren bir görüşmede Almanya'daki durumun bir resmini çizdi. Anlattıklarına göre, iktidarının ilk yıllarında Hitler'in ekonomi danışmanıydı ve diktatörün tam güvenini kazanmıştı. Hükûmetin harcamaları çığ gibi büyüdüğünde Hitler'e yazdığı bir memorandumda, Nasyonal Sosyalist ekonomik sistemin muazzam tehlikelerine işaret etti ve bunun sonucunda bir kötümser olarak gözden düştü. Mevcut ekonomik politikaların kaçınılmaz olarak Almanya'nın yıkılışına neden olacağını vurguladı ve bu nedenle diktatörlük sistemini yıkmamanın bir yolunu bulmak acilen gerekiyordu. Hitler ve partisini iktidardan indirmek amacıyla ordunun yardımcı olup olmayacağı konusunda fikrimi sordu. Cevabım esas olarak aşağıdaki gibiydi: şiddetli bir darbenin başarısı için ön şartlar şu anda (ilkbahar 1939) mevcut değildir. Ülkenin silahlanması, Versailles'ın baskıcı zincirlerinden kurtuluş ve Hitler'in Chamberlain ile Münih'te yaptığı müzakerelerdeki dış politik başarıları, Alman halkının iç siyasi esaretinden çok daha önemlidir. Muhtemelen sivil çevrelerde olduğu gibi orduda da Hitler'in megalomanisinin Almanya'nın durumunda korkunç gelişmelere yol açacağından korkan deneyimli ve azimli kişiler bulunmaktadır. Ancak, hükûmete karşı

54 BArch-MA, N40/8, Mahkemenin 3 Kasım 1948 tarihli karar yazısı.

bir halk ayaklanması için yeterli geniş zemin yoktur. Ordu, 1934 yılında Röhm darbesinde SA'nın⁵⁵ Nasyonal Sosyalist sisteme karşı çıkma şansını kaçırdı. O sırada Hindenburg hâlâ hayattaydı ve ordu onun emirlerine uymaktaydı. Ancak mareşal hala çok önemli kararlar almak için çok yaşlıydı ve Hitler'in atanmasına katkıda bulunan ve ona en yakın olanlar, inandıkları gibi sistemde kendi çıkarlarına uygun bir şekilde değişiklik istiyorlardı. Ordunun onayı olmaksızın Hitler'e karşı gerçekleştirilecek her türlü ihtilal planı başarısız bir darbe olacaktır.⁵⁶

Yokluk Yıllarında Yardımına Koşan Eski Öğrencileri Türk Subayları

8 Mayıs 1945'te Alman ordusunun kapitülasyonun ardından geriye, taş taş üstünde kalmayan şehirler, savaş yorgunu halk ve Birinci Dünya Savaşı'ndan yaklaşık çeyrek asır sonra yeniden toparlanması gereken siyasi, askerî, ekonomik ve sosyal krizler içerisinde bir ülke kalmıştı. Ülkenin dört bir yanının müttefik birlikleri tarafından işgal edilmesiyle iyice bozulan tedarik zinciri, yiyecek sıkıntısı ve sefaleti de beraberinde getirmişti. Bunun yanı sıra Rusların hakimiyetine geçen ülkenin doğu bölgesinden Almanya'nın batısına göç etmek zorunda kalan milyonlarca insanın eklenmesi, insanların yiyecek bir şeyler bulmasını ve hayatta kalmasını oldukça zorlaştırmaktaydı. Doktorundan, mühendisine, öğretmeninden subayına, meslek sahibi olsun veya olmasın toplumun tüm kesimi savaş sonrası sefaleti en derinden yaşamaktaydı.

Savaş sonrası yıllarda bir de kalp damarı tıkanıklığıyla baş gösteren sağlık sorunları eklenen von Mittelberger, ölümüne kadar oldukça zor günler geçirmişti. 1945-1951 yılları arasında altı yıl boyunca yurtdışından dostları, eski öğrencileri ve yakınlarından

55 Sturmabteilung, Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin yarı askerî milis kuvveti olarak 1920'de kurulmuştur.

56 BArch-MA, N40/12, s. 331-332.

aldığı yardım paketleriyle hayatını idare etmekten başka bir çaresi yoktu. Ömrünün son yedi yılını nisbeten daha rahat geçirmesinin önündeki en büyük engel ise, Nazilerden arındırılma davasında mahkeme tarafından bankada bulunan tüm mal varlıklarına tedbir konulması ve bu yasağın 1951 başına kadar kaldırılmamış olmasıydı. Ücret karşılığında Amerika Birleşik Devletleri'nde günlük Almanca yayınlanan *Abendpost* gazetesinde Türkiye hakkında iki haftada bir köşe yazısı kaleme alma planı ise Nasyonal Sosyalist Parti üyeliği ve devam eden mahkeme süreci nedeniyle Bavyera eyaletinin idaresini elinde tutan Amerikan askerî yönetimi tarafından engellenmişti.⁵⁷

Yüksek yaşı ve sağlık sorunları nedeniyle gazetelerde ara ara yazı yazmak dışında farklı bir alanda çalışma imkânına sahip değildi. Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan tanıdıklarının desteği, von Mittelberger ve ailesini bir müddet ayakta tutmaya yardımcı olmuştu. New York'ta yaşayan bir dostu olan Dr. M. Strauss'un gönderdiği paketin Almanya'da tedariki mümkün olmayan ve yüksek fiyattan alınabildiği varsayılacak her türden malzemeyi içerdiği görülmektedir. Strauss, von Mittelberger ve eşine elde çorap ve kazak dokuması için yün iplik ve lastik de dahil sabun, şeker, kahve ve yağ gibi temel ihtiyaç malzemelerini içeren paket hazırlamıştır.⁵⁸ Bu örnek dahi savaş sonrasında Almanya'nın nasıl bir sefalet sürüklendiğini yeterince anlatmaktadır.

General von Mittelberger'in maddi sıkıntı içerisinde bir yaşam sürdürdüğü ve dışarıdan gönderilen yardımlara ihtiyaç duyduğu haberine kayıtsız kalmayan Kara Harp Akademisi'nde 1937 yılında eğitim verdiği 3.sınıftan eski öğrencileri de Alman generalin yardımına koşmuştur. Bahsi geçenler, İsviçre'nin Bern şehrinde bulunan Türk konsolosluğundan askerî ataşe Yarbay

57 BArch-MA, N40/8, 20 Şubat 1947 tarihli mektup.

58 BArch-MA, N40/8, 7 Temmuz 1947 tarihli mektup.

Neşet Cantay⁵⁹ ve Türkiye'nin Washington'daki büyükelçiliğinde görevli askerî ataşe idi.⁶⁰

Zor geçen yıllarında Alman generale uzun süre yardımlarını esirgemeyen Türk Genelkurmayı da 1948 başından itibaren yaklaşık bir buçuk yıl boyunca aylık düzenli olarak gıda ve giyecek eşya desteğinde bulunmuştur. Alman generale ulaştırılan yardımlar doğrudan Türk Genelkurmayı yetkilileri tarafından Türkiye'den gönderilmiyordu. Savaş sonrasında *CARE Paket* ismiyle anılan ve ABD'de çeşitli hayır kurumları tarafından oluşturulan yardım organizasyonu, Amerikan devletinin de desteğiyle Avrupa ülkelerine uçak yoluyla yardım paketleri ulaştırmaktaydı. Türkiye ile Almanya arasında ikili ilişkilerin Ağustos 1944 kopması ve iki ülke arasındaki ulaşım bağlantılarının devre dışı kalması nedeniyle Almanya'ya yardım paketi göndermek imkânsızdı. Bulunan çözüm

ABD'den gelen Care yardım paketlerinin Almanya'da dağıtımı (1946).

59 BArch-MA, N40/2, 27 Kasım 1947 tarihli mektup.

60 BArch-MA, N40/2, 16 Ağustos 1947 tarihli mektup.

CARE Paket organizasyonundan ücreti karşılığında ihtiyaç malzemelerinin satın alınması ve ABD'den Almanya'ya ulaştırılması idi.

Vefakâr Türk meslektaşları ve eski öğrencilerinden aldığı yardımın Alman generali duygusal bakımdan oldukça etkilediği, kaleme aldığı teşekkür mektuplarına yansımaktadır. Von Mittelberger Türk Genelkurmayına gönderdiği 15 Temmuz 1949 tarihli mektubunda içinde yaşadığı minnet duygusunu şu sözlerle kaleme dökmüştür:

Türk dostlarım, bir buçuk yıldan uzun süredir çok değerli yardımlarıyla benim gibi Nasyonal Sosyalizm ile hiç bir bağı olmamasına rağmen düzenli gelirden yoksun ve emekli maaşı olmayan yaşlı bir Alman subayı ziyadesiyle sevindiriyorlar. Böylesi bir durumda, Türk dostlarımin bana ve aileme eşi benzeri olmayan şekilde sürekli ulaştırdıkları yardımlar, yaşamımızı sürdürmek için oldukça önem arz etmekteydi. Bunu, son birkaç ay önce başarıyla gerçekleşen zorlu ameliyatın fiziksel sonuçlarını atlatmama yardımcı olan Washington'daki askerî ataşenin gönderdiği gıda yardım paketiyle, en güçlü şekilde hissettim. Minnet borcum o kadar arttı ki, Türk Genelkurmayından subaylarının nezaketini ve fedakârlığını kabul edilebilir ölçülerden çok daha fazla kullandığım için kendime sitem ediyorum. Bunun karşılığında hiçbir şey yapamayacağım düşüncesinin yanı sıra Türk arkadaşlarımin benim için fedakârlık yapmalarına cevap vermeye devam edip edemeyeceğim sorusu beni düşündürmektedir.

Benim gibi bir ihtiyar Alman subay, bu kadar zorlu zamanda hayatı hâlâ yaşanmaya değer görünüyorsa, bunu her şeyden önce Türkiye'de beni unutmayan değerli dostlar edinmeme borçluyum. Bunun için kalbimin en derinliklerinden teşekkür etmek, kendi adıma bir ihtiyaç ve onur görevidir. Uzun süren askerlik hayatım boyunca birçok farklı sorumluluk alanım oldu. En güzel ve değerli mesleki anılar ise, Türkiye'de öğretmenlik faaliyetimin geçtiği yıllarda saklı idi. Bu yüzden düşüncelerim sık sık ikinci duygusal vatanımın güzel diyarında bulunmaktadır. Bundan dolayı burada imkânlar el verdiği

ölçüde en kalbi ve derinden dileklerimle, vatan sevgisi, askerlik görev bilinci ve yardımseverliğin başka hiçbir ulusta böylesine yer edinmediği ülkedeki olayların gelişimini yakından takip etmekteyim.⁶¹

61 BArch-MA, N40/2, 15 Temmuz 1949 tarihli mektup.

5. BÖLÜM

VON MITTELBERGER'İN ANILARINDA YENİ TÜRKİYE VE LİDERLERİ

Alman General von Mittelberger, ilgili belgelerde yalnızca askerlikle ilgili bilgileri ve hatıralarını anlatmıyor. Görev süresince Türkiye'de şahit olduğu hususlara da değiniyor. Özellikle de Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde Türkiye'de bulunması bu tespitlerini önemli kılıyor. Bir yabancıнын gözünden bu sürecin takip edilmesi bazı yeni bilgileri ve yorumları temin edecektir.

Türk Ordusu ve Kurmayları Hakkındaki İzlenimleri

Von Mittelberger, Harp Akademileri Komutanı Ali Fuat Erden ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak ile Türkiye'de geçirdiği zaman içerisindeki münasebetleri ve Türk kurmaylar hakkındaki izlenimlerini hatıratında paylaşmaktadır. Almış olduğu yüksek eğitimin dışında Almanca ve Fransızcaya hâkim olan Harp Akademileri Komutanı Ali Fuat Erden ile görevi boyunca irtibat halinde olan von Mittelberger, Türk komutanın mesleki bilgi ve birikiminin yanı sıra yüksek çalışma azmi, işini severek ve titizlikle yapması sebebiyle, Harp Akademilerindeki eğitmen subaylar ve öğrenciler tarafından rol model biri olarak kabul gördüğünün altını çizmektedir. Von Mittelberger'e göre Erden, genelkurmayın farklı kademelerinde görev alması nedeniyle iyi bir genel askerî bilgisi ve büyük bir organizasyon deneyimi edinmiştir. Bir askerî planın zayıf ve hatalı

yönlerini anında sezme yeteneğine ve keskin ve eleştirel bir zekâya sahip olması, Erden'i diğer meslektaşlarıyla kıyasla daha ön plana çıkartmaktadır.

General von Mittelberger, yüksek seviyede eğitim veren kaliteli bir kurum olarak tanımladığı Harp Akademileri kütüphanesinin kendisini de şaşırtacak derecede, öğretmenler ve öğrenciler için oldukça zengin ders kitaplarına sahip olmasını, Erden'e borçlu olduğunu da aktarmaktadır. Erden'in ona karşı gösterdiği yüksek güven ve olgun davranış, yabancı bir orduda yerine getirdiği görevi daha da kolaylaştırdığını da zikrediyor.¹ İstanbul'da geçirdiği yıllarda Erden ile uyumlu bir çalışma ortamında bulunan Alman General, kültürel farklılıklara dayandırdığı hatalardan detaya inmeden bahsetmektedir:

General (Erden) ile çalıştığım yıllar içerisinde, onunla hemen hemen her gün irtibat halindeydim. Öyle ki, Harp Akademileri ve orduyu ilgilendiren meselelerde görüşümü ve düşüncemi almadığı konu yoktu. Önerilerimin yerine getirilmesi konusunda oldukça açıktı. Her şeye rağmen gereksiz yere büyütülen, fakat benim sebep olmadığım, anlaşmazlıkların da engellenemediği oluyordu. Nitekim Türkiye'deki her yabancı gibi ben de görev yaptığım ülke ve halkının hususiyetleri ile uyumlu olmayan taleplerde bulunmak hatasına düşmekteydim.²

Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'a, Türkiye'de karşılaştığı ve çalıştığı generaller içerisinde ayrı bir parantez açmaktadır. Görev süresince sık sık görüştüğü Fevzi Çakmak ile Türkiye'ye gelişinin hemen akabinde tanışan Alman generalin bilgi ve tecrübesinden Türk Genelkurmayı da faydalanmıştır.

Von Mittelberger, sahada bir hafta süren ve taktik konuları içeren talimlerde Fevzi Çakmak'ın kendisini ve çalışma metodunu daha yakından gördüğünü, o günden beri Genelkurmay Başkanı'nın

1 BArch-MA, N40/12, s. 299.

2 BArch-MA, N40/12, s. 299.

güvenini ve saygısını kazandığını ve bu güveni Türkiye’de bulunduğu yıllarda sürekli hissettiğini aktarmaktadır. Buna örnek olarak, yönettiği askerî tatbikatlara Genelkurmay Başkanı’nın iştirak etmesini ve ülke sınırlarının savunması ve ordunun ihtiyacı olan silah ve teçhizat ile alakalı konularda fikir alışverişinde bulunmalarını sıralamaktadır. Bunun kendisi için her zaman avantaj teşkil etmediğini hafif ironiyle karışık bir tonda açıklamaktadır: kendisini onurlandıran bu güven, çalışmalarının gece yarılara kadar uzamasını, hatta sayısız geceleri masa başında kitap yazarak geçirmesine neden olmuştur. Mareşal Çakmak’ın isteği üzerine verdiği konferanslar, dersler, genelkurmay gezileri ve yönettiği stratejik tatbikatların son cümlesine kadar Türkçeye tercüme edilmesi ve yayımlanarak ordu hizmetlerinde kullanılması, Alman generali yoğun bir çalışma temposuyla karşı karşıya bırakmaktaydı. Almanya’ya geri döndüğünde, verdiği derslerden oluşan yaklaşık 50 ciltlik bir külliyyatın yazarı olduğunu iddia ediyor. Bu da onun, kendi yorumuyla Türkiye’nin en *verimli* askerî yazarı olarak ön plana çıkmasını sağlamaktaydı.³

Fevzi Çakmak hakkındaki düşüncelerini şu cümlelerle noktalamaktadır:

Mareşal Çakmak, Türk ordusu içerisinde büyük bir üne sahipti. Atatürk’ün son derece değerli Genelkurmay başkanı olarak yeni Türkiye’nin inşasında en önemli katkıyı sunanlardandır. İyi yürekliliği ve dostane yaklaşımı ile emrindekilerin sevgisini kazanmıştır. Doğru veya yanlış hiç de azımsanmayacak sayıda kişiden birçok yüksek rütbeli subaylar hakkında eleştiriler duymama rağmen Mareşal hakkında hiçbir zaman hoş olmayan tek bir kelime duymadım.⁴

3 BArch-MA, N40/12, s. 300.

4 BArch-MA, N40/12, s. 300.

Türk Ordusu Hakkındaki Görüşleri

Harp Akademileri komutanı Ali Fuat Erden ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak hakkında olumsuz bir yorum aktarmamakta imtina gösteren von Mittelberger, Türk ordusu ve askeri hakkındaki gözlemlerinde ise tam tersi bir tutum içerisinde. Alman generalin Türk askerî birlikleriyle doğrudan teması olmasa bile, uzun yıllar boyunca eğitmeni olduğu ve aralarında generalliğe kadar yükselen kurmay subaylar gibi yüzlerce subay üzerinden edindiği tecrübeler sayesinde, Türk ordusunun zihinsel ve yapısal durumu hakkında yeterli derecede bilgi sahibi olmuştur.

Tarih boyunca asker bir millet olan Türklerin ana vatanında, kendisini eski bir asker olarak yabancı hissetmediğinin altını çizen von Mittelberger'in özelde Harp Akademilerinde ve genelde ise ordu içerisindeki gözlemlerinden yola çıkarak paylaştığı tecrübelerinden ilki, teorik bilgilere atfedilen önemden dolayı, teorik bilginin pratiğe aktarılmasının ordu içerisinde geri planda kalmasıdır. Eleştirel yaklaştığı bir diğer olumsuz tespitinde ise basit gibi gözükken stratejik sorunların büyük fantezilerle çözme isteğinin, Türkler gibi Almanlara da verdiği ağır kayıplara atıfta bulunmaktadır. Von Mittelberger göre, Adolf Hitler'in Sezar vari bir tavırla İkinci Dünya Savaşı'nda Alman ordusunun tecrübeli generallerinin uyarılarını göz ardı ederek uygulamaya geçirdiği savaş planı, Almanya'nın askerî çöküşünü hazırlamıştır. Alman General, Enver Paşa'nın çevresindeki generallerin uyarılarını dinlememesi ve Doğu Anadolu bölgesinin çetin kış koşullarını ve kısıtlı lojistik destek imkânlarını hesaba katmaksızın ordu birliklerini Rusya'ya karşı savaşa göndermesini, benzer yanlış stratejik hatanın bir yansıması olarak yorumlamaktadır. Bu bağlamda İsmet Paşa ile aralarında geçen bir konuşmayı aşağıdaki satırlarda aktarmaktadır:

1937 yılında eski Cumhurbaşkanı, General İsmet İnönü ile bir toplantı vesilesiyle bir araya geldiğimizde, öğrencilerimin strateji alanındaki yeteneklerini vurguladığım ve aynı zamanda öğrencilerimde sıkça ortaya çıkan dizginlenmiş abartılı savaş

planlarının tehlike arz ettiğini bildirdiğimde, benim bu çekincemi tamamıyla onayladığını, fakat Türk halkının kanının çokça akmasına sebep olan böyle bir yaklaşıma, eğitimlerimde kararlı bir şekilde karşı çıkmam tavsiyesinde bulundu. Genel olarak bilindiği üzere Doğu toplumlarının yaşamında hayal gücü, bizim toplumumuza kıyasla daha fazla yer edinmiştir. Soğukkanlı değerlendirme, askerî sorunlar konusunda başarıya giden yolun en önemli ön koşullarındandır.⁵

Planlı bir organizasyon için eksiklikleri olan Türklerin bir doğaçlama ustası olduğuna dikkat çeken von Mittelberger, orduda organize olmanın hayati bir önem arz ettiğini belirterek, subay ve generallerin katıldığı Genelkurmay gezileri ve stratejik tatbikatlarda bu sorunu sıkça gözlemlediğinden bahsetmektedir.⁶ Ordudaki organizasyonla bağlantılı sorunların dışında, teknik donanım ve teçhizat bakımından dönemin teknik gelişmeleri kapsamında değerlendirildiğinde, modern silahlara sahip orduların çok gerisinde bulunduğunu ve bu konuda ordunun gelişim kaydetmesinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Ordunun ihtiyaç duyduğu silah ve teçhizatın tedarikinde yabancı ülkelere bağlı olmasına ve teknik konulardaki bilgisi oldukça sınırlı olan askerî personelin daha çok gelişim kaydetmesinin önemine dikkat çekmektedir.⁷ Von Mittelberger'in Türk ordusunda eleştirdiği bir diğer konu, *sorumluluğu üzerine almak* konusunda Osmanlı döneminden Cumhuriyet'e miras kalan alışkanlıklardır:

Doğu insanının ihmalkarlık ve düzensizliğe olan eğilimi, eski Türk ordusunda güçlü bir şekilde yer edinmişti. İnisiyatif ve sorumluluğu üzerine alma yetisi Osmanlı ordusunda subay eğitiminin temel taşlarından biri değildi. Subaylar ve askerler genellikle kendilerine dar çerçevede tanımlanmış emirlerle göre hareket etmek zorundalardı. Emirler olmadığında ise kendi sorumluluğu ile alınmış karar çıkmazdı. Üstün belki

5 BArch-MA, N40/12, s. 303-304.

6 BArch-MA, N40/12, s. 304.

7 BArch-MA, N40/12, s. 315-316.

de onaylamayacağı karara göre hareket edememek, inisiyatif almanın önündeki en büyük engeldi. Buna uygun şekilde abartılı gözetim sistemi ve üstün en küçük ayrıntıya karışmasının da eklenmesi, alttakilerin sorumluluk olma iradesinin önüne geçmekteydi. Türkiye'deki görevime başladığımda, genç Türk ordusuna oldukça yeni bir ruhun nüfuz yer edindiğine şahitlik etmekteydim. Başarılı Bağımsızlık Savaşı, orduyu devrim niteliğinde etkiledi ve ordu birliklerinin kendi gücüne olan inancını tazeledi. On yıllık eğitim çalışması, doğal olarak halk karakteri ve yaşamının köklerine kadar sirayet etmiş ve yüzyıllara kadar dayanan eksikliklerin üstesinden gelinmesi için yetersizdi. Fakat bilginin ve iradenin olduğu yerde de bir çıkış yolu hep vardır.⁸

Alman general, *kurmay subay adayları özellikle de öğrenci subayları sistematik bir çalışma ile modası geçmiş fikirlerin prangalarından kurtarmak ve onlara modern ordunun ruhu ve zor durumda anavatanlarını savunabilecek kabiliyeti aktarabilmeyi* Türkiye'deki çalışmalarında takip ettiği yol olarak tanımlamaktadır.⁹ Alman Genelkurmayında eğitimlerde, kurmay gezilerinde, taktik ve stratejik tatbikatlarda uzun yıllar içerisinde edindiği bilgi ve tecrübelerinden yararlandığını aktaran von Mittelberger, bu konuda Türk ordu eğitimcilerinin Almanya'daki eğitimcilerin şartlarına kıyasla geri kalmış olduğunu aktarmaktadır. Bu durumu açıklarken yeni ordunun Osmanlı ordusundan eğitim materyali ve deneyim olarak hiçbir şey almadığını iddia etmektedir.¹⁰

Von Mittelberger'in hatıratında tespit edilebilen tek olumlu yorum ise, öğrencilerinin askerî tatbikatlarda arazi tespiti ve alanın askerî taktik açısından değerlendirilmesinin yanı sıra arazi şartlarına çok çabuk uyum sağlaması konusunda başarılı olduklarıdır. Alman general, öğrencilerinde gözlemlediği bu becerileri, onların doğa ile olan yakın bağı ve Türklerin eski zamanlardan gelen göçebe

8 BArch-MA, N40/12, s. 302.

9 BArch-MA, N40/12, s. 302.

10 BArch-MA, N40/12, s. 304-305.

kültürüne sahip olması üzerinden izah etmektedir.¹¹ Türk ordusundaki kurmay subay kadronun birkaç hafta süren gezilerine de katılan Alman generalin dikkatini çeken bir diğer husus, dini vecibeleri yerine getirme hususunda yüksek rütbeli subayların gösterdikleri hassasiyettir. Von Mittelberger, Türk subayların *Kuran'da öngörülen saat aralığında çantalarındaki seccadelerini açıp üzerinde jimnastik egzersizleriyle bağlantılı namazlarını kılmalarının* kendisini oldukça etkilediğini aktarmaktadır.

Atatürk ve İnönü Hakkındaki İzlenimleri

Hatıratını 1940'lı yılların sonunda yazmış olma ihtimali yüksek olan von Mittelberger, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Türk siyasetinde yaşanan gelişmeleri Türk ordusundan eski meslektaşları ve Alman basını üzerinden yakından takip etmekteydi. Alman general, Türk siyasal sisteminin gelişim sürecini Atatürk ve İnönü dönemleri olmak üzere iki dönem şeklinde anlatmaktadır. Cumhuriyet'in de kuruluş sürecini teşkil eden Atatürk dönemi hakkındaki tespitleri şu şekildedir:

Türkiye Cumhuriyeti otoriter bir tek parti devleti olarak kuruldu. Kendini, demokratik olarak adlandırsa da; hiçbir zaman olmadığı gibi bugün de Batı Avrupa modelinde bir demokrasi değildir. Atatürk, Türkiye'nin devrimi için ülkenin iktidarındaki tek parti olan Cumhuriyet Halk Partisi'ni kurdu. Cumhurbaşkanı, aynı zamanda bu partinin de lideriydi. Türk parlamento seçimlerini yaşadım; bu seçimlerde yalnızca Cumhurbaşkanı'nın onayını alan adaylar katılmaktaydı. Atatürk yönetiminde geçici de olsa kimi parti üyesi olmayan adayların milletvekili seçimine katılması onaylandı. Bu deney başarısızlıkla sonuçlandı.

Devamında kendisinin de görev yapmaya başladığı ikinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü dönemi hakkında değerlendirmeler yapmaktadır. Atatürk döneminin bir devamı olarak gördüğü bu süreç hakkındaki tespitler şöyledir:

11 BArch-MA, N40/12, s. 304.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü yönetiminde tek parti sistemine dayanan yönetimin otoriter karakteri muhafaza edildi; fakat bunu gözle görülür şekilde hafifletti. Yeni kurulan Demokrat Parti'ye parlamentoya giden yol açıldı. Politik ve ekonomik hayatın liberalleştirilmesi, bu partinin öncelikli amacıydı. Aynı amaç birçok bakımdan Cumhuriyet Halk Partisi'nin düşünce ve planlarına dayandığından dolayı, bu yeni partiyi Batı Avrupa tarzında bir muhalefet partisi olarak değerlendirmek mümkün değildir. Atatürk'ün ölümünün ardından kısa da olsa sol eğilimli partilere izin verildi. Fakat sosyalist partiler kısa süre sonra yeniden yasaklandı. Her türlü komünist hareket geçmişte olduğu gibi bugün de en sert cezalar ile bastırılmaktadır. Komünizm, Sovyet emperyalizmi ile bağlantılı görülmektedir. Türkiye, sosyalist propaganda için uygun toprak değildir; sosyal farklılıklar daha az keskin ve sınıf farklılıkları Batı Avrupa ülkelerine kıyasla çok daha az hissedilmektedir.¹²

Yazarın tespitlerinde dikkat çeken ayrıntı, kendisinin de sıcak bakmadığı sol eğilimli partilere ve kominizme karşı Türkiye'deki müdahaleleri dolaylı da olsa tasvip etmesidir. Özellikle de dönemin Almanya'sında da ilginç bir şekilde bariz bir sol karşıtlığı vardı. Von Mittelberger, bu anlamda paralel bir görüşe sahip olduğu anlaşılıyor.

Mustafa Kemal Atatürk ile 1934 yılında İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi'nin Harp Akademilerini ziyareti sırasında kısa bir görüşme yapan von Mittelberger, Atatürk ve dönemi hakkında uzun değerlendirmeler yapmaktadır. Türkiye'de bulunduğu yıllarda sıkça *Nazi Hitler sistemi* ile Atatürk'ün *mutlakiyetçi rejimi* arasındaki farkı kendi kendine sorduğunu söyleyen von Mittelberger, Atatürk'ü ve Hitler'i kurdukları ve yine kendilerine yüksek sadakatle bağlı partilere dayanan ve devlet hayatında sadece kendi iradelerinin varlığı kabul gören *otoriter lider* olarak tarif etmektedir. Bunun yanı sıra iki yönetim sisteminin iç dinamikleri hakkında daha fazla bilgi sahibi oldukça bunun sadece dışarıdan görünen bir benzerlik olduğu ve aslında lider odaklı *iki otoriter* sistemin pek de ortak özelliklerinin olmadığına vurgu yapmaktadır. İki devlet adamı

12 BArch-MA, N40/12, s. 314-315.

arasındaki en önemli farkın; iki liderin geçmişleri, iktidara çıkış süreçleri ve iktidarı ele alış biçimlerinde kendini gösterdiğini iddia ederek tespitlerini önce Hitler'le şöyle devam ettirmektedir:

Hitler hiçbir zaman demagogik parti liderliğinden devlet adamlığına geçememiştir. Onda, böyle bir durum için gerekli şartlar da eksikti. O, iyi bir eğitim ve tarih bilgisinden mahrum, halkın kabiliyetinin sınırları hakkında fikir sahibi olmayan bir hayalperestti. Fikirleri gibi yaptıkları da uçuk ve karmaşıktı. Ahlak duygusundan uzak, psikopat bir zorbaydı.

Hitler hakkındaki bu ağır tespitlerinin ardından Atatürk'le ilgili değerlendirmeleri daha farklı olarak şöyle dir:

Atatürk, liderliğini demagoji ve yalan propaganda ile değil, aksine gerçekleştirdikleri ile kazandı. O, çok büyük bir devlet adamıydı. Elindeki gücün farkında olan, sağlam iradeli, cesaretli ve şaşmaz bir görüş kabiliyetine sahip, tedbirli biriydi. Ekseriyeti ruhsal ve etik değerler bakımından düşük seviyede ve sahip oldukları eğitim düzeyi, kabiliyetleri ve karakterleri bakımından hak etmedikleri makamları işgal eden Nazi ileri gelenleriyle karşılaştırıldığında, yanındaki çalışma arkadaşları ahlâk sahibi ve entelektüel elitlerden oluşmaktaydı. Atatürk halkının kurtarıcısı olarak ülkenin içerisinde bulunduğu büyük aciliyetten ötürü meydana gelen hadise sonucunda lider olmuştur. Hitler ise kelimenin tam anlamıyla gaspçıydı. İktidara çıkışı ve ülke yönetimi anlayışı, ülkenin içinde bulunduğu durumun gerekliliğinden ziyade, popülist liderliğin, delilik boyutlarına varan vahşi kibrin ve hayal bile edilemeyecek ahlâksızlığın sonucudur. Halkı çöküşten kurtarmak ve sağlıklı bir devlet kurmak için Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı sonunda bulunduğu durumdan ancak kararlı ve zeki otoriter bir liderin çıkış yolu kurtarabilirdi. Türk halkının çoğunluğu bu durumu gördü ve baskı ve zorlama olmaksızın, içten gelen bir inançla liderini takip etti.¹³

Alman generalin bu ifadelerinin üzerinde durulması gereken husus, onun iki ülkede gerçekleşen siyasi süreçler hakkında tarihi

13 BArch-MA, N40/12, s. 315-316.

gerçeklerle örtüşen tutarlı bilgileridir. Hitler ve onun yönetim tarzını ortaya koyarken nefret derecesine varan üslubu savaş sonrası yaşadığı hayal kırıklığı ve hatıratında sıkça rastlanan şekilde, kendisini Nazi karşıtı olarak konumlandırma çabasının bir yansıması olarak yorumlanabilir. Von Mittelberger Almanya'dan aktardığı örnekle, Türk ve Alman siyasal sistemini şu satırlarla karşılaştırmayı sürdürmektedir:

Fakat onun yönetiminde biz Almanların yaşamak ve tecrübe etmek zorunda kaldığımız boyutta bir zulüm ve jurnalcilik sistemi hiçbir zaman olmadı. Onun iradesine bağlı olmasına rağmen, devletin işleyişinde parlamentoya önemli görevler düşmekteydi. Türk parlamentosu, Nazi rejiminin Alman meclisi gibi gülünç derecede sesi kesilmiş, sahte bir parlamento değildi. Halkın temsilcileri, engelsiz ve tehlikesiz şekilde konuşma imkânı bulmakta ve hükûmet kararlarına karşı açıktan değerli uyarılarını yapabilmekteydi. Kimi yolsuzluklar da bu şekilde ortaya çıkarıldı. Halkın temsilcilerine böylesine serbest ifade imkânı sağlandığı ve basın da bizdeki gibi üniformalı olmadığı ve köleleştirilmediği için, Türkiye'deki otoriter idari yapı halkın çoğunluğu tarafından baskı ve insan haklarının sınırlanması olarak algılanmamaktadır.¹⁴

Hitler iktidarının baskıcı ve şiddette sınır tanımayacak şekilde uyguladığı yönetim pratiği, aksinin savunulamayacağı tarihi dayanakları olan bir gerçektir. Örneğin sıkı şekilde kontrol altında tutulan Alman basını, Nazi propagandasının yegâne dayanağı olduğundan Joseph Goebbels'in yönetimindeki Propaganda Bakanlığı'nın onayından geçmeyen haberlerin gazetelerde yayınlanması neredeyse imkânsızdı. Basında sansür konusunda Türkiye örneğine baktığımızda, İkinci Dünya Savaşı'nda basın üzerinde dönemsel şartlara göre değişen bir baskı olmakla beraber, Türkiye'de barış yıllarında Hitler rejimiyle kıyaslanmayacak derecede oldukça renkli bir basın yayın hayatı sürmekteydi.

14 BArch-MA, N40/12, s. 316.

SONUÇ

İmparatorlukta yaşanan toprak kayıplarını askeri açıdan değerlendiren Osmanlı sultanları, çözülmenin önüne geçmek amacıyla ordunun yenilenmesini ve bu bağlamda yabancı subayların tecrübelerinden faydalanılması yolunu seçmiştir. Askeri reformların son yüzyılında özellikle Harp Akademileri ve kara birliklerin düzenlenmesinde ilk olarak Sultan II. Mahmud devrinde Helmut von Molte ve ardından Sultan II. Abdülhamid döneminde Colmar von der Goltz Paşa ile Prusya tarzında reformlar gerçekleştirilmiştir. Reformlar sonucunda Alman etkisine giren Mekteb-i Erkân-ı Harbiye'den mezun olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosu da Milli Mücadele'nin ardından ordunun eğitim kurumlarının yeniden düzenlenmesi ve teorik ve pratik eğitim vermeleri için İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar Alman subaylardan istifade etmiştir. Yaklaşık bir asrı geçen Alman geleneğinin Osmanlı/Türk ordusundaki son temsilcisi Alman General Hilmar von Mittelberger olmuştur.

Von Mittelberger, Türk ordusu ve Harp Akademilerinde görevli Alman eğitimci içerisinde kıdem bakımından en rütbelisi ve en sonuncusudur. 1925-1939 yılları arasında Kara ve Deniz Harp Akademilerindeki çeşitli rütbelerden yaklaşık 30'un üzerinde Alman subay içerisinde, geriye bıraktığı onlarca ders kitabı ile Türk ordusunun kurmay subaylarının yetiştiği Kara Harp Akademisi'nin eğitim hayatında müstesna bir konuma ulaşmıştır. Bunun yanı sıra Türk ordusunun kurmay kadrosu ve eski öğrencileri ile İkinci Dünya Savaşı yıllarında ve sonrasında devam ettirdiği dostane münasebetleri, onu diğer Alman danışmanlardan farklı kılmaktaydı.

1878 doğumlu von Mittelberger, 75 yıllık yaşamına 19. ve 20. yüzyıl Alman tarihinin radikal değişimlerinin yaşandığı önemli anları sığdırmıştır: çocukluk yıllarında Kanzler von Bismarck'ı görmüş, genç subaylık yıllarında Kaiser II. Wilhelm'in emperyal politikaları

sonucu kendini bir anda Birinci Dünya Savaşı'nda farklı cephelerde bulmuştur. Emekli generallik döneminde ise Hitler'in abartılı askerî planlarının sonucunda mağlup olan Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim oluşuna şahitlik etmiştir. Nihayetinde 1945 sonrasında ömrünün son yıllarında uzun süren savaşın olumsuz etkileriyle yüzleşmiştir. Alman tarihinin zirve ve dip noktalarına yakından şahitlik etmesi, onun yaşam tecrübesini göstermesi açısından oldukça anlamlıdır.

Von Mittelberger, Münih'te Bavyera ordusu mensubu babanın bir oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Alman eğitim sisteminin en iyi lisesi konumundaki Gymnasium'u başarıyla tamamladıktan sonra yüksek hedeflerin peşinde, ordudaki kariyer basamaklarını tek tek çıkmak için Harp Akademisi'nden mezun olmuştur. Zorlu bir mesleki eğitimin ardından Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa'ya karşı yürütülen Batı cephesinde ve Rusya'ya karşı savaşılan Doğu Cephesi Galiçya'da kurmay subay olarak görev yapmıştır. Savaşın bitiminde yaklaşık altı ayı bulan esaret sonrası geri döndüğü Bavyera'nın Bayreuth şehrinde alay komutanlığı görevi esnasında Hitler ve beraberindekilerin darbe planı yaptığı yönündeki istihbarata ulaşmıştır. Bavyera eyalet komutanı Otto von Lossow'u da haberdar etmesiyle darbe girişiminin engellenmesinde verdiği katkı, savaş sonrası yaşamından gururla bahsettiği bir olaydır.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından emekli olduğu 1933 başına kadar üstlendiği farklı görevleri nedeniyle birçok kez şehir değiştirmek durumunda kalmıştır. Bu zaman diliminde Kassel'deki 2. Ordu Birliği'nde, birlik eğitimi ve savunma konularını içeren dersler vermiştir. Türk Harp Akademisi'nde verdiği eğitimlerin alt yapısının Kassel'de 1925 ve 1926 yıllarında düzenlediği general gezileri ve taktik ve strateji içerikli manevralarda edindiği tecrübelerle dayandığından bahsedebiliriz. Emekliliğinin öncesindeki son beş yılda ise Alman ordusunun teşkilatlanma biriminde yönetici olarak görev yapmıştır. Görevi icabı yılda yaklaşık iki kez Rusya'ya giderek Rus ve Alman orduları arasında 1920-1933 yılları arasında gizlilikle sürdürülen panzer geliştirme projesinin son durumunu görmek için yerinde incelemelerde bulunmuştur.

Bunun dışında 1929-1932 yılları arasında Alman askerî okullarının müfettişliği görevini icra etmekteydi. Dresden, Hannover, Münih ve Jüteburg şehirlerinde farklı alanlarda eğitim veren okulların müfredatı ve eğitmen subayların teftişi, sorumluluk alanları arasındaydı. Mareşal Wilhelm List, Erwin Rommel ve Georg von Küchler gibi İkinci Dünya Savaşı'nda Alman ordusunun ün kazanmış generalleri, von Mittelberger'in yöneticisi olduğu askerî okulların eğitmen kadrosunu oluşturmaktaydı. Alman general, Ocak 1932'de tümgeneralliğe yükselmiş ve bir yıl sonra Hitler'in iktidara geçtiği günlerde kendi isteğiyle Alman ordusundan emekliliğini istemiştir.

Emeklilik yıllarında Alman ordusunda edindiği tecrübelerini aktaracağı bir yolu seçmiştir. Bu bağlamda Bavyera'da sakin bir emeklilik hayatını tercih etmeyerek yeni bir meşguliyet arayışında olduğu esnada Türk Genelkurmayının Harp Akademilerinde eğitmen olarak çalışması yönündeki teklifi de masadadır. Von Mittelberger için konu, severek yaptığı subay eğitmenliği ve Alman ordusunda kendisine ödenen maaşı aşan cazip bir anlaşma olunca, üzerinde çok düşünmeden teklifi kabul ederek Şubat 1933'te İstanbul'da görevine başlamıştır. Türk hükûmetinin sunduğu avantajlı maddi olanakların dışında, kariyerinde eksik kalan yabancı bir ülkenin ordusunda çalışma arzusunu, Türk ordusunda hayata geçirmek istemiş olması da muhtemeldir. Böylesine bir ihtimali ve bu yöndeki kanaatimizi kuvvetlendiren hadise, 1910 yılında Brezilya ordusunu modernize etmek için Alman ordu heyetine seçilmesi beklenen subaylar arasında olmasına rağmen Brezilya askerî misyonun son anda iptal edilmesiyle yaşanmıştır. Zira, Alman general Güney Amerika ülkesi ile askerî ortak çalışmanın iptalinden duyduğu üzüntüsünü, yıllar sonra hatıratında dile getirmiştir.

Türk yetkililerin perspektifinden, Harp Akademilerinde görevlendirilme nedenine baktığımızda, görülmektedir. Bunlardan ilki, Türk ordusunun ihtiyacı olan eğitmen general rütbesine sahip olmalıydı. Bir diğeri ise kurmay subay adayları gezileri ve harp taktiği ve stratejisi konuları gibi alanlarda yüksek derecede tecrübe sahibi olmalıydı ki, kariyerinin tümünü Alman ordusunda geçirmiş ve yıllarca Alman Harp Akademilerinde gerek eğitmen

gerekse yöneticilik pozisyonuna yükselmiş olması bakımından von Mittelberger'in tüm kriterleri yerine getirebilecek meziyetlere sahip olduğu pek tabi anlaşılmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında gergin şekilde seyreden Türk-Alman ilişkilerinin içinde bulunduğu durumu umursamaz tavırla Hitler, Türk ordusundaki Alman subayların Almanya'ya geri dönmelerini ve imkânların zorlanmasıyla görevlerine devam etmeleri hususunda telkinde bulunmuştur. Fakat Türk tarafı bu isteğe sıcak bakmamıştır. Ankara'daki yetkililerin bu kararı almasının ardında yatan neden aslında gayet açıktır: Askerî gizli bilgilerin İstanbul'da görevli Alman eğitimci subaylar üzerinden Alman ordusuna aktarımı ihtimalini hesaba katan ve buna doğal olarak karşı çıkan Türk kurmaylar, Alman subayların sözleşmeleri feshetmiş ve onları ülkelerine geri göndermiştir.

Von Mittelberger, Türkiye'de bulunduğu altı buçuk yıllık süre boyunca Harp Akademileri yönetimi ve Türk kurmayları tarafından güvenilir bir çalışma arkadaşı olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin kara ve hava savunma konuları gibi Alman generalin üstlendiği görevlerin gizliliği ve mahremiyeti, onun Türk Genelkurmayının güvenini kazanmış olması ve Türkiye ile Almanya arasında savaş riskinin ihtimaller dışında görülmesinin bir sonucu olarak yorumlanabilir. Ancak ömrünün büyük bir bölümünde Alman ordusuna hizmet etmiş birine bu denli güven duyulmasının Türkiye'nin millî menfaatine zarar verici bir savunma zaafiyetine sebebiyet verebilme ihtimali, Türk yetkililer tarafından yeterince hesap edilmediğine işaret etmektedir. Bir yabancı danışmanın gizlilik derecesi yüksek bilgilere sahip olmasının Türkiye'nin savunma güvenliği açısından hangi riskli sonuçları doğurabileceği ise İkinci Dünya Savaşı'nda belirgin hâle gelmiştir. Zira Şubat 1941'de Alman ordu komutanlarıyla Türkiye'nin savunma gücü hakkında fikir alışverişinde bulunmuştur. Eğer Alman ordusu Türkiye üzerinden Rusya'ya güneyden saldırma planını devreye sokmuş olsaydı, von Mittelberger'in Alman ordu kurmaylarına aktardığı bilgilerden faydalanılması kuvvetle muhtemeldir.

Von Mittelberger Türk ordusu ve siyaseti hakkında makul sınırlar içerisinde aşırı eleştiriden ve övgüden arındırılmış gözlemlerini

hatıralarında anlatıyor. Birlikte mesai harcadığı Türk kurmayları ve yıllarını geçirdiği Türk ordusu hakkındaki genel yorumlarında olumlu tespitleri aktardığı gibi, eleştirilmesi gereken noktaları da es geçmemiştir. Mustafa Kemal Atatürk ve Adolf Hitler iktidarı döneminde iki devlet adamının izlediği siyasetin karşılaştırılması ve bu bağlamda ortaya koyduğu tezleri, günümüzün tarihi verileriyle uyumlu olduğu söylenebilir. Nazi rejimini tarifinde kullandığı dilde, kendisini Hitler karşıtı gösterme gayesi ön plandadır. Fakat otobiyografisinin yazımını tamamladığı tarih olan 1948 yılı dikkate alındığında, 1923'deki rolünden dolayı kendisini Hitler karşıtı olarak tanımlayan von Mittelberger, bununla tezat oluşturacak şekilde Hitler'in partisine üye olmuştur. Onun NSPD üyeliğini o günkü şartlarda pragmatik bir karar olarak değerlendirmek daha doğru görünüyor.

Von Mittelberger'in parti üyeliği, savaş sonrasında yargılanmasına neden olmuştur. 1923 Hitler darbesinin engellenmesine sunduğu katkı, Hitler'in Türkiye'deki görevini devam ettirmesi yönündeki tavsiye yazısına uymayarak Almanya'ya geri dönmesi ve İkinci Dünya Savaşı'nda orduda görev almaması gibi mahkemeye sunduğu deliller, yargılamadan beraat etmesini sağlamıştır. Fakat hakkında açılan davanın ekonomik sonuçlarını ömrünün sonuna kadar hissetmiştir.

Alman generalin bankadaki varlıkları dondurulduğu gibi emekli maaşından da mahrumdu. Bunun yanı sıra ABD'de çıkan bir Almanca gazete için ayda iki kez kaleme alacağı köşe yazısı için de Nasyonal Sosyalist Parti üyeliği nedeniyle yetkili makamlardan izin çıkmamıştır. Bir yandan da kronik rahatsızlığıyla karşı karşıya kalan Alman generalin zor zamanlarında yanında vefakâr Türk Genelkurmayı ve Harp Akademisi'nden eski öğrencileri olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nın dünyada neden olduğu güç dengesindeki radikal değişim Türkiye'nin askerî eğitim tercihlerini de etkilemiştir. Artık Türkiye'nin askerî eğitimdeki yeni tercihi, mevcut aktör Amerika olacaktır. Bundan sonra Amerika geleneği ağırlık kazanırken, tersine Alman geleneği hızlı bir şekilde kan kaybederek etkisini kaybetmiştir. Bu da, askerî tarihimizdeki ilginç tecrübelerden biri olarak tarihteki yerini almıştır.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, Fon Adı: 30-18-1-2., Yer Numarası: 32-72-1., 21.11.1932.

Alman Dışişleri Bakanlığı Arşivi (PA AA)

PA AA, RZ 102.29775.

PA AA, R 30648.

Alman Askeri Arşivi (BArch)

BArch-MA Pers 6-2097.

BArch-MA, N 239/66.

BArch-MA, N 166/3.

BArch-MA, MSg 2/3284.

BArch-MA, RM 6/397.

BArch-MA, RM 11/91.

BArch-MA, RM 40/127.

BArch-MA, RM 20/1635.

BArch-MA, RM 20/1636.

BArch-MA, RM 20/ 1765.

BArch-MA, RM 40/127.

BArch-MA, N40/2.

BArch-MA, N40/8.

BArch-MA, N 40/10.

BArch-MA, N 40/11.

BArch-MA, N40/12.

Institut für Zeitgeschichte München (Ifz)

(Ifz), ZS 679.

II. İkinci El Kaynaklar

Kitaplar ve Makaleler

Alkan, Necmettin: *İmparatorluğun Son Savaşı, Birinci Dünya Savaşıda Neden ve Nasıl Girdik?*, Timaş Yayınları, İstanbul 2020.

_____, *Selânik'in Yükselişi. Sultan II. Abdülhamid ve 1908 Jöntürk İhtilali*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.

_____, "Wilhelm Colmar von der Goltz", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ek-1, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2016, ss. 478-480.

_____, *Birinci Dünya Savaşı'nda (1914-1918) Osmanlı Hizmetindeki Alman Subayları ve Savaş Sürecine Etkileri*, Tübitak 1001 Projesi, Proje No: 114K309, Trabzon 2016.

_____, "II. Abdülhamid Devrinde İstihdam Edilen İlk Alman Askeri Heyetinin Komutanı Otto von Kaehler ve İki Tarafın Beklentileri", *Tarih Dergisi*, Sayı 43, İstanbul 2007, ss. 135-166.

Alkan, Resul: "Erken Cumhuriyet Dönemi Türk-Alman Askerî İlişkileri ve General Hilmar von Mittelberger'in Harp Okullarındaki Faaliyetleri". *Gazi Akademik Bakış* 14 (2021), ss. 95-113.

Bali, Rufat: "Hitler ile Görüşme. Ordu Komutanı Orgeneral Cemil Cahit Toydemir'in Almanya Gezisi", *Toplumsal Tarih*, Eylül 2007, Sayı 165, ss. 38-42.

Barlas, Dilek ve Güvenç, Serhat: *Türkiye'nin Akdeniz Siyaseti (1923-1939). Orta Büyüklükte Devlet Diplomasisi ve Deniz Gücünün Sınırları*, İstanbul 2014.

Benz, Wolfgang: *Zwischen Hitler und Adenauer. Studien zur deutschen Nachkriegsordnung*, Frankfurt am Main 1991.

Beydilli, Kemal: Mühendishâne-i Bahri-i Hümayun, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 31, İstanbul 2006, ss. 514-516.

_____, Helmuth von Moltke, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 30, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2005, ss. 267-268.

_____, II. Abdülhamit Devrinde Gelen İlk Alman Askerî Heyeti Hakkında, *Tarih Dergisi*, Sayı. 32 (1979), ss. 481-494.

- _____, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı (Meydana gelişi tahlili tasbiki)*, İstanbul 1981.
- Braun, Max: *Das Bataillons-Gefecht. Neue taktische Aufgaben mit Lösungen im Rahmen d. verstärkten Bataillons*, Berlin 1934.
- Büyüktuğrul, Afif: *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, Cilt 4, İstanbul 1984.
- Cengizer, Altay: *Adil Hafızanın Işığında. Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Osmanlı İmparatorluğunun Sonu*, İstanbul 2014.
- Dähnhardt, Dirk: *Revolution in Kiel*, Neumünster 1978.
- Ekinci, Oğuzhan: Kapp Darbesi: Sebepleri, Aktörleri ve Sonuçları, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Yıl/Sayı 12/16, ss. 165-188.
- _____, Hitler Darbesi (9 Kasım 1923), *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 66, Haziran 2020, ss. 121-146.
- Fürstenau, Justus: *Entnazifizierung. Ein Kapitel deutscher Nachkriegspolitik*, Berlin 1969.
- G. Makarov, Vladimir: *Generalı i oficerı vermachta rasskazyvajut ... dokumenty iz sledstvennyh del nemeckich voennoplennnyh, 1944 –1951*, Moskova 2009.
- Görgülü, İsmet: *Atatürk'ün Anıları. Büyük Gazimizin Büyük Hayatından Hatıralar*, Ankara 1997.
- Güvenç, Serhat: Yabancı Arşivlere Göre Cumhuriyeti ilk yıllarındaki Türk Deniz Kuvvetleri, *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, 2003, Sayı 586, ss. 3-11.
- İskora, Muharrem Mazlum: *Harp Akademileri Tarihçesi 1848–1991*, İstanbul 1991.
- _____, *Harp Akademileri Tarihçesi 1846-1965*, Cilt I, Ankara 1966.
- _____, *Harp Akademileri Tarihçesi 1930-1965*, Cilt II, Ankara 1968.
- Köpf, Peter: *Schreiben nach jeder Richtung. Goebbel-Propagandisten in der westdeutschen Nachkriegspresse*, Berlin 1995.
- Mangold-Will, Sabine: *Begrenzte Freundschaft. Deutschland und die Türkei 1918-1933*, Göttingen 2013.
- Müller, Rolf-Dieter: *Reinhard Gehlen. Geheimdienstchef im Hintergrund der Bonner Republik. Die Biographie. Teil I: 1902-1950*, Ch. Links Verlag, Berlin 2017.
- Orbay, Rauf: *Cehennem Değirmeni-Siyasî Hatıralarım- I.*, Emre Yayınları, İstanbul 1993.
- İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, 17. Baskı, Kronik Kitap, İstanbul 2018
- Özgüldür, Yavuz: *Türk Alman İlişkileri (1923-1945)*, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1993.
- Pröhl, Karl: *Die Bedeutung preussischer Politik in den Phasen der orientalischen Frage. Ein Beitrag zur Entwicklung deutsch-türkischer Beziehungen von 1606-1876*, Frankfurt 1986.
- Ratenhof, Udo: *Die Chinapolitik des Deutschen Reiches 1871 bis 1945*. Wirtschaft, Rüstung, Militär, Berlin 2019.
- Rathmann, Lothar: *Berlin-Bagdad. Die imperialistische Nahostpolitik des kaiserlichen Deutschlands*, Berlin 1962.
- Türk, Fahri: *Die deutsche Rüstungsindustrie in ihren Türkeiengeschäften zwischen 1871 und 1914. Die Firma Krupp, die Waffenfabrik Mauser und die Deutschen Waffen- und Munitionsfabriken. Ein Beitrag zu den deutsch-türkischen Beziehungen*, Peterlang Verlag, Frankfurt 2007.
- Türkmen, Zekeriya: "Sultan II. Abdülhamid Döneminde Mekteb-i Harbiye-i Şahane", *IV. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri*, 20-22 Mayıs 2016, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, (Ed., Feridun M. Emecen-Ali Akyıldız-Emrah Safa Gürkan), İstanbul 2016, ss. 931-954.
- Von Mittelberger, Hilmar: 2. *Dünya Harbi Iğrı Altında Strateji*, Çev. Salih Erkuş, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1951.
- _____, *III. Sınıf Tabii Meseleleri*, Çev. Asım Eren, Harp Akademisi Basımevi, İstanbul 1940.
- _____, *Büyük Sevk ve İdare Esasları*, Çev. Salih Erkuş, Harp Akademisi Basımevi, İstanbul 1938.
- _____, *Sevk ve Muharebe Talimnamesinin Bazı Maddelerinin İzahı*, Çev. Salih Erkuş, Harp Akademisi Basımevi, İstanbul 1938;
- _____, *Kolordu Manevrası. Tertip ve İdaresi (III. S. Kurmay Ödevlerinden)*, Çev. Salih Erkuş, Harp Akademisi Basımevi, İstanbul 1935.

- Von Moltke, Helmuth: *Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei aus den Jahren 1835-1839*, Berlin 1841; Helmuth von Moltke, Türkiye Mektupları, çev. Hayrullah Örs, İstanbul 1969.
- Von Sanders, Liman: *Fünf Jahre Türkei*, Berlin 1920.
- Wallach, Jehuda L.: *Bir Askeri Yardımın Anatomisi: Türkiye'de Prusya-Alman Askeri Heyetleri 1835-1919*, çev. Fahri Çeliker, Ankara 1977.
- Yalım, Ahmet: "Yakın Tarihimiz", *Milliyet Gazetesi Tarih ve Kültür Eki*, İstanbul 1982, Sayı 1.
- Yorulmaz, Naci: *Büyük Savaşın Kara Kutusu. 2. Abdülhamid'den 1. Dünya Savaşı'na Osmanlı Silah Pazarının Perde Arkası*, Kronik Kitap, İstanbul 2018.
- Zeidler, Manfred: *Reichswehr und Rote Armee 1920-1933. Wege und Stationen einer ungewöhnlichen Zusammenarbeit*, München 1993.

III. Diğer Kaynaklar

- <https://www.dhm.de/lemo/jahreschronik/1918>.
- <https://www.bundesarchiv.de/DE/Content/Virtuelle-Ausstellungen/DasDeutsche-Militaerwesen-4-Deutsches-Reich-1919-1932/das-deutschemilitaerwesen-4deutsches-reich-1919-1932.html>.
- <https://www.lexikonderwehrmacht.de/Personenregister/S/SchickfusundNeudorffErichv.html>.
- https://www.bundesarchiv.de/aktenreichskanzlei/19191933/0000/adr/adrsz/kap1_5/para2_223.html.
- <https://www.medyagunlugu.com/haber/turkiyeyi-yakindan-taniyan-bir-nazi-ifadel-48136>.

DİZİN

- I. Abdülhamid 18
I. Wilhelm 26
II. Abdülhamid 5, 18, 24-27, 29, 31, 119, 126, 129
II. Mahmud 11, 18, 23, 119
II. Nikola 31
II. Wilhelm 33, 34, 40, 73
III. Friedrich Wilhelm 23
III. Selim 18, 20
V. Mehmed 34
VI. Ordu 31, 32
VII. Edward 31
19. yüzyıl 18, 25
20. yüzyıl 4, 120
93 Harbi 25, 26, 29
1870-71 Prusya-Fransa Harbi 21
1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi 25
1911 Trablusgarb Savaşı 40
1912-1913 Balkan Savaşları 65
1916 Somme Muharebesi 68
1917 Arras Muharebesi 68
1918/1919 Kasım Devrimi 72
A
Abendpost 104
Afrika 17, 98
Ahmed İzzet Paşa 32
Ahmet Saffet 36
Ahmet Yalın 97, 98
Akdeniz 45, 48, 90, 94, 126
Albay Geşler Dilaver 25
Alemdar 2
Alfred von Schlieffen 67
Ali Fuat Erden 41, 84, 91, 109, 112
Alman Askerî Heyeti 127
Alman Genelkurmayı 32, 42, 48, 88, 92, 95, 96, 98
Alman İslah Heyeti 34
Alman Nüfuzu 29, 30, 31, 128
Alsas 67
Amerika Birleşik Devletleri 104
Anadolu 81, 87, 97, 112
Arnavutluk 92
Augsburger Abendzeitung 66
August von Mackensen 69
Avusturya-Macaristan İmparatorluğu 70
Alman Askerî İstihbarat Teşkilatı 5, 52
Abwehr 5, 52, 55, 56, 58
Adolf Hitler 12, 14, 76, 90, 112, 123
Alman Dışişleri Bakanlığı 12, 26, 28, 42, 43, 52, 125
Almanya 4, 6, 10, 12, 13, 25, 28-32, 40-46, 48, 49-54, 65, 67, 70, 72, 73, 75, 79, 81-83, 85, 86, 89-92, 94, 98-106, 111, 112, 114, 116, 118, 120, 122, 123, 126
Almanca 13, 41, 44, 71, 104, 109, 124
Ankara 14, 19, 45-47, 49, 80, 84, 86, 89, 91, 122, 127-129
Avusturya 18, 21, 25, 66, 70
Alman İmparatorluğu 20, 25, 39, 40, 62
B
Bağdat 31
Balkanlar 17
Barbarossa Harekatı 100
Batı Avrupa 115, 116
Batı Cephesi 68, 69
Bavyera 6, 59, 60, 62-69, 75, 76, 94, 104, 120, 121
Bawer 48
Bayreuth 76, 120
Belçika 31, 73
Berlin 12, 20, 23, 30, 32, 33, 41, 42, 44, 46-48, 52, 54, 56, 58, 62, 63, 69, 71, 74, 75, 80, 82, 88, 89, 92, 94, 96-98, 100, 127-129
Birinci Dünya Savaşı 6, 9, 11, 17, 26, 29, 31, 32, 34-37, 39, 40, 43, 45, 46, 52, 56, 61, 66, 67, 69, 72, 75, 79, 81, 101, 103, 117, 120, 126, 127
Bismarck 25, 26, 28, 120
Bochum 4
Braşov 70
Bükreş 13, 44
C
CARE Paket 105, 106
Carl Friedrich Goerdeler 102
Carl von Schubert 47
Carsten Mewes 57
Cemal Paşa 35
Chamberlain 102
Churchill 99
Cumhuriyetçiler 56
Cumhuriyet Halk Partisi 115, 116
D
Danimarka 21, 25, 59
Deggendorf 65
Demokrat Parti 72, 100, 116
Deniz Albayı Otto Loycke 92
Deniz Harp Akademisi 5, 13, 18, 45, 46, 48, 49, 52-54, 92
Deutsche Levante Linie 56, 57
Dinendal 48
Ditman 48
Doğu Avrupa 4, 17
Doğu Cephesi 68, 120
Doğu Trakya 81, 87
Dr. M. Strauss 104
Dresden 77, 121
E
Edgar Vincent 47
Enver Paşa 31, 34, 35, 112
Erdel 69, 70
Erich von Müller 45
Erich von Schickfus 92
Erken Cumhuriyet Dönemi 14, 88, 126
Ernst Krüger 48, 53
Ernst von Gager 48
Erwin Rommel 77, 121
Estonya 31
F
Fatih 2
Fevzi Çakmak 41, 84, 109-112
Fischer 19, 20
Flender 52, 53
Francisco Franco 56
François Baron de Tott 18
Fransa 6, 21, 25, 41-43, 59, 65-69, 76, 90, 100, 120
Fransız 18, 41, 52, 53, 65, 67, 68, 76, 90, 99
Fransızca 55, 61
Franz Halder 89
Freikorps 73
Friedrich Lützow 92
Fritz Wossidlo 45
Führer 6, 93
G
Galiçya Cephesi 6, 66, 68
Gazi Hüseyin Paşa 18
Gazi Osman Paşa 27
Genelkurmay Başkanı 28, 36, 41, 67, 84, 89, 91, 94, 109-112
Genelkurmay Başkanlığı 20, 34, 49, 128
General von Albedyll 26
Georg Roedenbeck 48, 52, 53
Georg von Küchler 77, 121
Germaniawerft 55
Girit Adası 25
Grünwald Paşa 25
Gustav Wehner 48
Güneydoğu Avrupa 100
H
Hâfız Paşa 22
Hamburg 92

- Hannover 77, 121
Hans Karl Albrecht Graf von Königsmarck 18
Hans Rabe 43
Hans von Seeckt 75
Harbiye Nezareti 27, 89
Harp Akademileri 13, 14, 41, 44, 84, 91, 109, 110, 112, 119, 122, 128
Harp Okulu 60-62
Hava Harp Akademisi 43, 44
Haydarpaşa Limanı 40
Helmuth von Moltke 5, 9, 11, 14, 17, 19, 20, 83, 127, 129
Hermann Göring 43
Hilmar von Mittelberger 9, 11, 13-15, 43, 44, 59, 62, 64, 69, 71, 79, 80, 85, 86, 101, 119, 126
Hindenburg 103
Hitler 6, 12, 14, 56, 75-77, 85, 90, 91, 93, 95, 98-103, 112, 116-118, 120-123, 126, 127
Hitzemann 52
Hollanda 40, 50, 73
Hubert Lanz 100, 101
İ
İkinci Dünya Savaşı 6, 9, 11-13, 15, 20, 43, 44, 50, 51, 77, 83, 88, 90-94, 96, 98, 99, 102, 112, 115, 118, 119, 121-124
İsmet İnönü 55, 112, 115, 116
İstanbul 1, 2, 4, 12, 14, 18-20, 23, 24, 26, 28-31, 33-36, 45-48, 50, 55-58, 81-83, 86, 92, 97, 98, 101, 102, 110, 121, 122, 126-130
İstanbul Boğazı 56
İsviçre 12, 67, 104
İtalya 90
İzmit 52
J
Joachim von Ribbentrop 91
Joseph Goebbels 94, 118
Jüteborg 77, 121
K
Kafkasya 17
Kara Harp Akademisi 5, 13, 40, 41, 43-45, 80, 84, 86, 91, 92, 96, 104, 119
Karl Liebknecht 73
Karl von Schoch 69, 71
Kassel 77, 120, 121
Kavalalı Mehmet Ali Paşa 22
Kemal Aziz Bey 80
Kemalettin Sami Paşa 42, 43
Kırım 24, 99
Kiel Limanı 55
Krupp 30, 55, 128
Kurmay 48, 69, 86, 89, 129
L
Libya 31
Lille 68
Liman von Sanders 11, 33, 34, 39, 43, 64
Lothar Rathmann 29, 30
Lothar von Arnauld de la Perière 48, 55, 57, 58
Lozan Antlaşması 40, 42
Ludwig Loewe 29
Ludwig von Vincke 19
Lüttich 73
Lviv 100
M
Mahmud Şevket Paşa 30, 33
Maraş 88
Marmara Denizi 83
Mauser 29, 30, 129
Max Braun 13, 41, 44
Max Dofflein 48
Max Joseph Schindler 92
Mekteb-i Harbiye 28, 29, 129
Mısır 21-23
Milliyet 98, 129
Mondros Mütarekesi 37, 39
Muhammed Rıza Pehlevi 116
Muharrem Mazlum İskora 14, 44
Mustafa Kemal Atatürk 14, 40, 46, 53, 116, 123
Mustafa Reşid Paşa 18
Mühendishâne-i Bahri-i Hümayun 18, 127
Münih 6, 59-63, 67, 70, 72, 74-77, 94-96, 101, 102, 120, 121
N
Nazi 6, 13, 96, 97, 99-101, 116-118, 123
Nazi rejimi 101
Neşet Cantay 105
New York 104
NSDAP 12, 76
Nürnberg 99, 100
O
Osmanlı Devleti 11, 17, 19, 21, 24-26, 28, 30, 31, 36, 39, 45, 69, 79
Otto von Kähler 11, 23-25
Otto von Lossow 64, 76, 120
P
Paris 18, 41, 57, 67
Paul von Hatzfeldt 26
Paul Wülfing von Ditten 13, 50, 54, 80, 92
Pera 83
Petersburg Muhafız Tugayı 68
Prusya 14, 18-24, 26, 30, 62, 119, 127, 129
R
Rauf Bey 35
Reorganizasyon Komisyonu 27
Reval 31
Richard Ackermann 45
Ristov 27
Robert Bührmann 83
Roedenbeck 48, 49, 52-54
Romanya 66, 69, 70
Roosevelt 99
Rosa Luxemburg 73
Röhm 103
Rudolf Firl 36
Rusça 63
Rusya 13, 18, 20, 25, 26, 28, 42, 56, 67, 72, 77, 98, 112, 120, 121, 123
S
Saksonya 71
Salih Erkuş 85, 86, 129
Sevr Antlaşması 40
Sibirya 98
Stalin 56, 99
Stecker Reşid Paşa 24
Stepan 48
Ş
Şükrü Aras 55
T
TBMM 40
Temeşvar 70-72
Türkçe 13, 14, 30, 44, 55
Türk Genelkurmayı 12, 42, 80, 83, 86, 91, 97, 105, 110, 124
Türkiye 4, 5, 6, 9-15, 19, 20, 23, 28, 30, 31, 33, 37, 40-46, 48, 50, 52, 54-56, 79-97, 101, 104-106, 109-111, 114-119, 122-124, 126, 127, 129
Türk ordusu 6, 109, 112
V
Varna 25
Varşova 92
Versay Barış Antlaşması 40, 42, 43, 46, 48, 72, 73
Voges 67, 68
Von der Goltz Paşa 32
W
Walther Hülsmann 50
Walther von Brauchitsch 89
Wendt Nadir Paşa 24
Werner Dietel 56, 58
Werner Fürbringer 50
Wilhelm Keitel 89, 91, 94
Wilhelm List 77, 121
Wilhelm Souchon 35, 36, 45
Wilhelm von Klewitz 43
Wünsdorf Piyade Okulu 75
Y
Yalta 99
Yeniçeri Ocağı 18
Yunanistan 100

TÜRK ORDUSUNDA SON ALMAN GENERAL HILMAR VON MITTELBERGER

Osmanlı ordusunun ıslahında Alman geleneği 1835'te Helmuth von Moltke ile başlanış ve Colmar von der Goltz Paşa ile devam etmiştir. Takriben bir asır süren bu geleneğin Türk ordusundaki son temsilcisi ise General Hilmar von Mittelberger olmuştur.

1933-1939 yılları arasında Türkiye'de Harp Akademilerinde kurmay subaylarının teorik ve pratik eğitimlerinde önemli görevler üstlenen von Mittelberger, Türk ordusunun ihtiyacı olan talimnameleri ve Harp Akademilerinde okutulan bazı ders kitaplarını da kaleme almıştır. Emekliliğe ayrıldığı 1933'te Alman ordusundaki 14 general arasında yer alan Bavyeralı General von Mittelberger Türk ordusuna katkıları bakımından yabancı danışman/eğitmen subaylar içerisinde müstesna bir konuma sahiptir.

Resul Alkan'ın *Türk Ordusunda Son Alman General* başlıklı bu çalışmasında, Alman generalin hayat hikâyesi, Alman ordusundaki görevleri, Türk ordusunda 6 yıl süren eğitimlik ve danışmanlık faaliyetleri ve İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki yıllarda yaşadıkları anlatılmaktadır. Bunun dışında von Mittelberger'in otobiyografisinden yola çıkarak Alman generalin Türk ordusu ve kurmayları hakkındaki görüşleri ve Türk ve Alman siyasal sistemleri ve devlet adamlarının karşılaştırmalı mukayyesine değinilmektedir.

Alman askeri ve diplomatik arşiv belgelerinden istifade edilerek hazırlanan elinizdeki bu biyografik çalışma, Erken Cumhuriyet Dönemi Türk askeri tarihi meraklıları için Hilmar von Mittelberger'in bir portresini sunuyor.

TİMAS TARİH

timas.com.tr @timastarih timastarih

BIYOGRAFİ

ISBN: 978-605-08-4581-5

9 786050 845815